

CATECHESIS ECCLESIARUM

Quæ in Regno Poloniæ, & magno Ducatu Lithuanicæ, & aliis ad istud Regnum pertinentibus Provinciis, affirmant, Neminem alium præter Patrem Domini nostri Iesu Christi, esse illum unum Deum Israël: Hominem autem illum Iesum Nazarenum, qui ex Virgine natus est, nec alium, præter aut ante ipsum, Dei Filium unigenitum & agnoscunt & confitentur.

Cui accedit

Fausti Socini Senensis

V I T A.

Et Dissertatio Operibus suis
ab Equite Polono præmissa.

Cum

Catalogo Operum ejusdem

FAUSTI SOCINI.

Osc 14. ult. Rectæ sunt viæ J. hovæ, & iusti
ambulabunt in eis: prævaricatores verò cor-
ruent in eis.

RACOVIAE,

Anno Domini M. DC. LI.

ATTEST
RECEIVED
In the presence of the undersigned
and the witnesses
of the County of Cook
State of Illinois
this 1st day of August
1881
Chicago, Illinois
AUGUST 1 3 0 C 1 N
BY NOTARY

Se
D
Ma
C
ita
ux
ol
ep
ua
t l
i, c
ref
ur
en
ta

Serenissimo atque potentis-
mo Principi & Domino,

DOMINO IACOBO

Magnæ Britanniae, Franciæ & Hi-
berniae, &c. Regi,

Domino meo clementissimo.

QUemadmodum omnibus Rex Se-
renissime, quæ veri specie, & pro-
bitatis æmulatione imponere volunt,
lux est invisa, & examen omne formi-
dolosum, nè fucō detecto, fraudēque
prehensa, repudientur: ita eorum,
quæ vera & sincera sunt, ingenium est,
ut luce gaudeant, omnium oculis infer-
ri, omnium examini subjici, vehementer
vestiant, quò talia omnibus, qualia na-
turâ sunt, reipsâ appareant, & nativæ
enuinæque veritati sinceritatique me-
tam apud omnes auctoritatem vindi-

cent & asserant. Res hæc adeò testata
est, & antiquitatis & vitæ præsentis ex-
emplis, ut nullam probationem requi-
rat. Ex omni tamen antiquitatis me-
moriâ, ex omni annalium vetustate,
ex omni vitæ quotidianæ consuetudine,
nihil erui, nihil elici, nihil depromi po-
test, quod sacris Literis, novi præsertim
Fœderis, eo in genere conferendum vi-
deatur. Ab ipsis primis initiis ut lucem
aspexêre, illico instar splendoris matu-
tini, sese in omnes mundi partes diffun-
dentis, in oculos omnium & examina-
quàm rigidissimum venire voluêre, quæ
veritatem & probitatem suam, ab omni
fuco & impostura quàm alienissimam
omnibus patefacerent & approbarent
neque pedem ab instituto retulêre, do-
nec accuratissimè examinata, explora-
ta, approbata, & pro divinis prorsus
gnita, in summa divinæ majestatis sedem
unanimes omnium hominum & tempo-
rum consensu, collocarentur. Adeo
divina veritas luce crevit, adeo exami-
ne vires collegit, radices egit, & e-
prop

propagata. Unde, quid de iis scriptis,
quæ summâ vi connituntur, ut legantur
ab omnibus, dijudicentur ab omnibus,
omnium etiam ultro examen provo-
cent, statuendum sit, indicium habetur
evidentissimum. Atque hæc quidem
ratio nobis, qui Deum unum Israelis,
Patrem Domini nostri Jesu Christi, &
Filium ejus unigenam Dominum Jesum
Nazarenum profitemur, unicè proposi-
ta fuit, in omnibus scriptis quæ hæcte-
nus in lucem de rebus divinis dedimus,
huicque insistendum nobis summo stu-
dio existimavimus, & adhuc existima-
mus. Hinc factum est, ut nunc etiam
Ecclesiæ nostræ, eâdem ratione permo-
tæ, Catechesin hanc Latinitate dona-
tam, Augusto nomini S. R. M. T.
inscribendam & dedicandam per me
dixerint: prout etiam ego, earum
nomine, S. R. M. T. inscribo, &
submissè dedico. Etenim, si lux
quærenda fuit, ubi ea major, quàm
tanti Regis & Principis vultus? si ex-
amen expetendum, à quo accuratius,
A 3   quæso,

quæso, institui poterit, quàm à S. R. M. T. quæ religionis purioris suscepto patrocínio, divinis literis ipsam divinam veritatem perfectissimè contineri agnoscat, ob idque de scriptis in religione Christiana controversis, ex sacram literarum decretis, non hominum, quicunque tandem sint, placitis, esse statuendum censeat? Nec verò id examinem indignum S. R. M. T. censeri debet. Nam si veritate divinâ nihil præstabilius, si Dei gloriâ & Christi Domini nostri honore nihil illustrius, si hominum salute sempiternâ nihil pretiosius, nè cogitari quidem potest certè nihil erit tam regium, tam sublimi personâ S. R. M. T. & excelso, atque res humanas despiciente animo ipsius dignum, quàm ea scripta exquisitissimè rimari & perscrutari, quæ Dei gloriam & Christi Domini nostri honorem, ac ipsam nostram salutem, ab omni traditionum humanarum labe, ipsâ divinâ veritate literis sacris comprehensa, repurgare nituntur, & expeditissimâ explicanda

candæ Dei gloriæ, honoris Christo Do-
mino nostro asserendi, & salutis conse-
quendæ ratione, è sacris literis excerpt-
tâ, ac omnibus propositâ, eam ipsissimâ
sacrarum literarum authoritate sancire
& stabilire conantur. Excipe igitur hanc
opellam regio vultu, Rex Serenissime,
& animum offerentis munus, exiguum
mole, at virtute & pondere in magnis
jure connumerandum, intuitus, in his o-
ris, à S. R. M. T. amplissimis regnis,
longè latèque distantibus, in aliorum
numero me etiam unum esse patere, qui
pietatem, prudentiam, justitiam, forti-
tudinem, cæterâsque regias virtutes
S. R. M. T. quarum fama per Christia-
num orbem diffusa, ad nos etiam per-
manavit, à longè colat, miretur & ve-
neretur. Quòd si à S. R. M. T. factum
fuerit, etiam aliqua ex ea re (ut alia ta-
ceam) ad æquitatis & humanitatis regiæ
laudem, quâ S. R. M. T. omnes oras
complevit, fiet dubio procul accessio.
Deus & Pater Domini nostri Jesu
A 4 Christi,

Christi, ille solus clementiæ & consolati-
onis Deus, S. R. M. T. conservet in-
columem, & Ecclesiæ suæ, & amplissi-
mis Regnis, quibus S. R. M. T. Domi-
nus præesse voluit.

E prædio meo Czrakoviano.

S. R. M. T. addictissimus,

*Hieronimus Moscorovius
à Moscorow.*

Interpres Lectori candido
& benevolo.

CAtechesin, Lector, Ecclesiarum nostrarum,
è Polonico idiomate in Latinum sermonem
traduximus. Expressere id nobis vota multo-
rum, multaq; etiam è remotissimis orbis partibus
ad nos transmissæ preces. Ut verba, & senten-
tiam fideliter redderemus, annisi sumus. Quo-
circa stilo simplici & familiari utendum fu-
it. Id tamen significandum tibi putavimus, pau-
cissima quædam à nobis mutata esse. Si verò eti-
am animum tuum id offendat, quòd adversas
sententias refutandas duxerimus, facile illud in
lectione missum facere poteris: à nobis verò
summam purgandi nos apud alios necessitatem
id extorsisse scias. Vale, pie & candide le-
ctor, & Deum pro nobis deprecare, ut curatus
nostros ipsius gloriæ, & Christi ejus, & utili-
tati multorum dicaris, fortunet & promoveat.

H. M. à M.

A 5

D

2

stian

R

consec

2

In

Testa

E

vera,

Pro

2

Scri

De

A

uam

as c

H

G

s ve

m, c

at, c

De Scriptura Sacra.

Quanam sit Religio Christiana, velim abs te doceri.

RELIGIO Christiana est via patefacta divinitus, vitam æternam consequendi.

At ubi patefacta est?

In Literis sacris, præsertim Novi Testamenti.

Exstant igitur alia Sacra litera, præter literas N. Testamenti?

Prorsus.

Quanam sunt?

Scripta Testamenti Veteris.

CAPUT I.

De certitudine Sacrarum Literarum.

At unde constat, tam novam veteris Testamenti literas certas esse, nec suspectas?

Hinc, quod non solum causa sit nulla, cur de iis dubitari queat; verum etiam evidens argumentum, quantum ea fert materia, apparet, cur eis fidem adhiberi oporteat.

Qui

Qui verò docebis, nullam esse causam, cur dubitari queat de iis scriptis: primum verò de scriptis Novi Testamenti.

Quatuor de causis, ut apparet, jure de veritate librorum dubitari potest; ex quibus nullam hinc deprehendere licet.

Quanam sunt ista causa?

Prima est, cum de autore libri nihil prorsus constat. Secunda, cum autor est suspectus. Tertia, cum apparet alicunde, librum esse corruptum. Quarta, cum testimonia superfunt idonea, quæ fidem libro derogent.

Cedò, qui prima causa hinc lo cum non habeat?

Quia ab ipsa Religionis Christianæ origine, Christiani omnes, et multum inter se diversi sententiis, in eo tamen concordantes & consentientes fuere, autores scriptorum Novi Testamenti eos fuisse, quos scripta præ se ferunt: adeò ut, qui tam unanimi tot ætatum & hominum consensui repugnare vellet, hunc justissimam causam ejus rei afferre oporteret.

Nonne

Nullam. Nonne à veteribus de quibus-
que eorum horum autorum fuit dubi-
tatio de datum?

Sanè: sed cum nullam dubitan-
di justam causam afferrent, dubita-
tio hæc prorsus exolevit.

At secunda, qui hîc deprehendi
nequit?

Autor suspectæ fidei censetur, si
rem quam scribat, non exactè teneat:
aut aliter scribat, quàm rem noverit;
aut denique ejus rei aliqua existent in
scriptis indicia. Tale verò nihil in
istis autoribus deprehendas, ut sigil-
latim audies.

Qui verò hîc primum depre-
hendi nequit?

Ad eum modum, quòd de iis au-
toribus nulla suspicio animo obre-
pere possit ejusmodi, eos rem, quàm
scripserint, non exactè tenuisse: cum
quidam spectatores & auditores fu-
erint rerum, quas scripserint; alii ve-
rò ab iisdem ipsis plenissimè easdem
edocti fuerint, & accuratissimè per-
ceperint.

Qui secundum?

Cum Christiana religio mendaci-
um etiam in re minimâ vetet, appa-
ret

ret eos autores, qui non solum Christiani, verum etiam religionis Christianæ primi doctores fuere, mentiri nullo modo potuisse: præsertim in re tanta, quæ ipsum terrarum orbem in errorem pertraheret.

Quid tertium?

In his scriptis omnibus nulla repugnantia, nulla falsitas reverâ apparet: quod accuratâ discussione locorum omnium, qui tale quid præ se ferunt, demonstrare non difficile esset.

Ostendisti, quid causa duæ è quatuor hinc nihil habeant loci: ostende quid tertia non possit admitti.

Omnino, si tertia causa hinc locum haberet, oporteret hæc scripta vel ex toto vel ex parte esse corrupta. Ex toto corrumpi non potuere: nec enim jam ii autores essent horum scriptorum, quos paulò antè esse docuimus. Sin verò ex parte corrupta fuissent, certè aut in iis rebus, quæ sunt magni momenti; aut in iis quæ non sunt magni momenti, corrupta fuissent. In illis, quæ sunt magni momenti, ea scripta depravari non potuisse, hinc apparet: quòd pars depravata latere non posset, eò, quòd in-

incorruptis non responderet. In re-
bus verò non magni momenti, si de-
pravatio aliqua exsistat, ea non tanti
ponderis est, ut fidem libri ullo mo-
do vocet in dubium.

*Nonne posses etiam aliâ rati-
one idem docere, scripta novi
Testamenti depravata non esse?*

Omnino. Etenim incredibile
prorsus est, Deum, cujus bonitas &
providentia est immensa, ea scripta;
in quibus seipsum voluntatémq; su-
am & viam ad salutem proposuerit,
& quæ ab omnibus piis tot tempo-
rum decursu pro ejusmodi scriptis
excepta & approbata fuerunt, deprava-
vari ullo modo permisisse.

*At verò quartam quâ hinc
submovebis?*

Id quidem jam ipse poteras ad-
vertere; cùm nulla sint apta & ido-
nea testimonia fide dignorum ho-
minum, quibus ea scripta premi vel
oppugnari constet.

*Quandoquidem docueris, nul-
lam esse causam, cur de scriptis
novi Testamenti dubitetur, do-
ce etiam, cur iisdem fides sit ad-
hibenda.*

Et si

Est hoc ipsum, quod nulla fidei
iusta de iis dubitandi causa, magnum
argumentum suppeditet, cur iis fi-
des sit habenda; afferam tamen cau-
sam, adhuc longè gravissimam, quæ
fidem iisdem conciliet necessario.

Quanam ea est?

Religionis Christianæ veritas:
quæ cum iis tantum, nec ullis aliis
lioris comprehensa sit, apparet iis li-
bris necessario propterea habendam
esse fidem.

*At quanam re fidem facies
mihi, religionem Christianam
esse veram?*

Ipso Religionis Christianæ auto-
re, qui fuit homo divinus: ac ipsa re-
ligione, quæ etiam divina est.

*At unde constat, religionis
Christianæ autorem fuisse homi-
nem verè divinum?*

E miraculis verè divinis, quæ
idem fecit: & quod idem, cum reli-
gionis à se traditæ causâ mortem a-
cerbissimam adiisset, à mortuis sit à
Deo excitatus.

*Qui scis eum fecisse miracula,
eâq, fuisse divina?*

Eum fecisse miracula hinc mani-
festum

festum est, quòd non solùm, qui in
tum crediderant; verùm etiam pro-
fessi ipsius hostes, quales sunt Judæi;
d fateantur : Ea verò fuisse divina,
hinc facile agnosces, postquam do-
cuerò, eum fuisse à mortuis à DEO
excitatum. Nam cùm is affirmaret,
se miracula virtute divinâ fecisse,
perspicuum est, postquam is mor-
tuus, à DEO vitæ restitutus est, ve-
rissimum fuisse, quod affirmârat,
nempe, miracula ipsius fuisse divina.

*Doce igitur, eum fuisse à mor-
tuis à DEO excitatum.*

A mortuis eum à DEO excitatum
esse, hinc apparet : Primum, quòd
fuerint multi illico post mortem e-
jus, qui constantissimè affirmârunt,
quòd eum à mortuis excitatum vi-
dissent : & propter hoc ipsum, quòd
eum excitatum à mortuis affirma-
rent, multas calamitates pertulerunt:
quidam verò etiam vitæ discrimen
adierunt. Deinde innumerabiles a-
lii, à prioribus idem accipientes, &
ingentes calamitates & mortes longè
acerbissimas ejusdè rei causâ subie-
runt. Ex quo efficitur necessariò, aut
Jesum à mortuis exsuscitatum esse;
aut illos idcirco, quòd tantâ constâ-
tiâ

tiâ asseverabant rem, quam falsarino jam
esse noverant, tot calamitatibus finem &
se implicare, ac mortes etiam longæ re
tristissimas perferre voluisse. Post hæ præce
rius fieri nullâ ratione potuit: cūq; de
ipse communis sensus id abunde religioni
ferrat. Quare prius omnino verum
esse apparet.

*Quod alterum argumentum religioni
habet hujus rei?*

Id nimirum, quod incredibile pro
sus fuerit, eam religionem, quæ nul
lum vitæ hujus splendorem, null
commoda, nullas voluptates cultu
ribus suis afferat; verum etiam ca
dem illa omnia prorsus eisdem de
trahat, & in multas vitæ hujus an
gustias variâque afflictiones com
pellat, à tot nationibus recipi, nisi
JESU Christi à mortuis suscitatione
confirmata fuisset.

*Demonstrâsti, Christiana Re
ligionis autorem fuisse homi
nem Divinum: demonstrari eti
am mihi velim, ipsam hanc reli
gionem esse divinam.*

Id quidem ex ipso autore ejus di
vino

falsario jam perspicere potuisti : attamen
falsum & ex iis rebus , quibus constat
longæ religio, docere in promptu est ,
Postea præceptis nimirum atque promissis :
deinde ex omnibus ejusdem religionis circumstantiis.

At quâ ratione è præceptis & promissis colligitur, hanc religionem esse divinam ?

Eâ quidem ratione ; quod & præcepta perfectam vitæ sanctimoniam, & promissa summum atque perfectissimum bonum comprehendant.

Quanam sunt religionis hujus circumstantia ?

Initia, progressio , denique vis & effecta.

Quomodo ex initiis ipsius docebis, eam esse divinam ?

Hoc nullo negotio animadvertes , ubi expenderis, quinam fuerunt, qui primi hanc religionem fundaverunt : nempe homines viles, & apud omnes contempti : ac simul consideraveris, eos id fecisse, nullâ potentiâ , nullis opibus, nullâ sapientiâ, nullâ autoritate mundi subnixos ; verum simplici solum prædicatione & persuasione

suasione usos, in hominibus ad sententiam suam pertrahendis.

E progressionē verò quemadmodum id docebis?

Ad eum modum, quod brevissimo tempore, ea religio mirum in modum creverit; & innumeræ nationes atque homines, docti, indocti, nobiles, ignobiles, sexus utriusque, religionibus, quas à patribus & majoribus hauserant, abjuratis, eam religionem amplexi fuerint, nullis commodis vitæ hujus allecti, nec ullarum calamitatum, quæ hanc religionem comitari solent, mole deterriti.

E vi porro atque effectis quæ ratione id planum facies?

Primo, quod nullo consilio, neque actu; nullâ vi, nullâque hominum potentia supprimi potuerit: deinde quod omnes præcæ religiones sustulerit, exceptâ Judaicâ quam illa pro ejusmodi agnovit, quæ à DEO profecta, ad certum tempus erat duratura.

Quàm certa & firma sint N. Fœderis scripta, hætenus docuisti: doce etiam veteris Fœderis non minùs esse firma.

Id quidem brevissimè doceri hinc potest; quòd Scripta novi Testamenti certa esse illa testentur. Cùm igitur testes ipsi sint veri & certi, ut hactenus docuimus, apparet, eorum testimonium certum verumque esse.

CAPUT II.

De sufficientia Scripturæ Sacræ.

Scripta divinarum literarum esse certa & firma satis probâst: doceri amplius velim, an etiam sint ita sufficientia, ut in rebus ad salutem necessariis, iis solis acquiescendum sit.

PRORSUS sufficientia sunt ad eam rem: eò quòd fides in Dominum JESUM Christum, & obedientia mandatorum ejus, sit in iis scriptis N. Fœderis sufficientissimè tradita & explicata, quam ex DEI promisso vita æterna consequitur.

Si res ita habet, quid igitur traditionibus opus est, quas ad salutem necessarias in Romana Ecclesia

Ecclesia aiunt, & scripturam non scriptam vocant?

Bene rem pertipis, eas prorsus salutem non esse necessarias.

Quid igitur de iis sentiendum est?

Eas non solum sine causa & iusta necessitate confictas & inventas esse; verum etiam summo cum discrimine fidei Christianæ.

Quodnam id esse potest discrimen?

Id, quod causam istæ traditionis subministrant hominibus, à veritate divina ad mendacium & humana commenta deflectendi.

Veruntamen è Scriptura istas traditiones asserere videntur.

Ea testimonia, quæ ad probandas traditiones è Scriptura proferunt, demonstrant quidem, Christum & Apostolos locutos fuisse & fecisse quædam, quæ literis divinis non sunt comprehensa; verum nullâ ratione ostendunt, illa fuisse ab iis, veluti de manu in manum, ad servandum temporibus perpetuis tradita, aut ea quæ literis divinis sunt consignata, ad religionem & salutem non sufficere.

CA-

CAPUT. III.

De perspicuitate Sacrarum
literarum.

*Et certam & sufficientem
Scripturam sacrā docuisti ha-
tenuis: an verò eadem perspicua
sit omnibus & facilis, ostende.*

Etsi difficultates quædam in ea
occurrant: est tamen Scriptura
Sacra, præsertim novi Fœderis, faci-
lis & perspicua, in iis quæ ad salu-
tem sunt prorsus necessaria.

Quâ ratione id demonstrabis?

Primum, cum DEUS, eo fine atque
consilio, Scripturam Sacram homi-
nibus tradi voluerit, ut ex ea volun-
tatem ipsius cognoscerent, incredi-
bile prorsus est, ejusmodi scripta
tradi voluisse, è quibus voluntas ip-
sius perspicui & cognosci ab omni-
bus non posset. Deinde, quòd ipsis
religionis Christianæ principiis, A-
postoli, epistolas suas, in quibus præ-
cipua Christianæ religionis mysteria
continentur, ad homines simplices
scripserint.

*At unde tot dissidia in eruendo
scriptu-*

Scriptura sensu emergunt?

Hinc, quod homines Scripturam vel negligenter legant: aut cor non afferant sincerum, & ab omnibus impedimentis & cupiditatibus solutum, aut auxilium illud divinum, domum nempe Spiritus S. quod Deus promisit dies noctesque cum invocationibus, non quo par est studio, implorant.

Quis igitur est doctorum sus?

Ut homines ad ea, quæ percipere ipsi possunt, tuenda & servanda studerent, & in difficilioribus percipiendis, eosdem adjuvent.

DE VIA SALUTIS

CAPUT I.

De causis patefaciendæ salutis viæ.

Quoad scripturam sacram agnosco mihi abs te satisfactum; verumtamen cum inisi dixeris

dixeris, hanc viam quæ ad immortalitatem ducat, esse divinitus patefactam, scire velim, cur id abs te dictum sit.

Propterea, quia ut homo naturâ nihil habet commune cum immortalitate, ita eam ipse viam, quæ nos ad immortalitatem duceret, nullâ ratione per se cognoscere potuit.

Cur verò nihil habet commune homo cum immortalitate?

Idcirco, quòd ab initio de humo formatus, proptereaq; mortalis creatus fuerit: deinde verò, quòd mandatum Dei ipsi propositum transgressus sit; eoque, decreto Dei ipsius in mandato expresso æternæ morti necessario subjectus fuerit.

Quî verò id conveniet iis scriptura locis, in quibus scriptum exstat hominem ad imaginem Dei creatum esse, & creatum ad immortalitatem, & quòd mors per peccatum in mundum introierit?

Quod ad testimonium attinet, quòd hominem creatum ad imagi-

B

nem

Gen. 1.

26. 27.

Sap. 2. 23.

Rom. 5.

12.

nem Dei pronunciat sciendum est, imaginem Dei non significare immortalitatem (quod hinc patet, quod Scriptura eo tempore, quo homo æternæ morti subiectus fuerat, agnoscit in homine istam imaginem, Gen. 9. v. 6. *Qui effuderit sanguinem hominis, per hominem effundetur sanguis ipsius. Etenim ad imaginem suam fecit hominem Deus.* Jacob. 3. v. 9. *Lingua benedicimus Deo & patri, & eadem maledicimus hominibus, qui ad imaginem Dei facti sunt:*) sed potestatem hominis & dominium in omnes res Deo conditas, supra terram, designare: ut idem locus in quo de hac eadem imagine agitur, Gen. 1. 26. respondere pertineat. *Faciamus hominem ad imaginem nostram. Et dominetur piscibus maris, & volucris cæli, & jumentis, & universæ terræ, & omni reptili, quod reptat super terram.*

At verò de secundo testimonio quid censes?

Primum, ex eo libro allatum esse, qui inter Apocrypha recensetur: quod certe certum argumentum ex eo non potest. Deinde, quod in eo locum transfertur

transfertur; *Dens creavit ad in-*
mortalitatem hominem, hoc, In in-
corruptione, vi fermentis Græci red-
di potest. Porro integritas & incor-
 ruptio non solum ad naturam homi-
 nis; verum etiam ad conditionem &
 fortunam, ejusque cursum felicem
 ad vitæ terminum extremum, refer-
 ri potest; atque hic omnino referen-
 dum esse, sequentia verba per anti-
 thesin antecedentibus opposita de-
 monstrant, quæ sunt; *Verum invi-*
diâ Diaboli mors intravit in mun-
dum, & tentant (inferre) eam, qui
illius partis sunt.

Quid porro ad tertium re-
spondebis?

Apostolus eo in loco non agit de
 mortalitate; verum de morte ipsa;
 mortalitas verò à morte multum
 diffidet; siquidem potest quis esse
 immortalis, nec tamen unquam mori.

Quæ igitur est horum verbo-
rum sententia, quòd mors per
peccatum introierit in mun-
um esse um?

Hæc, quòd Adamus ob peccatum,
 peccato & sententiâ Dei, æternæ
 morti subiectus est; proinde omnes
 homi-

homines eò quòd ex eo nati sunt, eadem eternæ morti subjaceant. Remota ita esse, collatio Christi cum Adamo, quam Apostolus eodem capite v. 12. ad finem instituit, indicio est.

Animadverti hominem cum immortalitate nihil commune habere; verùm quomodo hoc doceri potest, cum viam ad immortalitatem per se cognoscere non quivisse?

Ad eum modum doceri potest, quòd ea cognitio rationem humanam longe excedat, uti Apostolus disertè ait. *Homo animalis non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.* Per ea verò intelligit, de quibus paulò superius egimus v. 9. & 10. *Quæ oculus non vidit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ Deus præparavit diligentibus se, Et nobis revelavit per spiritum suum: quod & de immortalitate, & via ad eam tendenda accipi, res ipsa apertè monet.*

At hoc idem potèstne ab scriptura testimonio planum fieri?

Prorsus: & illo quidem Rom. 20. ubi Apostolus sic scribit: *Nemo*

* 1 Cor. 2.
14.

quod notum est DEI, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit. Etenim invisibilia ipsius à creatione mundi, factis intellecta conspiciuntur, ipsaque sempiterna ejus virtus & divinitas, ad hoc, ut sint inexcusabiles.

At quâ ratione ex eo testimonio id planum fit?

Ad eum modum, quod ea Apostolus, quæ Deus per Evangelium patefecit hominibus, ejusmodi esse affirmet, quæ ab ipsa mundi creatione invisibilia fuere: unde ab hominibus nullâ ratione indagari poterint. Etenim ipsa materia, quam sibi hoc loco Apostolus tractandam proposuit, indicio est, ea facta; ex quibus invisibilia Dei cognita fuere, de factis, quæ sub Evangelio exstiterunt, omnino accipi debere.

Verùm eum locum aliter vulgò interpretantur.

Non me id fugit; verùm ideo fit ab iis quod locum aliter legant, quàm ab Apostolo scriptus sit. Etenim quod Apostolus scripsit, *A creatione mundi*; illi legunt, *Ex creatione mundi*. Deinde hæc eadem verba, quæ cum

prioribus, Invisibilia ipsius, jungi debent, (qualis est conjunctio in loco simili, Mat. 13. 35. *Aperiam in parabolis os meum: pandam abscondita à constitutione mundi;* cum posteriore, conspiciuntur, conjungunt.

CAP. II.

In quibus ea via Salutis consistat.

Percepi, eam viam nobis Deo traditam & patefactam, quae porro ea sit, demonstraturum velim.

Cognitio Dei & Christi, ut ipse Dominus Jesus testatur; Hæc est vita æterna, ut cognoscant te illum, solum verum Deum, & quem misisti, Jesum Christum.

Ioh. 17. 1.

DE COGNITIONE DEI.

CAP. I.
De Dei essentia:

*Expone igitur mihi, quibus
in rebus sita sit Dei notitia.*

IN eorum, quæ ad essentiam ipsius
pertinent, & voluntatis ipsius, co-
gnitione.

*Quanam sunt, quæ ad essen-
tiam ipsius pertinent?*

Ea sunt duplicia: Primum genus
est eorum, quæ prorsus ad salutem
sunt necessaria: Alterum verò eo-
rum, quæ ad salutem vehementer
conducunt.

*Quanam sunt quæ ad essen-
tiam pertinent ad salutem pro-
fus necessaria?*

Sunt ea: quòd Deus sit: quòd sit
tantum unus: quòd æternus: quòd
perfectè justus; perfectè sapiens; &
perfectè potens.

*Quid verò est nosse, quòd De-
us sit?*

B4

Ag-

Agnoscere, aut certè firmiter persuasum habere, eum ex se ipso in nos divinum habere imperium.

Quid autem, quod unus tantum sit?

Agnoscere, & certò credere, quòd ipse tantum sit, qui ex seipso divinum in nos habeat imperium.

Quodnam hoc est divinum in nos imperium?

Est ius atque potestas summa, de nobis quidquid velit, statuendi: etiam in iis, ad quæ nulla vis humana nec alia quæcunque penetrare potest: ut sunt cogitationes nostræ etiam in intimis recessibus cordis nostri abditæ, quibus ille pro arbitrio leges ponere, & præmia & pœnas statuere potest.

Quid est, quod ex se ipso imperium habeat?

Id est, quòd à nemine prorsus illud acceperit.

Quid est, quod ipse tantum?
Non dixi simpliciter, quod solus tantum habeat; verum quòd à seipso solus tantum habeat. Nihil enim prohibet, quo minus ad imperium eamque potestatem, quàm alius nullo

lus præter eum ex se habeat, cum alio communicare possit: licet scriptura asserat, eum solum esse, qui sit 1 Tim. 6. potens aut dominatur. 15.

Cur igitur ita scriptura loquitur?

Propterea, quod omnis potestas & autoritas non solum divina, verum etiam humana ejusdem dono cuivis eam habenti contingat.

Quid est nosse, quod Deus sit æternus?

Id, quod principio & fine careat.

Quid est nosse, quod Deus summè sit justus?

Hoc, quod ea sit ipsius natura, rectitudinem & æquitatem tueri.

Quid est nosse, quod Deus summè sit sapiens?

Quod omnia simul non solum noverit, verum etiam singula exactissime cognita habeat: nec quidquam sit, quod effugere ipsius notitiam possit.

Quid est nosse, quod Deus sit summè potens?

Quod omnia, quæ velit, facere possit.

Cur hac omnia nosse, ad salutem est necessarium?

Propterea, quod sine horum notitiâ in hac salutis viâ persistere ad extremum non possemus.

Doce de his omnibus sigillatim.

Quod attinet ad primum; quis non videt, ad salutem esse necessarium credere Deum esse? cum nisi crederemus Deum esse, nè viam quidem hanc ab eo esse traditam credere possemus. Hinc etiam Autor ad

Heb. 11.6. Hebræos ait: *Accedentem ad Deum credere oportet, quod Deus sit.*

Quomodo secundum nosse, ad salutem necessarium esse, demonstrabo?

Nisi crederemus Deum unum tantum esse, tum animo distrahi nos oporteret, incertos prorsus quisnam eam viam nobis præscripsisset. Propterea sæpius scriptura nos admonet ejus rei, Deum unum esse; ut

Deut. 6.4. pud Moſen videre est; quod etiam

Mar. 2.19. ipse Dominus repetit apud Marcum

Deut. 32. *Audi Israel, Dom. Deus tuus, Deus*

39. *unus est.* Et rursus apud Moſen

Videte quod ego solus ipse sum, ne

est ullus Deus præter me. Vide etiam
1 Cor. 8. v. 6. 1 Tim. 2. v. 5. Eph. 4.
v. 6 Galat. 3. v. 20.

Qui tertium?

Nisi Deum æternum esse crede-
remus, qui speraremus ab eo vitam
æternam, quo nos hæc via ducit?

Qui quartum?

Crederet, quod Deus summè justus
sit, ad salutem necessarium esse: hinc
patet; primò, ut nobis persuasum sit,
Deum nobis etiam quantumvis in-
dignis præstiturum promissa; dein-
de ut agnoscamus, tentationes om-
nes quas in hanc viam ingressos sub-
ire oportet, vacare omni injustitiâ,
cùm ex à Deo permittantur.

*Qua ratione quintum, Deum
nempe esse summè sapientem
nosse, est ad salutem necessari-
um?*

Hoc est propterea necessarium
nosse ad salutem, ut nihil dubitemus,
etiam cor nostrum, quo ad perscru-
tandum nihil est difficilius, illi pror-
sus & semper perspectum atq; cogni-
tum esse, è quo etiam obedientia no-
stra potissimum æstimatur.

Qui verò sextum?

Dubit-

Dubitari non potest ad salutem esse necessarium, nosse Deum esse summè potentem. Quì enim sperari posset à Deo, tanquam à primo auctore, vita æterna, nisi persuasum nobis esset, illius potentiam nullis terminis finibúsq; esse circumscriptam? Tum, quis tot res adversas, quæ iis omnibus, qui Deum religionē Christianā colunt, & imminent & usu veniunt, perferret, nisi animo in fixum haberet, omnia in manu Dei sita esse, nec talia sine ipsius voluntate evenire, neque rem ullam esse, seu in terris, seu in cœlis, quæ divinam ipsius potestatem, quo minus implere possit, quæ promisit, & quæ ab eo expectamus, inhibeat?

Exposuisti, quæ cognitu ad salutem de essentia Dei sunt prorsus necessaria: expone, quæ ad eam rem vehementer utilia censeas.

Id quidem est, ut cognoscamus, in essentia Dei unam tantum personam esse.

Demonstra hoc ipsum?

Hoc sanè vel hinc parere potest, quòd essentia Dei sit una numero:

Qua-

Quapropter plures numero personæ in ea esse nullo pacto possunt, una persona nihil aliud sit, nisi essentia individua intelligens.

Quanam est hac una persona divina?

Est ille Deus unus, Domini nostri Jesu Christi pater.

Qui istud planum facis?

Testimoniis scripturæ evidentissimis, quæ sunt: *Hæc est vita æterna* (ait Iesus) *ut cognoscant te (Pater) illum solum verum Deum.* Et ad *Joh. 17. 3.*
Corinthios Apostolus scribit: Nobis 1 Cor. 8.6
unus Deus (est) ille Pater, ex quo omnia. Et ad Ephesios: *Unus est Deus & pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus.* *Eph. 4.6.*

Verum Christiani non solum Patrem, verum etiam Filium & Spiritum sanctum personas esse in una deitate vulgò statuunt.

Non me clam est, sed graviter in eo errant, argumenta ejus rei afferentes è scripturis malè intellectis.

Quenam sunt argumenta, quibus eam rem probare nituntur?

Ea sunt præcipua: Primum, cum aiunt in scripturis non solum Patrem, verum

verum etiam Filium & Spiritum
sanctum Deum vocari; & quoniam
eædem scripturæ asserunt Deum esse
unum tantum, hinc colligunt, hos
tres Deum illum unum esse.

*Quâ ratione hoc argumentum
dissolvi debet?*

Prius de filio, postea de Spiritu
sancto responsum feres.

*Quid autem de filio respon-
debis?*

Ea vox Deus, duobus potissimum
modis in scripturis usurpatur. Prior
est, cum designat illum, qui in cœlis
& in terra omnibus ita dominatur &
præest, ut neminem superiorem ag-
noscat: ita omnium autor est &
principium, ut à nemine dependeat.
Posterior modus est, cum eum deno-
tat, qui potestatem aliquam sublimem
ab uno illo Deo habet, aut deitatis
unius illius Dei aliquâ ratione parti-
ceps est. Etenim in scripturis pro-
pterea Deus ille unus Deus Deorum
vocatur. Psal. 50. 1. Atque eâ qui-
dem posteriore ratione Filius Dei
vocatur Deus in quibusdam scriptu-
ræ locis.

*Quâ ratione doces Filium
Dei*

Cap. i. Dei.

Dei posteriore significatione in scripturis vocari Deum?

Ex ipsius filii Dei verbis: *Si (inquit idem) eos vocavit Deos, ad quos Dei sermo factus est, & non potest solvi scriptura; quem Deus sanctificavit & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemus, quod dixetim, Filius Dei sum.* His verbis apertissimè indicat Christus, hanc vocem, *Deus*, etiam iis in Scriptura attribui, qui uno illo Deo multò inferiores sunt: tum etiam quòd nullam aliam ob causam majorem, seipsum Dei filium, ac pro inde Deum asseruerit, nisi quòd à patre sanctificatus, & in mundum missus fuerit.

De spiritu autem sancto quid respondes?

Spiritus S. nusquam in scripturis vocatur expressè *Deus*: quia verò quibusdam locis ea attribuit ipsa Scriptura, quæ Dei sunt, non eò facit, ac si ipse vel Deus sit, vel persona Divinatis; sed longè aliam ob causam, quemadmodum suo loco audies.

Quodnam est secundum ipsorum argumentum, quo tres illas

las personas in una deitate ap- ne C
probare nituntur? *osse qu*

Argumentum secundum sumumronum
 ex iis locis, in quibus fit mentio Pat-ia, qu
 tris, Filii, & Spiritus sancti. Patrem
 esse tres
 una no

Quinam ii loci sunt?

Mat. 28.

19.

1 Cor. 12.

4. 5. 6.

Primus est, in quo Iesus manda-
 baptizari in nomen Patris & Filii
 & Spiritus sancti. Secundus est, in
 quo Apostolus ad eum modum scri-
 bit: Discrimina donorum sunt, at i-
 dem Spiritus: & discrimina ministe-
 riorum sunt, at idem dominus: &
 discrimina operationum sunt, at idem
 est Deus, qui operatur omnia in om-
 nibus Et inferius ad eum modum lo-
 quitur: v. 11. Omnia autem hæc ope-
 ratur unus & idem spiritus destri-
 buens unicuique prout vult. Tertius
 est apud Ioannem, ubi legimus:
 Tres sunt qui testantur in cælo, Pa-
 ter & Verbum, & Spiritus sanctus,
 & hi tres unum sunt.

1 Joh. 5. 7.

*Quid verò de his testimoniis
 sentiendum est?*

Generatim ad ea respondeo; Ea
 testimonia tantum docere, Patrem
 Filium & Spiritum sanctum esse,
 quod nos non solum agnoscimus. ve-
 rum etiam constanter asserimus; ita
 ut

ne Christianum quidem eum esse
posse qui id ignoret, aut non credat,
pronunciemus. Verum ea testimo-
nia, quod controversum est, nempe,
Patrem, Filium, & Spiritum sanctum
esse tres personas in una essentia di-
vina non demonstrare planum est.

*Attamen ex ejusmodi in locis
citatis conjunctione istorum tri-
um in operationibus divinis, tres
esse personas in una Divina es-
sentia, videtur posse colligi.*

Nulla pacto. Nam quoad primum
attinet, etiamsi Pater, Filius, & Spi-
ritus sanctus sint conjuncti in bap-
tismo; effici tamen non potest, eos per-
sonas esse in una essentia divina.
Nam in scripturis minimè novum
est, in aliis rebus, non minùs quàm
baptismus divinis, Deo conjungi &
personas & res, quæ ad essentiam
Dei nullo modo pertinent. De per-
sonis exemplum habes in lib. Reg.

Et timuit populus omnis Deum vehe- 1 Sam. 12.
menter & Samuelem. Et apud Mo- 18.
sem, ubi juxta Hebraicam veritatem
legitur: Et timuit populus Iehovam, Exo. 14. 31
& credidit in Iehova & in Mose Act. 20.
servo ejus. Deinde de rebus: Commen- 31.
do vos Deo & verbo gratiæ ejus. Et Eph. 6. 22.
alibi:

alibi: Confortanini in Domino
virtute roboris ejus.

*Veruntamen ipsi statuunt,
ut oportere prorsus esse Deum
in cujus nomen baptizamur.*

Errant vehementer. Nam legitimum
in Scripturis Israelitas baptizatum
1 Cor. 10. fuisse in Moſen, & quosdam discipulos
2. in baptisma Joannis, licet ne
A&t. 19. 3. Moſes Deus ſit, nec baptisma Ioan-
nis perſona, nedum Deus.

*Verum longè aliud, videtur
in nomen alicujus baptizari
aliud verò in aliquem bapti-
zari.*

Nequaquam. Etenim ex vi idio-
tismi Hebraici, idem ſæpe in nomen
alicujus facere, quod in aliquem fa-
cere, ſignificare, notum eſt: ut ea in
re ipſa cernere eſt. Etenim quod in
quibuſdam locis legitur fuiſſe ba-
A&t. 2. 38. ptizatos in nomine Chriſti, hoc idem
Rom. 6. 3. legimus in aliis ſcriptum ſimplici-
Gal. 3. 27. ter, fuiſſe in Chriſtum baptizatos.

*Ad ſecundum teſtimonium
verò quid reſpondeſ?*

Id quòd etiamſi divinæ operatio-
nes attribuantur Deo, & illi Domi-
no, ac Spiritui ſancto, hinc tamen
effici

effici non potest, hos tres unius esse
essentiae: imò hinc contrarium col-
ligitur non obscure, eos nempe uni-
us esse non posse essentiae cum aper-
tissime hic à Deo ille Dominus, &
Spiritus sanctus distinguantur, quem
legimus non esse, nisi *Patrem Domini*.
Iesu, evidenter superius docuimus.
Quia verò hic cum Deo, Domini &
Spiritus sancti fit mentio, id eò fit,
quòd Dominus sit ille, per quem
Deus ista omnia operetur: & Spi-
ritus itidem sancti, quòd de ejusmodi
rebus hic agatur, quæ ad solos cre-
dentes pertinent quas Deus non aliâ
virtute suâ, quàm per Spiritum san-
ctum operetur & efficiat.

Ad tertium quid respondes?

Primum cum notum sit, in Græ-
cis exemplaribus vetustioribus, ac
in Syriaco, denique in Latinis versi-
onibus antiquioribus, ea verba non
haberi, quemadmodum præcipui è
nostris adversariis id ostendunt, ex
his nihil certi effici potest. Deinde,
etiamsi in Scripturis haberentur, ex
his tamen concludi non posset, tres
personas esse in una Divinitate. Nam
hic locus nullâ aliâ de re agit, quàm
de testimonio ejusmodi, *Iesum* nem-
pe

* 1 Ioh. 5.
8.

pe esse Dei filium. Hoc autem per
bere posse etiam ab iis, qui personam
non sunt, sequentia verba apud Iohannem * indicant; Tres sunt qui
stantur supra terram; Spiritus, aqua
& sanguis. Quia verò ait, Unum est
eos unum testimonio, non autem
sentia dici, in sequenti versiculo e
dem prorsus verba addita, indicant
sunt.

*E superiore oratione unam esse
se in deitate personam perspicimus
iam igitur cognoscere velim, quod
huius rei notitia ad salutem est
admodum utilis.*

Id facile cognoscet, si quàm
adversæ partis perniciofa opinio
deprehenderit. Etenim ista opinio
primùm unius Dei fidem facilè con
vellere & labefactare potest: idque
dum unum Deum modò fatetur,
modò tres personas, quarum una
quæque Deus sit, prædicat. Secun
dò, gloriam unius Dei, qui tantum
Pater Christi est, obscurat, dum eam
ad alium, qui Pater non sit, tran
sferat. Tertiò, viam salutis facilè po
test pariter subvertere, dum inter pri
mam & secundam salutis causam
discrimen tollit, & quis sit primus
nostra

nostræ salutis autor, & quemadmodum eundem Deus per Christum & spiritum sanctum operetur, rectè agnoscere non permittit. Denique alienis à religione Christianâ magno est ad eam amplectendam impedimento, dum ea, quæ veritati divinæ & rationi sanæ adversa sunt, tradit: quibus omnibus incommotis vacat ea sententia, quæ unam tantum personam in divinis asserit.

CAPUT II. De Voluntate Dei.

Exposuisti mihi, quæ pertinent ad essentiam Dei: quæ spectant ad ejus voluntatem, expone.

EA quæ ad voluntatem Dei pertinent, quædam sunt ejusmodi, quorû omnes in universum homines participes existunt, & existere semper: quædam verò ad eos propriè spectant, qui vitam æternam consequuturi sunt.

Qua verò ea sunt, quorum in universum homines omnes participes semper existere?

Sunt numero tria: Primum, creatio

* Acts 4.

24.

tio cœli & terræ, & omnium quæ sunt comprehensa: * Deinde, Cœli & providentia de singulis hominibus: Postremo, remuneratio eorum qui ipsum quærunt, hoc est, eidem parent. *

* Mat. 10.

30. 11. 9.

Cur verò necesse est, ut Deo credatur, quod cœlum & terram condiderit?

Dux potissimum causæ ejus reprehendi possunt: Una, quod Deus velit, ut id credamus. Quapropter in scripturis & ipse Deus, & ejus ministri, tam sæpe & perspicuè nos ejus rei admonent: ut inter alia testimonia

c. 44. v. 24.

habes apud Esaiam; Ego Iehova faciens omnia, expandens cœlos, & extendens terram virtute meâ. Et apud

c. 44. v. 24.

Gen. 1. 1.

Psal. 33. 6,

7, 8, 9.

pud Moysen; In principio creavit Deus cœlum & terram. Et David; Verbo Domini cœli facti sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum: colligit, tanquam in fistulam

aquas maris componit, velut in thesaurum abyssos. Metuat igitur Iehovam orbis terræ, hunc reformident omnes habitatores mundi. Nam ipse dixit & factum est: ipse jussit, & exstitit. Et in Actis; Domine, tu es, qui fecisti cœlum & terram, &

c. 4. v. 24.

maria;

maria, & omnia quæ in eis. Et ibi-
 dem; Annuunciamus vobis, ut ab i- C. 14. v. 15.
 is vanis convertamini ad Deum
 viventem, qui fecit cælum & ter-
 ram, & maria, & omnia quæ in eis.
 Et ibidem; Deus qui mundum & om- C. 17. v. 24.
 nia quæ in eo condidit, is dominus
 ut cæli & terræ existens non habitat
 in templis manufactis. Altera causa
 est cur id credendum sit de Deo,
 quod cælum & terram creavit: Quod
 nisi certo id nobis persuasum esset,
 nullam causam haberemus credendi,
 Deum singulorum hominum curam
 habere: atque eâ ratione animum
 ad ei obediendum nunquam induce-
 remus.

Ex hac tua responsione per-
 spicio, nihil esse, cur rogem,
 quamobrem Deus singulorum
 hominum curam habeat, & ob-
 temperantes sibi remuneretur:
 quare expone mihi, quænam
 sunt, quæ ad voluntatem Dei
 pertinent, quæ ad eos propriè spe-
 ctant, qui vitam æternam conse-
 quentur.

Sunt ea, quæ Deus per Jesum
 Christum nobis patefecit.

DE

DE COGNITIONE CHRISTI.

Et primum de Essentia
suis.

CAPUT I.

De Persona Christi.

*Quoniam ea per Jesum Chri-
stum patefacta esse dixisti, quæ
ad voluntatem Dei spectant,
ad eos propriè pertinent, qui
tam illam immortalem assecu-
turi sunt, rogatum te velim,
mibi ea de Jesu Christo exponere
quæ me scire oporteat.*

Bene. Sciendum itaque tibi est
quædam ad essentiam Iesu
Christi, quædam ad illius munus
ferri, quæ te scire oportet.

*Quanam ea sunt, quæ ad per-
sonam ipsius referuntur?*

Id solum, quòd naturâ sit homi-
verus, quemadmodum eâ de re cri-
brò Scripturæ sacræ testantur: In
alias 1 Tim. 2. 5. Unus mediator

Dei & hominum, homo Christus. Et
 1 Cor. 15. 21. Quoniam per hominem
 mors, & per hominem resurrectio
 mortuorum. Qualem Deus olim per
 Prophetas promiserat, & qualem eti-
 am esse testatur Fidei Symbolum,
 quod vulgò Apostolicum vocant,
 quod nobiscum universi Christiani
 amplectuntur?

*Ergo Dominus Iesus est pu-
 rus homo?*

Nullò pacto. Etenim est conce-
 ptus è Spiritu sancto, natus ex Ma-
 ria virgine, eoque ab ipsa concep-
 tione & ortu Filius Dei est, ut eâ de re
 Luc. 1. v. 35. legimus, ubi Angelus
 Mariam ita alloquitur: Spiritus san-
 ctus superveniet in te, & virtus Al-
 tissimi obumbrabit tibi, ideoq; quod
 ex te nascetur sanctum, vocabitur
 Filius Dei. Ut alias causas non affe-
 ram, quas postmodum in Iesu Chri-
 sti personâ deprehendes, quæ eviden-
 tissimè ostendunt, Dominum Iesum
 pro puro homine reputari nullò mo-
 do posse.

*Dixeras paulò superius, Do-
 minum Iesum naturâ esse homi-
 nem: an idem habet naturam
 divinam?*

C

Ne-

Nequaquam. Nam id non solum rationi sanæ, verum etiam divinitus literis repugnat.

Cedò, qui rationi sana repugnet?

Primò ad eum modum, quòd duas substantiæ proprietatibus adverberare coire in unam personam nequeant, ut sunt mortalem & immortalem esse: principium habere & principio carere: mutabilem & immutabilem existere. Deinde, quòd duas naturæ personam singulæ constituentes in unam personam convenire itidem nequeant. Nam loco unius duas personas esse oporteret, atque ita duos Christos existere, quem unum esse, & unam ipsius personam omnes citra omnem controversiam agnoscunt.

Cùm verò illi ostendunt Christum sic naturâ divinâ & humanâ constare, quemadmodum homo ex anima & corpore constet, quid illis respondendum?

Permagnus hic esse discrimen. Illi enim ajunt, duas naturas Christum

Christo ita unitas esse, ut Christus sit Deus & homo: anima verò & corpus ad eum modum in homine conjuncta sunt, ut nec anima, nec corpus, ipse homo sit. Nec enim anima, nec corpus, figillatim personam constituunt. At ut natura divina per se constituit personam, ita humana per se constituat necesse est.

Doce etiam, quî id repugnet Scriptura, Christum habere naturam divinam.

Primum eâ ratione, quòd Scriptura nobis unum tantum naturâ Deum proponat, quem superius demonstravimus esse Christi Patrem. Secundò, eadem scriptura testatur Jesum Christum naturâ esse hominem, ut superius offensum est: quo ipso illi naturam adimit divinam. Tertiò, quòd quidquid divinum Christus habeat, Scriptura eum Patris glorio habere aperte doceat. Denique eum eadem Scriptura apertissime ostendat, Jesum Christum omnia sua facta divina, non sibi, nec alicui naturæ divinæ suæ; sed Patri suo vindicare solitum fuisse, planum facit, eam divinam in Christo naturam prorsus otiosam, ac sine omni causa futuram fuisse.

C 2 Atqui

Mat. 28.

18.

Phil. 2. 9.

1 Cor. 15.

27.

Ioh. 5. 19.

& 10. 25.

*Atqui illi è Scripturis illam
divinam in Christo naturam
asserere conantur?*

Conantur quidem variis modis,
idque dum student aut è Scripturis
quibusdam evincere, quæ in iis non
habentur, aut dum ex iis, quæ in Scri-
pturis habentur, perperam ratioci-
nantur, ac malè rem suam conficiunt.

*Quæ verò sunt illa, quæ illi
de Christo è Scripturis evincere
laborant, quæ illic non habentur?*

Est illius, ut loquuntur, præ-æter-
nitas, quam duplici Scripturarum
genere approbare nituntur. Primum
ejusmodi est, in quo præ-æternita-
tem hanc expressam putant. Secun-
dum, in quo licèt expressa non sit,
eam tamen colligi arbitrantur.

*Quenam sunt testimonia
Scriptura, quæ videntur ipsam
præ-æternitatem exprime-
re?*

Sunt ea, in quibus Scriptura te-
Ioh. 1. 1. statuit de Christo, ipsum fuisse
Job. 6. 63. principio, fuisse in cælo, fuisse ante
Ioh. 8. 58. Abrahamum.

Quæ

Quid verò ad primum respondes?

In loco citato nihil habetur de ista præ-æternitate, cum hîc principii mentio fiat, quod præ-æternitati opponitur. Principii verò vox in Scripturis ferè semper ad subjectam refertur materiam, ut videre est Dan. 8. 1. Ioh. 15. 27. & 16. 4. Act. 11. 15. Cum igitur hîc subjecta sit materia Evangelium, cujus descriptionem suscepit Ioannes, sine dubio per vocem hanc principii, principium Evangelii Ioannes intellexit.

Ad secundum autem quid respondes?

Neque hîc ullam præ-æternitatis mentionem factam expressè. Nam hoc in loco filium hominis, id est, hominem, in cœlis fuisse testatur Scriptura, quem citra ullam controversiam præ-æternum non existisse, certum est.

At verò, quid ad tertium?

In hoc loco non solum non exprimitur præ-æternitas Christi, cum aliud sit ante Abrahamum fuisse, aliud præ-æternum; verum nè hoc quidem expressum est, ipsum ante Mariam

virginem fuisse. Etenim ea verba aliter legi posse, (nimirum hac ratione: *Amen amen dico vobis, prius quàm Abraham fiat, ego sum.*) apparet ex iis locis apud eundem Evangelistam, ubi similis & eadem locutio Græca habetur, cap. 13. v. 19. *Admodò dico vobis, prius quàm fiat, ut cum factum fuerit, credatis.* Et c. 1. v. 29. *Et nunc dixi vobis prius quàm fiat ut cum factum fuerit, credatis.*

Quæ verò ejus sententia foret lectionis?

Admodum egregia. Etenim admonet Christus Iudæos qui cum in sermone capere volebant, ut dum tempus haberent, crederent ipsum esse mundi lucem, antequam divina gratia, quam Christus iis offerebat, ab iis tolleretur, & ad gentes transferretur. Quòd verò ea verba, *Ego sum*, sint ad eum modum supplenda, ac si ipse subjecisset iis *Ego sum lux mundi*, superius è principio ejus orationis v. 12. & hinc, quòd Christus bis seipsum iisdem verbis, *Ego sum*, lucem mundi vocaverit, v. 24. & 28. Ea verò verba, *prius quàm Abraham fiat*, id significare quod diximus, è notatione nominis *Abraham*, deprehendi

bendi potest. Constat inter omnes Abrahamum notare Patrem multarum gentium. Cum verò Abram non sit factus prius Abraham, quàm Dei gratia in Christo manifestata in multas gentes redundaret, quippe quòd Abrahamus unius tantum gentis antea pater fuerit, apparet sententiam horum verborum, quam attulimus, esse ipsissimam.

Qua verò sunt testimonia Scripturae, in quibus putant, non exprimi quidem prae aeternitatem Christi, ex iis tamen eam effici posse?

Ea, quae videntur Dn. Iesu quasdam res attribuere, ab aeterno, quasdam verò tempore certo & definito.

Quanam sunt testimonia, quae Dn. Iesu ab aeterno res quasdam tribuere videntur?

Sunt ea, ex quibus conantur extruere Christum ab aeterno ex essentia Patris genitum.

E quibus verò locis extruere conantur, Christum ab aeterno ex essentia Patris genitum?

Ex his potissimum. Mich. 5. v. 2.

G. 4.

Et

Et tu Betlehem Ephrata minima es
in millibus Juda. Ex te mihi egre-
diatur Dux, qui pascet populum meum
Israel, & egressiones ejus ab initio
& à diebus seculi. Et Psal. 2. 7. Tu es
filius meus ego hodie genui te. Et Pl.
110. v. 13. ubi secundum vulgatam
legitur: Ex utero ante luciferum ge-
nui te. Et Prov. 8. 23. 24. ubi sapien-
tia ait de se, Ab æterno genita sum.

*Quæ verò ad hac testimonia
respondendum est?*

Antequam ad singula testimonia
respondeam, sciendum est, eam ex
essentia Patris generationem esse
impossibilem. Nam si Christus ex
essentia patris genitus fuisset, aut par-
tem essentia sumpisset, aut totam.
Essentia partem sumere non potuit,
eò quòd sit impartibilis divina essen-
tia. Neque totam, cum sit una nu-
mero, ac proinde incommunicabilis.

*Quæ tamen ad primum Scrip-
tura testimonium respondendum
est?*

Id testimonium de generatione ex
essentia patris nihil prorsus habet:
generationem verò præ-æternam nul-
lâ probat ratione. Hic enim mentio
fit initii & dierum, quæ in æternitate
locum

locum non habent, & verba hæc, quæ in vulgata leguntur à *diebus æternitatis*, in Hebræo exstant, à *diebus seculi*. Dies verò seculi idem quod dies antiqui notant, ut Esa. 63. v. 9. & 11. Mal. 3. v. 4. Sententia verò loci hujus est, Christum originem natiuitatis suæ ab ipso principio & annis antiquis ducturum, id est, ab eo tempore, quo Deus in populo suo regem stabilivit; quod reipsa in Davide factum est, qui & Bethlehemita fuit, & autor stirpis & fami'ie Christi.

Ad secundum verò quid?

Neque in eo de generatione ex essentia Patris, nec de generatione præ-æternâ prorsus quicquam haberi. Etenim vox hodie, cum certum tempus designet, præ-æternitatem denotare non potest. Quod verò Deus eum genuerit, non evincit eum ex essentia ejus genitum. Id quod patet ex eo, quod hæc eadem verba ego *hodie genui te*, primo sensu de Davide dicantur, quem constar neque ab æterno, nec ex essentia Dei genitum: deinde, quod Paulus Apostolus eadem verba ad approbandam resurrectionem Christi afferat, & autor ad Hebræos ad glorificationem Domi-

Act. 13. 33
Heb. 1. 5.
& 5. 5.

ni Iesu demonstrandam citet: denique ex ea re, quòd constet Deum aliter quàm ex essentia generare, dicitur Deo genitos credentes scriptura pronunciat, ut videre est Joh. 1. u. 1. & 1 Ioh. 3. v. 9 & Iac. 1. v. 18.

Quid verò ad tertium?

Sciendum est in vulgata & Graeca versione, eum locum malè esse redditum, in Hebræo enim aliter legitur, nempe: *ab utero ante aurora tibi res nativitatis tuæ.* In quibus verbis vaticinatur David, de multitudine populi Christiani, instar rotarum matutini multiplicandi.

Ad quartum verò quid?

Ut rem meliùs accipias, scito ex hoc loco, ad eum modum argumentari: Sapiencia Dei ab æterno æterna genita: Christus est Dei sapientia. Ergo est ab æterno genitus. Id Argumentum firmum non esse hinc patet, primùm, quòd Salomon agat de sapientia simpliciter & absolutè considerata sine additione vocis Dei. Paulus verò non simpliciter & absolutè, sed cum additione, nempe Dei. Deinde, Salomon agit de sapientia, quæ neque est persona, nec est substantia, ut è variis effectibus quæ habet sapientia

1 Cor. 1.
24.

Cap. 1. Sapiëntiz attribuit apparet, & hoc
7. & 8. & 9. cap. ex quibus sunt ea:
*Per me Reges regnant, & Principes
iusta decernunt;* & initio cap. 9.
introducitur Sapiëntiam omnes ad se
invitantem, & mittentem virgines
suas: Paulus verò agit de sapiëntia,
quæ persona est. Tertiò, verba hæc,
quæ sunt reddita *ab æterno*, in He-
bræo extant à seculo. Aliud verò esse
ab æterno, aliud à seculo, iudicant lo-
ci Eisa. 64. v. 4. Ierem. 2. v. 20. Lucæ.
1. v. 70. & alii permulti similes.

*Quanam sunt ea loca Scrip-
tura, quæ videntur Christo quæ-
dam tempore certo & definito
attribuere?*

Ea sunt duplicia: quorum alia no-
mina, alia facta respiciunt quæ
Christo à Scriptura attribui opinan-
tur. Ierem. 23.
6.

*Quanam sunt quæ Christi
nomina respiciunt?* Zach. 2. 8.
2 Ioh. 5.
20.

Ea, ubi illi arbitrantur Iesum à Iud. v. 4:
Scriptura vocari, Iehoyan: Domi- Tit. 2. 13.
num exercituum: Deum verum: so- Apoc. 1. 8.
lum herum, Deum magnum: Do- & 4. 8.
minum Deum omnipotentem; qui Act. 20. 28
fuit, qui est, & qui venturus est; 1 Ioh. 3.
Deum, 16.

Deum, qui acquisivit proprio sanguine ecclesiam : Deum, qui animam posuit pro nobis.

Quid verò tu ad ea ordine respondes, ac ante omnia ad primum ?

Primum, quòd ex eo confici non possit necessariò nomen Iehova: Christo attribui. Ea enim verba: *hoc est nomen ejus, quo vocabuntur deum, Iehova justitia nostra*, referri possunt ad Israelem, de quo paulò superiùs eodem versu loquitur. In diebus ejus servabitur Juda, & Israel habitabit securè, & hoc nomen ejus &c. ut è loco simili spectari potest, apud eundem Prophetam, ubi ait: *In diebus illis & in illo tempore faciam, ut existat Davidi surculus justitia, & faciet judicium & justitiam in terra. In Diebus illis servabitur Juda, & Jerusalem habitabit securè, & hoc (supple nomen) quo vocabuntur deum, Iehova justitia nostra.* Et enim in Hebræo expressè legitur vocabuntur eam, quam vocem posteriorem ad Jerusalem referri, prorsus est necesse, & hoc quidem loco Israel, qui in priore loco positus est, respondet.

Cap. 33.
15. 16.

ondet. Videtur igitur prorsus ve-
 simile, quòd in priore etiam loco
 hæc verba, *vocabunt eum*, ad Israe-
 lem referuntur. Ac licet conceda-
 mus; nomen Iehovæ ad Christum
 posse referri, ex altero tamen testi-
 monio apparet asseri non posse, Ie-
 hovam simpliciter Christum voca-
 bi: neque ex eo nomine sequi, Chri-
 stum reipsâ esse Iehovam. Sive igi-
 tur de Christo, sive de Israele postre-
 ma verba in testimonio Ieremiæ ac-
 cipiantur, sententia ipsorum est,
 Iehovam unum Deum nostrum,
 nos justificaturum. Etenim illo tem-
 pore, cum Christus appariturus es-
 set: Deus id in Israele facturus erat.

*Ad secundum verò quid re-
 spondes?*

Locum Zachariæ ad eum modum
 citant: *Hoc dicit Dominus exercitu-
 um: Post gloriam misit me ad gen-
 tes quæ vos spoliarunt. Qui enim vos
 tanger, tanger pupillam oculi mei,*
&c. quæ ad Christum torquent, quòd
 hic ut arbitrantur, dicatur Domi-
 num exercituum missum esse à Do-
 mino exercituum. Verùm ea hic
 non habentur. Quod hinc perspi-
 cuum est, quòd ea verba, *Post glo-
 riam*

riam misit me &c. sunt ab alio pro-
lata, nempe ab angelo, qui cum Za-
charia & alio angelo colloquebatur,
ut idem eodem capite paulo ante
planum est, à versu quarto in
tio facto, ubi is angelus loquens in-
troducitur. Quod idem eâ ex re
dere est, quòd ea quæ citant verba
Hoc dicit Dominus exercituum, in
Hebræo legantur sic dicit Dominus
exercituum, item illa, tangit pupillam
oculi mei, leguntur pupillam oculi
ejus, quæ non ad Dominum exerci-
tuum, sed ad legatum referri ne-
cesse est.

Quid respondes ad tertium?

In hoc testimonio, Scimus filium
Dei venisse, & dedisse nobis sensum
ut agnoscamus illum verum Deum
& sumus in illo vero, in filio ejus
Jesu Christo. Hic est verus Deus
& vita æterna: Hæc verba, Hic
est verus Deus, nego referri ad Deum
filium; non quòd negem Chris-
tum esse verum Deum, sed quòd
is locus ea de Christo accipi non ad-
mittat. Etenim hic agitur, non so-
lùm de vero Deo, sed de illo uno
vero Deo, ut articulus in Græco ad-
ditus indicat. Christus verò est
Deus

Deus verus sit, non est tamen ille
ex se unus Deus, qui per se & per-
fectissimâ ratione Deus est, cum is
Deus tantum sit Pater. Nec verò
quicquam juvat adversarios, qui
propterea hæc ad Christum referri
volunt, quòd verba *Hic est verus
Deus*, &c. Christi mentio proximè
antecefferit. Etenim pronomina re-
lativa, ut hic & similia, non sem-
per ad proximè antecedentia, verum
sæpenuerò ad id, de quo potissi-
mum sermo est, referuntur, ut patet
ex his locis, Act. 7. v. 18. 19. Do-
mest exortus esset Rex, qui non nove-
rat Iosephum. *Is circumveniens gen-
tem nostram* &c. & Act. 10. v. 6. *Is
habet diversorium apud Simonem
Coriariam, qui domum habet supra
mare: Is dicet tibi, quid te agere
oporteat.* & 2 Joan. v. 7. *Multi se-
ductores exierunt in mundum, qui
non confitentur Iesum Christum in
carne venientem. Is est seductor, &
ille Antich. istus.* E quibus locis ap-
paret, pronomen relativum *hic*, non
ad proximè præcedentes personas,
sed ad remotiores referri.

*Ad quartum testimonium
quid respondes?*

Quartum

Quartum testimonium sic habere
Solum herum & Dominum Iesu articulo
Christum negantes; è quo testimonio
 nio, cum in Græco articulus unus
 duntaxat præfixus sit, id evincere
 nantur, pro more Græci sermonis
 ad unam personam, ac proinde
 Christum ea verba debere referri,
 Verum tenendum est, eam apud Græcos
 cos regulam non esse perpetuam
 ubi verò locus illi non sit, id è
 circumstantia deprehendi, Non
 verò eam regulam perpetuam,
 stinonia ipsius novi Fœderis
 monstrant, ut illud ubi scriptum est

Mat. 21. 12 *Ejcit omnes vendentes & ementes* est,
 ubi in Græco est unus tantum articulus,
 culus, præfixus iis vocibus *ementes*
& vendentes, quibus similia habet
Mar. 11. v. 15. Luc. 19. v. 45. Abundum
 præterea locus *Eph. 5. v. 5.* aperte
 indicat eam regulam non esse perpetuam.

Ad quintum quid respondes

Quintum testimonium est, *Exspectantes*
illam beatam spem, & appetitionem gloriæ magni Dei, &
vatoris nostri Iesu Christi. Quo loco
 loco epitheton *Magni Dei*, ad Christum
 sum referri duabus rationibus
 vincere

habere conantur: prior est, superius
 in Ies. articulo uno præfixa regula:
 testimonium; quod adventum non ex-
 lus unum Patris, sed Filii. Verum
 cere primum argumentum, responsum
 monitiones in responsione ad quartum re-
 inde monium. Ad alterum respon-
 refero, Paulum non dicere expectan-
 ad Græc. adventum magni Dei; verum
 etuamere, *expectantes apparitionem*
 id est *gloria magni Dei*, Possit verò di-
 Non enim, gloriam Dei Patris illustratum
 m, n, cum Christus ad iudicium ve-
 ris dicit, verba Christi ostendunt,
 um etiam ait quod venturus sit in gloria,
 mentis est, cum gloria *Dei Patris sui*. *Mat. 16. 27*
 n ar. zterea, quod est inconveniens si *Mar. 8. 38*
 mmentatur Deus Pater venturus (prout
 a habet è vulgata citant) cum filius ad
 s. Mundum iudicandum venerit? An
 aper. Christus Dei Patris personam, in
 perpendicio mundi, tanquam ejus, à quo
 munus iudicandi accepit, non sulti-
 ebilit?

ades
 Expe. *Quid ad sextum respondes?*

appe. Sextum testimonium est, *San-*
ctus, sanctus, sanctus, Dominus De-
us omnipotens, qui erat, & qui est,
Christus qui venturus est. Eum verò locum
 us propterea ad Christum reterunt,
 quod

quod arbitrentur neminem videri Christum, nisi Christum. Is enim verus, & qui
 rus est ad iudicandum vivos & mortuos. Verum tenendum est, eam
 cem quam illi reddidere venturam, *Quis*
 est, reddi æquè posse futurus est?
 Joh. 16. v. 13. ubi Dominus ait: Spiritu quem Apostolis promittendi
 bat, quod illis esset futura annuntiaturus, & Act. 18. v. 21. ubi legitur: E
 diem festum futurum: in quibus locis, *Quis*
 duobus, vox Græca est ἐξ ὁποῦνθεν, *Quis*
 Deinde, quis est qui nesciat, & loco
 prius dictum sit, *qui erat, & qui* cessari
 & posterius hoc quod additum est, non refertur
 per futurum esse reddi debere, ut in san
 ctis de existentia ea oratio accipitur, *san*
 ctus: & non in prioribus duobus locis, *san*
 ctis de existentia, in postremo loco
 de adventu? Nec est quisquam, *prophet*
 non animadvertat hinc describi æternam D
 nitatem Dei, quæ tempus præteritum, præ
 sentem, & futurum comprehendit. Sed quod cr
 tum erroris hunc detegit est, quod Apoc. 1. c. 2. dicitur
 v. 4. & 5. legimus: *Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui*
futurus est, & à septem Spiritibus, & à
qui sunt ante faciem throni eius; & à
à Iesu Christo, qui est testis fidei,
lis. E quo testimonio apparet, unde

in Christum ab eo, qui est, qui e-
& qui futurus est vel ut illi cre-
nt venturus, esse longè alium.

Quid ad septimum respon-

Septimum est, quod ita legimus:
attendite vobis ipsis, & universo
regi, in quo vos Spiritus sanctus
uit Episcopos. regere Ecclesiam
quam acquisivit per proprium
guinem. Respondeo, nomen Dei,
loco non referri ad Christum
sed ad ipsum Deum Pa-
rem referri posse, cuius Apostolus,
sanguinem quem Christus fu-
sanguinem vocat, eo genere lo-
quendi, & eam ob causam, quo ge-
loquendi, & quam ob causam
propheta ait, eum qui tangit popu-
lulum Dei, tangere pupillam oculi
Patris ipsius. Etenim summa quæ est
conjunctionio, et si essentiâ sint pro-
prie diversi, in causa est cur Christi
sanguis, sanguis ipsius Dei Patris
dicatur: præsertim si quis expen-
dit, quatenus is est pro nobis fu-
sus. Etenim Christus est agnus
fidei, qui tollit peccata mundi.
unde sanguis in eum finem fusus,
ipsius

ipſius Dei ſanguis jure vocari
Nec verò prætereundum eſt ſile
quod in editione Syriaca loco
legatur *Chriſti*.

Ad octavum verò.

Octavum ita habet: *In eo*
vimus charitatem Dei, quòd in
nam ſuam poſuit pro nobis. Pri
igitur ſic habeto, neque in Græ
ditione ulla (exceptâ Complur
nec in editione Syriacâ, vocem
us, haberi. Verùm etiamſi hæc
haberetur in omnibus exemplar
num idcirco ea vox illæ, ad
erit referenda? Non certè:
ſolùm ob eam cauſam, quam
ſuperiùs attulimus in reſponſione
teſtimonium tertium, quòd
ejuſmodi, non ſemper ad pro
quiores perſonas referantur; ve
etiam quod *ἐν* & vocem Græc
Ioannes in hac epistolâ ſæpe ad
refert, qui longè antea nomi
fuerat, ut è tertio, quinto, & ſep
verſu ejusdem capitis in Græco
parer, ubi inquit: & qui habet
ſpem in eo, ſanctificat ſeipſu
cut & ipſe (Chriſtus nimirum
ſanctus eſt; & Nostiſ, quia
(Chriſtus nempe) apparuit, ut
cata noſtra telleret; & Qui

carip
st file
loco
itiam justus est, quemadmodum
(Christus) justus est.

Satisfecisti mihi, quoad no-
na Je'u Christi: exponi mihi
olim testimonia, qua facta &
rationes respiciant, quas Ad-
versarii Christo à Scriptura at-
tribui opinantur.

Ea sunt in quibus illi existimant
Scripturam eidem attribui, quòd cœ-
lum & terram creârit: quòd res om-
nes creatas conservet: quòd eduxerit
populum Israel ex Ægypto: quòd
in eo existens in deserto, eum de-
duxerit, eique benefecerit: quòd ab
saia gloria ipsius visa fuerit: quòd
carnatus fuerit.

Expone igitur mihi, quibus
testimoniis approbare contem-
unt, Christum cœlum & ter-
ram creâsse?

Iis, ubi scriptum exstat, quòd per
ipsum omnia facta sint, & sine eo fa-
ctum sit nihil, quod factum sit. Et ite-
rum, Mundus per ipsum factus est; &
cursus, Quòd in eo omnia sint condita,
& ea quæ in cœlis, & ea quæ in terris,
& visibilia, & invisibilia, sive throni
sive

Ioh. 1. 3.

v. 10.

Col. 1. 16.

Heb. 1. 2.

Heb. 1. 10.

11. 12.

sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum facta sunt. Et, Quod per ipsum in ipsum creata sunt. Et, Quod per eum secula fecerit. Denique ex eo: Tu in principio Domine tam fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amicum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui deficient.

Qui verò ad primum testimonium respondes?

Primum, non habetur in primo testimonio creata sunt, verum facta sunt. Deinde ait Johannes facta sunt per eum: qui modus loquendi non est per eum, qui prima causa sit alicujus rei, verum causam secundam, aut modum causam exprimit. Denique vox omnis non pro omnibus prorsus rebus habetur, sed ad subjectam materiam restringitur omnino: quod frequentissimum est literis in Divinis, præsertim novi Testamenti, cujus rei exemplum singulare extat 2 Cor. v. 17. in quo habetur sermo de re huic de qua Joannes tractat admodum simili, ubi dicitur, Omnia nova facta sunt.

ita esse, cum certum sit multa ex-
 ce, quæ nova facta non sint. Cum
 ro subjecta apud Ioannem mate-
 sit Evangelium, apparet vocem
 nia, de iis omnibus, quæ quo-
 modo ad Evangelium pertineant,
 capi debere.

Cur verò addidit Ioannes,
quod sine ipso factum est nihil,
quod factum est?

Addidit hæc Ioannes, ut eo meli-
 illustraret illa superiora, *Omnia*
et ipsum facta sunt, quæ eam vim
 habere videntur, per solum ver-
 um vel filium Dei omnia illa facta
 esse, licet ejus genitis quædam, &
 quidem magni momenti, non per
 ipsum; verum per Apostolos facta
 erint; ut est vocatio gentium, &
 legalium ceremoniarum abolitio.
 licet enim hæc originem, ab ipsis
 sermonibus & operibus Domini le-
 traxerint, ad effectum tamen non
 ant perducta, per ipsum Chri-
 stum, sed per ipsius Apostolos,
 non tamen sine ipso. Apostoli e-
 nim omnia, nomine & autoritate
 ipsius administrarunt, ut etiam ip-
 se Dominus ait: *Sine me nihil face-* *Ioh. 15. 5.*
re potestis.

Qui

*Qui verò respondes a
eundem?*

Primum, quod hinc non scribitur
annes, mundum esse creatum, se
ctum. Deinde, eodem loquendi
do utitur, qui mediam causam
gne, ait enim mundum per eum
ctum. Denique hæc vox mun
quemadmodum & aliæ, quæ
sus idem in scripturis valent, no
lūm cælum & terram denotant
rūm præter alias significationes
genus humanum designat, ut
Iob. 1. 10. præsens ostendit, ubi ait: *In m*
Iob. 12. 19. *erat, & mundus eum non agn*
& *Mundus eum sequutus est:*
etiam futuram immortalitatem
apparet Heb. 1. v. 6. ubi ait:
cum iterum introducit primoge
tum in mundum, ait: & ad
eum omnes angeli Dei. Quod
futuro mundo accipi apparet e
2. 5. ejusdem epistolæ, ubi
Etenim non angelis subjecit
dum futurum de quo loquimur.
nusquam de eo loquutus fuerat,
versu 6. cap. 1. Præterea, hab
locum capite 10. v. 5. ubi de C
sto loquens ait: Propterea ing
diens in mundum ait: Hostiam

ablacionem noluisti; verum corpus
 ptasti mihi: ubi cum palam sit eum
 loqui de mundo, in quem ingressus
 scribitur, sacerdos noster factus est,
 ut circumstantiæ omnes demon-
 strant) apparet non de præsentis, sed
 de futuro mundo agi, quandoquidem
 cap. 8. v. 4. de Christo dixerat: *Si in*
terris esset, nè sacerdos quidem esset.
Quid verò per hæc, Mundus per
factus est, intelligis?

Duplex eorum sensus dari potest,
 Prior, quod genus humanum per
 Christum reformatum, & quasi de-
 novo factum sit: eo quod ille generi
 humano, quod perierat, & æternæ
 morti subiectum erat, vitam attulit,
 æternamque sempiternam (quod etiam
 mundo Ioannes exprobrat, qui per
 Christum, ab interitu vindicatus, cum
 non agnoverit, sed spreverit & reje-
 cit.) Is enim mos Hebraici sermo-
 nis est, quod in ejusmodi loquendi mo-
 do, ubi quis, verba facere, creare; idem va-
 let, quod *denuo facere*, & *denuo*
creare: idque propterea, quod verbis
 erat, quæ composita vocant, ea lingua ca-
 habeat. Posterior verò sensus est, quod
 de illa immortalitas quam exspecta-
 mus per Christum, quantum ad
 facta sit: quemadmodum ea-
 dem

dem futurum seculum habita ratione nostri vocatur, licet jam Christus & angelis sit praesens.

Quid ad tertium?

Præter id, quod & hoc testimonium loquatur de Christo, tanquam media & secunda causa: verba creata sunt, non solum de veteri verum etiam de nova creatione Scriptura usurpari constat, cujus exempla habes Ephes. 2. 10. *Ipsi factura sumus, creati in Christo Jesu, in operibus bonis.* Et Paulus in Tit. 2. 13. *Ut duos condat in semet ipso, in unum novum hominem.* Iacob. 1. 18. *Voluntariè genuit verbo veritatis, ut simus initium liquod ejus creatura, præterea verba, omnia in coelis & in terra non usurpari pro omnibus profecto apparet non solum ex verbis per inferiùs subjectis, 1. 20. ubi Apostolus ait, quod per eum reconciliati sint omnia, in coelis & in terra; verum etiam ex his ipsis verbis in quibus Apostolus non ait, coelum & terra creata esse; verum ea omnia quae in coelis & in terra sunt.*

Quid verò istud testimonium intelligis?

Ad eum modum, quod per Christum

stum omnia, quæ sunt in coelis & in terra, postquam eum Deus à mortuis excitavit, reformata sint, & in alium statum & conditionem translata: id verò, cum D. us & angelis & hominibus Christum caput dederit, qui antea tantum Deum solum pro Domino agnoverunt.

Quid respondes ad quartum testimonium?

Epact., quòd hic palàm scriptum sit, non Christum fecisse; sed Deum per Christum fecisse secula. Vocem verò secula, non solum præsentia & præterita; verùm etiam futura significare posse, in confessio est. Hic verò de futuris agi id demonstrat, quòd idem autor affirmet, per eum, quem hæredem universorum constituerit Deus, etiam secula esse condita. Nam Iesus Nazareus, non prius constitutus hæres universorum fuit, quàm eum Deus ex mortuis excitavit. Quòd hinc patet, quòd tum demum omnis potestas in cælo & in terra, eidem data à Deo patre fuerit, cujus potestatis donatione; & non aliâ re, ista universorum hæreditas continetur.

Ad quintum quid respondes?

Ad id testimonium id respondeo,

D 2

quòd

quòd non de Christo, verùm de Deo accipiendum sit. Quia verò idem scriptor, illud ad filium Dei referat expendendum est, sermonem in testimonio non de una re, sed de duabus potissimum haberi expresse. Una est cœli & terræ creatio, altera rerum creaturarum abolitio. Quòd verò is autor priorem ad Christum non referat, hinc perspicuum est; quòd eo capite præstantiam Christi demonstrare sibi proposuerit, non tamquam à seipso habeat; verùm tamquam hæreditavit; & quâ præstantiam angelis effectus sit, ut è versu 4. conspicuis planum est. Cujus generis præstantia, creatio cœli & terræ cum non sit, nec esse possit, apparet manifestè, non in eum finem testimonium ab eo scriptore allatum, ut Christum creasse cœlum & terram probaret. Cum igitur prior Christum referri nequeat, apparet posteriorem tantum ad eum referendam esse: id verò propterea quia Deus cœlum & terram per eum abolitus sit, cum cùm judicium ultimum per ipsum est executurus. Quo quidem tantopere præstantiam Christi præ angelis conspicua fuerat est, ut ipsi angeli sint ei ea ipsa

Cap

re mi
tio,
inqu
intell
eis pe
dem
comm
si alie
dum
lâ ada
neces
fuit.
ubi
In
Mat.
apert
ad pr
pertin
cur C
dicer
20.2
18.
facit
sanct
los do
28. u
ad pr
id ap
mort
Den
verbo

re ministraturi. Quæ posterior oratio, cum sine verbis superioribus, in quibus fit cœli terræque mentio, intelligi non potuerit, cum sit cum eis per vocem *ipsi* conjuncta, & eadem illa verba priora idem autor commemorare necesse habuit. Nam si alii scriptores sacri ad eum modum citant testimonia scripturæ nullâ adaecti necessitate, multò magis huic necessitate compulso id faciendum fuit.

Ubi verò Scriptores sacri id fecerūt?

Inter alia multe testimonia, habes Mat. 12. v. 18. 19. 20. 21. ubi nimis apertum est versiculum 19. tantum ad propositum Evangelistæ Matthæi pertinere, cum id voluerit probare, cur Christus nè palàm fieret interdiceret. Deinde, Act. 2. v. 17. 18. 19. 20. 21. ubi etiam tantum versus 17. & 18. ad propositum Petri Apostoli facit: quod quidem est, ut Spiritum sanctum esse effusum, supra discipulos doceat. Et ibidem v. 25. 26. 27. 28. ubi palàm est, versum tantum 27. ad propositum facere: quandoquidem id approbet Apostolus, Christum à morte detinere fuisse impossibile. Denique in hoc ipso capite v. 9. ubi verba hæc, *dilexisti justitiam, &*

odio habuisti iniquitatem, appareat
nihil pertinere ad rem, quam probat
Apostolus quæ est, Christum præ
stantiorem factum Angelis.

*Quo verò testimonio docere volumus
Christum conservare omnes res creatas.*

Ex eo, ubi scriptum extat, Chri-
stum portare omnia verbo virtutis
sue. Hebr. v. 3.

Quid verò ad id respondes?

Id, hic verbum *omnia* non mi-
nùs ut in pluribus locis aliis, non
omnia in universum sine ulla excep-
tione designare, verùm ad ea tan-
tùm, quæ ad Christi regnum perti-
neant, referri: de quibus verè di-
potest, Dominum Iesum omnia ver-
bo virtutis suæ portare, id est, con-
servare. Quòd verò vox *omnia* hoc
loco ad ea duntaxat referatur, ex ipsa
materia subjecta satis apparet. Pra-
terea verbum, quo hic utitur scrip-
tor *portare*, magis gubernandi vel
administrandi rationem, quàm con-
servandi significat, quemadmodum
illa quæ annexa sunt verbo *virtutis*
sua innuere videntur.

*Quo verò testimonio, eum eduxisse
populum Israeliticum ex Ægypto
docent?*

Ex epistola Iudæ v. 5. Iesus popu-

lum de terra *Ægypti* salvans, secun-
do eos qui non crediderunt perdidit.

Tu verò quid respondes?

Hanc vocem *Iesus* in nullo Græ-
co exemplari prorsus haberi, verum
loco illius passim legi vocem *Domi-
nus*. Quare id testimonium nullo
modo probat id; quod sibi adversa-
rii proposuerunt.

Id verò, quod cum *Israelitis* in
deserto fuerit, cum duxerit, ei bene-
fecerit, unde probant?

Ex hoc Pauli testimonio: Et omnes
eundem potum spirituales biberunt. 1 Cor. 10.
Biberunt autem ex spirituali eos 4.
consequente petra: petra autem erat
Christus. & ex eo quod inferius paul-
lò Apostolus ait, v. 9. Neque tentemus
Christum, quemadmodum alii tenta-
verunt, & à serpentibus perierunt.

Qui verò ad ea respondendum est?

Quod ad primam attinet, nullo
modo Apostolus ait, *Christum* in
deserto fuisse cum populo *Israelis*,
& ei beni fecisse. Licet enim scri-
bat, illam petram è qua bibit popu-
lus *Israel*, fuisse *Christum*, nullâ ra-
tione tamen asserit, *Christum* illic
reverà fuisse: id verò propterea,
quòd ea verba Pauli figuratè possint
accipi. Quòd verò eam petram vo-

cet *Spiritualem*, adversam partem nihil juvat, cum ea petra potuerit appellari *Spiritualis*, licet fuerit materialis, propter eandem causam, propter quam & ille cibus *Spiritualis* appellatus fuit, quod in se quiddam mysticum continet, et

Apoc. 1. 18

quemadmodum etiam in Apocalypsi Ioannes ait, Ubi enim illam magnam, in qua Domini us noster crucifixus est, vocari spiritualiter Sodomam, & Ægyptum. Quod verò ait, quod illa petra eos sit secuta, accipi debet de aqua, quæ ex petra fluxit; & populum sequuta fuit per desertum, quod antea fluente aqua, aut certe ad bibendum idonea caruit, qua de re illud extrahitur

Esa. 43. 20

apud Esaiam, ubi Dominus ait: *Glorificabit me agri bestia, Dracones, & struthiocameli: etenim dedi eis aquas in deserto, fluvios in locis inuis, ad potandum electum populum meum.* Quod verò ad secundum testimonium spectat, nè tentemus Christum, sicut quidam tentaverunt, ex iis etiam verbis doceri non potest Apostolum affirmare, Christum in deserto tentatum revera fuisse. Ut è simili oratione si quis ita diceret deprehendi potest: Nè sit

refracta-

refracta-
dum
fuerit
dem n
design
Quo
ejulm
similis
paulo
illius
rum h
eum c
intelli
hahes
bis D
modu
Veru
qua a
præce
&c. c
E q
lunt,
Ex
it E/
& lo
2
affer
P
non
ret,
sint:

refractorii Magistratui, quemadmodum quidam nostrorum majorum fuerunt: non illico concluderes eundem numero Magistratum utrobique designari.

Quòd si reperiuntur in scripturis ejusmodi loquendi modi, in quibus similis oratio ad eum cujus nomen paulò ante expressum est, sine ulla illius ejusdem repetitione referatur, tum hoc ibi fit, ubi nullus alius præter eum cujus expressum est nomen, subintelligi possit; ut exemplum ejus rei habes, in illo testimonio, *Non tentabis Dominum Deum tuum, quemad-* Deu. 6. 16.
modum tentasti in loco tentationis.

Verùm in ea oratione Apostoli de qua agimus, potest subintelligi aliùs præter Christum, ut Moses, Aaron, &c. de quo vide. Num. 21. v. 5.

E quo verò testimonio docere volunt, gloriam Christi Esaia visam?

Ex eo Ioannis 12. v. 41. *Hoc dixit Esaia, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo.*

Quòd vero responsum ad eam rem affers?

Primum, ea verba ad Christum non necessario referri hinc apparet, quòd de Deo Patre accipi possint. Etenim verba paulò superiora,

de eodem dicuntur, *excæcavit, induravit, sanavit*. Deinde, gloria quam Esaias vidit; poterat esse, imo erat non præsens sed futura. Etenim proprium est vatribus, futura videre, unde etiam videntes appellati fuere.

1 Sam. 9. 9 Denique, etiamsi de gloria ea quam præsens erat Esaiæ visa hæc verba accipias, longè tamen aliud est, gloriam alicujus videre, & aliud ipsummet videre. Et in gloria illius unius Dei, vidit etiam Esaias gloriam Christi Domini. Ait enim ibidem

Esa. 6. 3. *vates, Plena est terra gloriâ Dei.* Tum autem hoc reipsâ factum est, cum Jesus Christus illi populo primùm apparuit, & post toti mundo annuntiatus est.

E quibus verò testimoniis Scriptura demonstrare conantur, Christum (ut loquuntur) incarnatam esse?

Ex iis, ubi secundum eorum versionem legitur: *Verbum caro factum est.* & *Qui (Christus) cum esset in forma Dei non arbitratus est rapinam esse se equalem Deo; verum se ipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum*

1 Tim. 3. 16 factus, & habitu inventus ut homo.

Heb. 2. 16 & Ioh. 4. & Deus manifestatus est in carne. 2. 3. & Nec enim angelos apprehendit, sed

semper

semen Abrahæ apprehendit. & Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. & Ingressus in mundum (Christus) dicit: Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Heb. 10 5.

Quomodo ad primum respondes?

Eâ ratione, quod in eo testimonio non habeatur Deum (ut loquuntur) incarnatum esse, aut quod natura divina assumpserit humanam. Aliud enim est, *verbum caro factum est*, aliud, *Deus incarnatus est* (ut loquuntur) vel natura divina assumpsit humanam. Præterea hæc verba *verbum caro factum est*, vel potius *sermo caro factus est*, possunt & debent ita ita reddi, *sermo caro fuit*. Posse reddi è testimoniis, in quibus vox *ἐγένετο* (quæ hic per *factum est* translata est) verbo *fuit* reddita invenitur, apparet: ut in eodem capite v. 6. & Lucæ. 24. 19. *Fuit homo missus à Deo &c. & qui fuit vir propheta, &c.* Debere verò reddi per *verbum fuit*, ordo verborum Ioannis docet, qui valde inconvenienter loquutus fuisset, sermonem carnem factum esse, id est, ut adversarii interpretantur, naturam divinam assumpsisse, postquam ea jam de

de illo sermone exposuisset, quæ nativitatem hominis Iesu Christi subsequuta sunt: ut sunt hæc, Joannem Baptistam de illo testatum esse: illum in mundo fuisse: à suis non fuisse receptum: quòd iis à quibus receptus fuisset potestatem dederit, ut filii Dei fierent.

Quâ ratione istud intelligendum est, sermonem carnem fuisse.

Quòd is per quem Deus voluntatem suam omnem perfectè exposuisset, & propterea à Joanne sermo appellatus fuisset, homo fuerit, omnibus miseris & afflictionibus ac morti denique subjectus. Etenim vocem *Caro* eo sensu scriptura usurpat, ut ex iis locis perspicuum est, ubi

Gen. 6. 3. Deus loquitur: *Non contendet spiritus meus cum homine in æternum, quia caro est.* & Petrus: *Omnis caro ut fœnum.*

Ad secundum quid respondes?

Neque hîc extare, quod adversa pars confectum velit. Aliud enim est quod hic Apostolus ait, *cum in forma Dei esset, formam servi assumpsit*, aliud verò, *natura divina assumpsit humanam*. Etenim hîc *forma Dei* designare non potest Dei naturam, cum Apostolus scri-

bat

bar, eam formam Christum exinanivisse: Deus verò naturam suam exinanire nullo modo potest. Nec verò *forma servi* denotat naturam humanam, cum servum esse ad fortunam & conditionem hominis referatur. Ac nè illud quoque dissimulandum est, scripta novi Testamenti hanc vocem formæ semel fortassis tantum alibi usurpare, Mar. 16. v. 12. idque eo sensu, quo non naturam, sed exteriorem speciem significat, cum ait, Iesum duobus discipulis suis apparuisse in alia forma.

Ex iis verò verbis, quæ Apostolus paulò post subiecit, habitu inventus est ut homo, nonne apparet, eum (ut loquuntur) incarnatum esse?

Nullo modo. Etenim ea oratio nihil in se habet ejusmodi. De Samsonе enim in literis sacris legimus, quòd idem futurus erat, ut homo. Iud. 16. v. 7. 11. & Psalmo 82. Asaph iis hominibus, quos Deos & filios altissimi vocaverat, denunciatur, quòd essent morituri ut homines, de quibus certum est non posse dici, eos (ut adversarii dicunt) incarnatos fuisse.

Quà ratione verò locum hunc totum intelligis?

Ad eam modum, quòd Christus, qui

qui in mundo instar Dei opera Deo
efficiebat, & cui sicut Deo omnia
parabant, & cui divina adoratio ex-
hibebatur, cità volente Deo, & ho-
minum salute exigente, factus est
tanquam servus, & mancipium, &
tanquam unus ex aliis vulgaribus
hominibus, cum ultro se rapi, vinci-
ri, cædi, & occidi permiserit.

Ad tertium verò quid respondes?

Primum quidem, quod in multis
exemplaribus vetustis & in ipsa vul-
gata non legatur vox Deus. Quare
ex eo loco certum nihil concludi po-
test. Deinde, etiamsi ea vox legeretur,
nullam esse causam cur ad Pa-
trem referri non possit, cum hæc de
Patre affirmari possint, cum appa-
ruisse in Christo & Apostolis, qui
caro fuerunt. Quod autem inferius
legitur secundum usitatum versio-
nem, *receptus est in gloriam*, id in
Græco habetur, *receptus est in gla-*
ria, id est, cum gloria, aut gloriose.

Quæ verò futura est hujus testi-
monii sententia?

Ut eò meliùs sententiam testimo-
nii hujus assequi valeas, integrum
illud recitabo, si quidem Apostolus
ait: *Deus manifestatus est in carne,*
justificatus est in spiritu, apparuit

An-

Angel
des ba
est in
tentia
plenar
est vo
minib
morta
nihil
la &
mine
diræ
adem
persp
etian
eicre
sum

A

I

inca
cum
afflu
&
afflu
nar
ris
cre

no
ho

Angelis, prædicatus est gentibus, fides habitata est illi in mundo, receptus est in gloria. Cujus testimonii sententia est hæc: Religionem Christi plenam esse mysteriis: Nam Deus, id est voluntas ipsius de servandis hominibus, per homines infirmos & mortales perfectè patefacta est, & nihilominus tamen propter miracula & virtutes varias, quæ per homines illos infirmos & mortales editæ fuerant, pro vera est agnita: eadem ab ipsis Angelis fuit demum perspecta: non solum Iudæis, verum etiam gentibus fuit prædicata: omnes eicrediderunt, & insignem in modum summa cum gloria recepta fuit.

Ad quartum ut respondes?

In eo, nè similitudinem quidem incarnationis (ut vocant) apparere: cum is scriptor non dicat, Christum assumpsisse, (ut quidam reddunt, & vulgò eo sensu accipiunt) sed assumere: nec dicit naturam humanam, sed semen Abraham: quod in literis sacris notat eos, qui in Christum crediderunt, ut Gal. 3. v. 29. videre est.

Qui verò sensus hujus erit loci?

Id sibi vult is scriptor, Christum non esse Servatorem angelorum, sed hominum credentium, qui quoniam

&c.

& afflictionibus & morti subiecti sunt, [quam rem superius expressimus per participationem carnis & sanguinis) propterea Christus ultro illis se submitit, ut fideles suos à mortis metu liberaret, & in omni afflictione, iisdem operam afferret.

Quomodo verò respondes ad quintum testimonium?

Etiā in eo nihil prorsus de incarnatione (quam vocant) haberi. Etenim quod apud quosdam legitur, *venit in carnem*, in Græca habetur *in carne venit*. Præterea, non scribit Ioannes, quod *spiritus qui confitetur quod Iesus Christus in carne venerit, ex Deo est*, verum quod *is spiritus qui confitetur Iesum Christum, qui in carne venit, ex Deo est*; quorum verborum sensus est: eum spiritum ex Deo esse, qui confitetur Iesum illum, qui munus sum in terris sine ulla pompa & ostentatione mundana, summa cum humilitate quoad exteriorem speciem, summoque cum contemptu obiverit, mortem denique ignominiosam operetierit, esse Christum, aut populi Dei Regem.

Quid ad sextum respondes?

Nè hic quidem de incarnatione

(ut

ur vocant) nullam mentionem factam, cum is mundus, in quem ingressum Iesum is autor ait, sit ille mundus futurus, ut superius demonstratum est. Unde etiam ingredi in illum mundum, non nasci in mundum, sed in coelum ingredi significat. Deinde, illis verbis *corpus aprâsti mihi*, corporis vox (ut ex eo apparuit, ubi de ingressu hoc in mundum actum est) pro corpore immortali accipi potest.

Quæ sententia ejus loci est?

Deum Iesu tale corpus aprâsse, postquam in coelum est ingressus, quod ad obeundum munus Pontificis summi aptum & accommodatum foret.

Exposuisti hætenus scripturas, è quibus id docere de Christo volunt quod in iis non habetur: cedo etiam eas scripturas, è quibus illi perperam conclusiones suas astruere instituunt.

Ex scripturæ è quibus illi conclusiones suas perperam conficiunt, aut Christum directè respiciunt. aut per quandam accommodationem ad eum referuntur.

Quanam sunt, quæ directè Christum respiciunt?

Sunt hæ, in quibus Christus, aut Deus,

Deus, aut unum esse cum Deo, æqualis Deo, aut filius Dei viventis, aut filius Dei proprius, aut unigenitus, aut primogenitus totius creaturæ, aut omnia habens quæ Pater habet, aut Pater æternitatis, aut Verbum Dei, aut imago Dei invisibilis, aut character substantiæ ejus, aut quo viso videtur Pater, dicitur: in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, aut is qui gloriæ habuit apud Patrem antequam mundus esset, aut quod spiritus ipse in prophetis fuerat, aut is qui de coelis descendit, à Patre exivit & in mundum venit, à Patre missus fuerat in mundum, aut quod unicus esset Dominus, Dominus gloriæ, Rex regum, Dominus dominorum, & ad quem fides & honor divinus pertinet.

In quibus verò scripturis Christus vocatur Deus?

Ioannis 1. v. 1. & verbum fuit Deus, & cap. 20. v. 28. Thomas ad Christum ait: Dominus meus & Deus meus, & Rom. 9. v. 5. Apostolus scribit, Christum Deum (esse) supra omnes benedictum in secula.

Quid his testimoniis effici potest?

Naturam divinam in Christo et iis demonstrari non posse, præter ea quæ

quæ superius allata sunt, hinc manifestum est, quod in primo testimonio agatur de verbo, quod Joannes testatur apud illum Deum fuisse; in secundo Thomas eum appellet Deum in cujus pedibus & manibus clavorum, & latere lanceæ vestigia deprehendit; & Paulus eum qui secundum carnem ex patribus erat, Deum supra omnia benedictum vocat. Quæ omnia dici de eo qui naturâ Deus sit nullo modo posse platum est. Etenim ex eo sequeretur, duos esse Deos, quorum alter apud alterum fuerit. Hæc verò vestigia vulnerum habere, ex Patribus esse, hominis sunt prorsus, quæ ei qui naturâ Deus sit adscribi nimis absolum esset. Quod si illud distinctionis naturarum velum quis prætendat, jam superius illud amovimus; & docuimus, hanc distinctionem nullo modo posse sustineri.

Ubi verò Scriptura testatur, Christum cum Patre esse unum?

Joh. 10. 29. 30. ubi Dominus ait: *Pater qui mihi (oves) dedit, major omnibus est, & nemo eas rapere potest è manibus Patris mei. Ego & Pater unum sumus.*

Quâ ratione respondes ad id testimonium?

Ex.

Joh. 17. 11

v. 22.

Joh. 14. 28

Ex eo quòd dicatur Christus cum Patre unum, effici non posse se unum cum eo naturâ, verba Christi quæ ad Patrem de discipulis buie demonstrant: *Pater serva eos in nomine tuo, ut sint unum, quemadmodum & nos unum sumus*: & paulò inferiùs: *Ego gloriam quam dedisti mihi dedi eis, ut sint unum, quemadmodum nos unum sumus*. Quòd verò Christus sit unum cum Patre, hoc aut de voluntate, de potentia in salutis nostræ ratione accipi debet, unde naturam divinam non probari ex eodem loco constat ubi Christus ait, Patrem omnibus se majorem, ac proinde etiam ipso Domino, quemadmodum idem Dominus minus expressè fatetur, & quòd ei oves ei dederit.

At Deo aequalem ubi cum Scriptura vocat?

Joh. 5. v. 18. Propterea ergo magis querebant Judæi eum tollere, quòd non solum sabbatum solveret; verum etiam Patrem suum Deum diceret, aequalem se ipsum faciens Deo. & Phil. 2. v. 6. Qui (Christus) cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse aequalem Deo.

Qui porro ad ea loca respondes?

Quod

Quòd Christus sit æqualis Deo id
divinam in eo naturam nullo modo
probat, imò hinc res adversa colligi-
tur. Nam si Christus Deo, qui na-
tura Deus est, æqualis est, efficitur
quòd is idem Deus esse non possit.
Æqualitas verò Christi cum Deo in
eo est, quòd eà virtute quam in eum
contulit Deus, ea omnia effecerit &
efficiat quæ ipsius Dei sunt, tanquam
Deus ipse.

*Filium autem Dei viventis, fili-
um Dei proprium & unigenitum esse
Christum, ubi habetur?*

De hoc Mat. 16. 16. legimus, ubi
Petrus ait: *Tu es Christus filius Dei
viventis.* & Rom. 8. 32. ubi Aposto-
lus ait: *Qui (Deus) proprio filio non
non pepercit, verum eum propter nos
tradidit &c.* & Ioh. 3. 16. *Sic Deus
dilexit mundum, ut filium suum uni-
genitum daret: & paulò inferiùs v.
18. Et qui non credit, jam iudicatus
est, quòd non crediderit in nomen u-
nigeniti filii Dei.*

Quomodo ad hæc loca respōdetur?

Ex iis omnibus attributis Christi
nullo modo probari posse naturam
ejus divinam. Nam quod ad primùm
attinet, notissimum est Petrum fa-
teri, quòd filius hominis sit Chri-
stus

stus & filius Dei viventis, quem constat divinam naturam, qualem communiscuntur, non habuisse: praeterea testatur scriptura de aliis minimis, quod sint filii Dei viventis, ut ex Osea Rom. 9. v. 26. *Erant loco ejus, ubi eis dictum est, Ne populus meus (estis) vos, illic vocabuntur filii Dei viventis.* Quod vero secundum & tertium locum attinet, in his legimus proprium & unigenitum Dei filium in mortem traditum, quod de eo qui naturam Dei sit dici non potest. Imò verò ex eo quod Christus filius Dei sit, apparet Deum illum non esse, alioquin si ipse filius esset. Causa verò cur Christo ista attributa competant hæc est, quod inter omnes Dei filios, & principalis sit, & Deo charissimus: quomodo admodum Isaac, quia Abraham charissimus, & hæres extitit, unigenitus vocatus est, licet fratrem Isaacmaelem habuerit: & Salomon unigenitus, coram matre sua, licet plures ex eadem matre fratres fuerint.

Heb. 11. 7.

Prov. 4. 3.

1 Paral. 3.

1. 2. 3.

4. 5. 6. & c.

Quæ scriptura eum vocat Primum genitum omnis Creaturæ?

Colossenses 1. v. 15.

Quid ad eam respondes?

Neque

Neque hinc naturam divinam Christum habere exculpi posse. Etenim cum Christus promogenitus omnis creaturæ sit, eum unum esse numero creaturarum esse oportere necesse est. Ea enim in scripturis vis est primogeniti, ut primogenitum unum ex eorum genere, quorum primogenitus est, esse necesse sit. Ut verò unus è rebus conditis creationis veteris existat Dominus Jesus, nec adversarii quidem concedent, nisi Ariani esse velint. Unum igitur esse è novæ creationis genere Dominum Jesum concedant oportet. Unde non solum divina Christi natura effici non potest; verum etiam quod nullam naturam divinam Christus habeat, firmiter conficitur. Quod verò eo nomine vocatur ab Apostolo Jesus, eo fit, quod tempore & præstantiâ res omnes novæ creationis longè antecedit.

Col. 1. 18.

Rom. 8. 19

Apoc. 1. 5.

Ubi verò scriptura, eum omnia quæ Pater habet, habere asserit?

Joh. 16. v. 15. Christus ait; Omnia quæ Pater habet, mea sunt. & infra capite 17. v. 10. Mea omnia tua sunt, & tua mea.

Quid tu ad hæc?

Vox omnia ad subjectam materiam,

am, ut superius aliquoties demon-
-vivimus, tunc semper refertur. Quod
ex ejusmodi locis non potest
modo quod volunt effici. Mater
verò subiecta capite 16. est id ni-
rum quod Spiritus sanctus Apostolus
ad Christi regnum spectans revela-
tus erat: & 17. capite constat ap-
tissime agi de discipulis ipsius Iesu
quos ipsi Deus dederat, unde eos et
am suos vocat. Præterea, cum quid
quid Christus habeat, habeat Pater
dono, non autem à seipso, hinc ap-
paret, ipsum divinam naturam habere
nullo modo posse; cum naturam De-
us omnia à se ipso habeat.

*At quæ Scriptura Christum Pa-
-trem æternitatis vocat?*

Esaiæ 9. v. 6.

Tu verò quid ad hæc?

Ex eo naturam divinam probat
non posse, cum certam ob causam
Pater æternitatis Christus sit voca-
tus, ex ipsis verbis ibidem paulò su-
perius expressis, videre est. Mirum
verò est, adversarios hunc locum, ubi
agitur de Patre æterno, ad Filium
referre, quem constat secundum eos
ipsum Patrem non esse. Pater verò
æternitatis aut futuri seculi propterea
dictus est Christus, quod sit Princeps

Princeps
tura e

At
imago
postea
cum v
re om
porali
uni?

Joh
conju
bitur
15. H

Ex

stus
non p
ligitur
verbu
sum u
gula h
potest
sus id
Dei v
bidem
um n
filius
enarr
dem
que h
imago

Princeps, & autor vitæ æternæ, quæ futura est.

At his encomiis, quòd Verbum Dei, imago Dei inconspicui, & character hypostaseos ejus sit, & qui videat Jesum eum videre Patrem, & in Jesu habitare omnem plenitudinem divinitatis corporaliter, quæ Scripturæ Iesum insigniunt?

Joh. I. v. 1 In principio erat verbum, conjuncto eo quod Apoc 19. 13. scribitur à Joanne Verbum Dei. Col. 1. v. 15. Heb. 1. v. 3. Joh. 14. v. 9. Col. 2. v. 9.

Quid tu ad hæc?

Ex eo quòd Verbum Dei sit Christus doceri divina in Christo naturâ non potest, imo adversum potius colligitur. Cum enim ipsius unius Dei verbum sit, apparet eum non esse ipsum unum Deum. Quod etiam ad singula hæc testimonia, simul responderi potest. Verbum verò vel sermo Dei Jesus ideo nuncupatur, quod omnem Dei voluntatem nobis exposuerit, ut ibidem Ioannes inferiùs exposuit, De-

um nemo vidit unquam: unigenitus filius qui in sinu Patris est, ipse nobis enarravit, quemadmodum etiam eodem sensu & vita & veritas dicitur. Atque hoc idem dici potest de eo, quod imago Dei inconspicui vocatur. *Joh. I. 18.*

E

Quod

Quod verò character hypostasius dictus sit, hoc intelligi debet, Deum quicquid nobis promisit, iam reipsa eo exhibuisse. Quod verò attinet ad statum Domini Iesu, *Qui me videt videt Patrem*, neque hinc naturam divinam probari certum cuique esse potest, cum ea ratio videndi non posset de essentia Dei accipi, quæ invisibilis sit proferri verum de cognitione eorum quæ ovis & fecit Christus, ut ibidem id. verum Christus declarat. Nec illis denique verbis, quod plenitudo divinitatis in eo habitat corporaliter, probatur natura divina. Primum enim vox hæc divinitas designare potest voluntatem Dei, etiamque orationem cum Apostolus opponit non personis, sed Philosophiæ. Legi, hinc perspicuum est eam de doctrina Domini Iesu, non de personam accipi. De hac verò voce corporaliter quid ea notet, inferius suo loco audietur.

At ubi scriptura ait de Christo, *et habuisse gloriam apud Patrem antequam mundus fieret?*

Iohannis 17. v. 5. ipse Dominus in se ad Deum precatione ait: *Et nunc glorifica me Pater apud te ipsum, et gloria quam apud te habui antequam mundus fieret.*

Quid ad hoc respondes?

Neque

Neque hinc naturam divinam proba-
 bari. Posse enim aliquem gloriam habere
 antequam mundus fieret apud Pa-
 trem; nec tamen hinc effici eum esse De-
 um, apparet 2 Tim. 1. v. 9. ubi ait A-
 postolus de credentibus, illis datam fuisse
 gratiam ante tempora secularia. Præ-
 tera hic scriptum est Iesum rogare hanc
 gloriam, quod naturæ divinæ prorsus
 repugnat. Loci verò sententia est: Chri-
 stum rogare Deum, ut ei gloriam reipsa
 det, quam habuerit apud Deum in ipsi-
 us decreto antequam mundus fieret.

*Quo autem loco scriptura ait, & spiri-
 tum Christi fuisse in Prophetis?*

1 Pet. 1. v. 10. 11. De qua salute ex-
 quisiverunt & perscrutati sunt prophe-
 tæ, qui de illa in eos gratia prophetave-
 runt, scrutantes in quod vel quale tem-
 pus significaret in eis Spiritus Christi,
 &c.

Quid ad hoc respondes?

Neque hinc naturam in Christo divi-
 nam effici. Nam hic Spiritus, qui in
 Prophetis erat Christi dici potest, non
 quod à Christo datus fuerit, sed quod
 eaque Christi fuerunt prænuntiavit, ut
 ibidem Petrus ait, prænunciavit illis in
 Christum passiones, & post hæc glorias.
 Quem loquendi modum etiam 1 Ioh. 4.
 v. 6. habes, Hinc cognoscimus Spiritum

veritatis, & Spiritum erroris, ubi non propterea Spiritus veritatis, & erroris Spiritus dicitur, quod veritas & error tanquam personæ cum Spiritum conferant; velum eo quod Spiritus veritatis loquatur quæ veritatis sunt, & Spiritus erroris quæ sunt erroris.

Ubi verò scriptura de Christo ait quod de cæli descendit, à Patre exiit, & in mundum venit?

Io. 3. v. 13. Nemo ascendit in Cælum nisi qui descendit è cælo, filius hominis qui est vel erat in cælo. & inferius capite 10. v. 36. Me quem Pater sanctificavit, & in mundum misit, & inferius cap. 16. v. 28. Exiit à Patre, & venit in mundum, rursus relinquo mundum, & eo ad Patrem: & inferius cap. 17. v. 13. Sicut me misisti in mundum, &c.

Quid ad hæc respondes?

Ex iis non probari divinam naturam hinc apparere, quod primi testimonii verba Descendit è cælo possint figurè accipi, quemadmodum Iac. 1. 17. Omne datum bonum & donum perfectum de sursum est, descendens à Patre luminis, & Apoc. 21. v. 2. 10. Vidi civitatem sanctam Hierusalem novam descendentem à Deo è cælo, &c. Quod si proprie accipi debeant, quod nos per libenter admittimus, apparet non de alio illa disti-

guis

quam de filio hominis, qui cum personam humanam necessario habeat, Deus naturam esse non potest. Porro quod scriptura testatur de Christo, quod *Pater eum miserit in mundum*, idem de Apostolis Christi legimus in iisdem verbis citatis superius: *Quemadmodum me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum*. Ea verò verba quod *Christus à Patre exierit* idem valent, quod *de celo descendit*. Venire verò in mundum, id ejusmodi est, quod scriptura post nativitatem Christi existisse ostendit. Io. 18. v. 37. ubi ipse Dominus ait: *Ego in hoc natus sum, & in mundum veni ut testimonium perhibeam veritati*. & Io. 4. v. 1. scriptum est, multos falsos prophetas exiisse in mundum. Quare ejusmodi loquendi modis natura divina in Christo probari non potest. In omnibus verò his loquutionibus, quum divinum munus Christi principium fuerit, duntaxat describitur.

At quæ scriptura Christum, Dominum unum, Dominum gloria, Regem regum, & Dominum dominorum perhibet?

1 Cor. 8. v. 6. *Nobis unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per eum*: 1 Cor. 2. v. 8. *Nam si cognovissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent* & Apoc. 17. v. 14. *Cum agno pug-*
E 3
nabunt,

Ioh. 17. 1

nabunt, & agnus vincet eos, quod Dominus dominorum sit, & Rex regum & inferius capite 19. v. 16 Et habet velle & scemore suo nomen scriptum Rex regum & Dominus dominorum.

At quid affers ad hæc testimonia?

Quod ad primum attinet, ex eo quod Christum Apostolus Dominum unum vocet, natura divina effici nequit. Nam eum primò manifestè ab illo Patre quem ibidem Deum unum fateatur secernit, quem solùm naturâ Deum esse superius do- uimus. Deinde hoc ipsum, quod de eo dicit omnia per ipsum, eum naturâ Deum esse non ostendit: cùm, ut superius demonstratum est, hæc particula per non primam, verùm secundam causam designari constet: quod de eo qui naturâ Deus est dici nullo modo potest. Et licet de Patre interdum Scriptura loquatur, Per eum omnia, aliter tamen hæc de Patre, quam de Christo accipiuntur. De Patre enim hæc ideo dici constat, quod omnes causas medix, per quas fit aliquid, non aliunde sint, nisi ab ipso, nec sint ejusmodi, ut sine iis ille agere non possit: de Christo verò dicuntur, quod per eum alius quis, nempe Deus omnia operetur, ut Ephes. 3. v. 9. expressè habetur. Nè commemorandum mihi sit, verbum omnia

(qui

(uti superius ostensum est) ad subjectam materiam referri. Quod ita habere inde apparet, quod Apostolus agit de iis omnibus rebus quæ ad populum Christianum pertinent, ut duo hæc verba demonstrant *Nobis & Pater*. Unde efficitur, Christum non simpliciter & absolute, verum certa de causa vocatum Dominum unum, per quem omnia. Quare hinc natura divina non probatur. Quod verò attinet ad secundum testimonium, cum in eo agatur de eo qui crucifixus sit, apparet ex eo naturam divinam non probari; cum de hoc illud dici nequeat; verum de homine, qui ideo *Dominus gloriæ* dicitur, hoc est Dominus gloriosus, quod à Deo gloriâ & honore coronatus sit.

In tertio verò testimonio cum agatur de eo qui agnus est & qui vestimenta habet, qui quem & occisum & sanguine suo nos redemisse apertissime idem Joannes fateatur, quæ referri ad divinam naturam nullâ ratione possunt, apparet eo naturam divinam Christi aut ut non posse. Omnia verò quæ hîc Christo in his testimoniis tribuuntur, singularem ipsius potestatem, quam Deus Christo in iis quæ ad novum Fœdus pertinet dedit, arguunt.

At quæ testimonia Scriptura proferri possunt pro fide in Christum & hono-

re divino asserendo?

Ioh. 14. v. 1. ait ipse Dominus: *Creditis in Deum, & in me credite*: Et Ioh. 5. v. 22. 23. *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio: ut omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem. & Phil. 2. v. 9. 10. 11. Propterea eum Deus superexaltavit, & donavit ei nomen super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genua curvetur, caelestium, terrestrium, & inferorum, & omnis lingua confiteatur, quod Iesus Christus est Dominus in gloriam Dei Patris: & aliis multis in locis.*

Quid ad hæc respondes?

Quod ad primum locum attinet, tantum abest, ut ex eo probetur Christum naturâ esse Deum, ut potius longè diversum effici perspicuum sit. Etenim apertè hîc Christus inter se & Deum unum discrimen ponit, de quo hic agi articulus in Græco additus est indicio. Quod verò ipsi aiunt, fidem non attribui nisi Deo ipsi, hoc Christus in alio loco solvit ipse, dum ait: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me.* Unde perspicuum est, Christum eam fidem sibi non arrogare, quam ipsi Deo debemus. Etenim ea fides ipsi Deo attribuitur, quæ in ipso terminatur, quæque eum ut rerum omnium primum

ob. 12.

4.

num, autorem respicit: eam verò fidem Christo non attribui constat. Etenim cò in Christum fidem collocamus, quòd nos felices efficiendi potestatem à Deo acceperit, & ei muneri sit præpositus, atque ad eum modum fides nostra in Christum, per eum ad ipsum Deum, tanquam ultimum finem dirigitur: quòd etiam testatur Petrus cùm ait: *Per eum creditis in Deum, qui eum à mortuis excitavit, & gloriam ei dedit, ut fides & spes vestra in Deo sit.*

Verùm illi ex Ieremia afferunt, quòd maledictus sit, qui confidit in homine.

Respondeo: Non dictum est absolute, maledictum esse qui confidat in homine: verùm qui ita confidit, quòd carnem ponat brachium suum, hoc est, in ipsis tantùm viribus humanis suam spem defigat, sine spiri:ùs & virtutis divinæ auxilio. Id enim per vocem *Caro* prorsus intelligitur, cui etiam addita sunt verba, *Ei à Domino recedit cor ejus.* Verum, qui in Christo spem collocamus non statuimus carnem brachium nostrum, neque recedimus corde à Deo, imò Christo confidendo Deo confidimus, & sic cor nostrum accedit ad Deum, non à Deo recedit,

Ad alia verò testimonia quid respondes, quæ de honore Christi divino agunt?

E 5

Cum

Cum omnia testimonia, quæ de divi-
no Christi honore testantur, testentur et
tiam aperte satis, honorem Christo di-
vinum certo tempore certamque ob cau-
sam datum & concessum esse, naturam
in Christo divinam iis non probari pla-
num est. Quod verò opponunt illud E-
sa. cap. 42. v. 8. *Gloriam meam alteri non
dabo*: respondeo, satis apparere, quid
sibi velit hæc particula *alteri*: Etenim
illico ea consequuntur, *Nec honorem
meum sculptilibus*. De his itaque eo lo-
co Deus loquitur, qui cum eo communi-
onem nullam habent, & quibus si gloria
& honor aliquis tribueretur, in eum non
redundaret. Verum nequaquam dicit, se
cum eo non communicaturam gloriam
suam, qui ex eo pendeat, & qui sit ei
subordinatus. Hæc ratione enim nihil
decedit ipsius gloria, cum universa in e-
um referatur. Etenim cum Dominus Je-
sus à Deo pendeat, & ei subordinatus
sit, quicquid honoris ei exhibetur, id to-
tum in ipsum Deum redundat.

*De iis Scripturis quæ directè Dei fi-
lium videntur respicere, audiui: velim
de iis cognoscere, quæ per quandam ap-
plicationem Christo accommodantur, &
naturam in Christo divinam videntur
probare.*

Ea testimonia sunt apud Esaiam. Pri-
mum

num 8. cap. v. 14. quod futurus erat la-
tis offensionis, & petra scandali, quod
Luc. cap. 2. v. 34. & Paulus Rom. 9. v.
32. & Petrus Epist. 1. cap. 2. v. 8. repe-
runt. Secundum Esa. 45. 23. ubi Deus
ait: Juravi per memetipsum quod mihi
curvabitur omne genu: quod de Chri-
sto legitur Rom. 14. 11. Tertium legi-
mus Esa. 41. v. 4. & cap. 44. v. 6. & cap.
48. v. 12. Ego sum primus, ego sum no-
vissimus. De Christo vero idem legi-
mus, Apo. 1. 17. Quartum Esa. 35. 4. 5.
6. Deus ipse veniet & servabit nos, tum
oculi cecorum & aures surdorum aperi-
entur, tum claudus instar cervi saliet,
& mutorum lingua solvetur. De Chri-
sto vero hæc sunt repetita Mat. 11. v. 5.
Quintum Zachar. 12. v. 10. scriptum est:
Et aspicient me quem transfixerunt:
quod Joannes cap. 10. 37. scripsit de
Christo. Sextum Psal. 68. v. 18. Ascen-
disti in altum, captivam duxisti capti-
vitatem, accepisti dona in hominibus:
quod idem de Christo repetitum est a-
pud Paulum Ephes. 4. v. 8. Ex quibus te-
stimoniis ad eum modum argumentan-
tur: quandoquidem quæ dicta sunt de
Deo, sub lege eadem dicuntur de Chri-
sto sub Evangelio, apparet Christum es-
se illum Israelis Deum, ac proinde natu-
râ Deum.

Ad

Ad hæc quid respondes ?

Ad omnia ita responderi potest, appareat nullo modo ex iis effici divinam in Christo esse naturam. Etenim aliam ob causam, ea quæ dicta sunt de Deo sub Lege, dici potuerunt sub Evangelio de Christo, quemadmodum & dicta sunt, nimirum propter illam summam, quæ inter Deum & Christum est, ratione imperii, potestatis atque muneris, conjunctionem, quæ omnia illum Dei dono consecutum esse, Scripturæ novi Testamenti passim testantur. Quod si Scriptura ea tradit de Mose, cum Israëllem ex Ægypto eduxisse, Exo. 32. 7. & quod redemptor illius populi fuerit, Actor. 7. 35. & de aliis idem, quod de ipso Deo, apertissime scriptum extrat, cum nec Moses, neque alii tantam cum Deo conjunctionem haberent, quanta inter Deum & Christum intercessit, multò iustius hæc quæ de Deo primo respectu dicta sunt, Christo accommodari possunt, propter summam illam & arctissimam inter Deum & Christum conjunctionem.

Perspexi Christum naturam divinam non habere, sed verum hominem esse: nunc cedo, quæ cognitio ejus rei ad salutem utilis existat ?

Hoc perspicere hinc potes, quod

cog-

cognitione ejus rei, quòd Christus homo verus sit, spei nostræ certa eaque incorrupta subsequatur confirmatio, quæ adversâ sententiâ prorsus convellitur & tantum non tollitur.

Quî verò istud ?

Hâc ratione quòd ex adversa sententia sequitur, Christum Iesum non esse verum hominem. Etenim, cùm in Christo negent personam hominis, quis non videt eos unâ eademque operâ Christum verum hominem negare ? Nec enim verus homo esse potest, qui hominis personâ careat: At si Christus verus homo non fuisset, nec mori, ac proinde nè à mortuis quidem exsuscitari potuisset: unde spes nostra, quæ resurrectioni Domini Iesu ceu basi cuidam ac fundamento innititur, facile convelli ac fere ruere posset. Et verò sententia, quæ Christum pro vero homine agnoscit, qui in mundo existens, obediens fuit Patri usque ad mortem, eundemque mortuum, & à Deo à mortuis reductum, & immortalitate donatum asserit & certò statuit, spem nostram de salute æterna mirum in modum fulcit, & ante oculos nostros ipsissimam, ejus rei imaginem proponit & constituit: nos etiam, licet mortales simus, & moriamur nihilominus, ta-

tamen à mortuis tempore suo resurre-
cturos, & in immortalitatis ejusdem,
cujus ipse particeps jam extiterit, socie-
tatem esse venturos, si vestigiis ipsius
institerimus.

De Prophetico Jesu Chri- sti munere.

*Quæ spectant ad personam Christi in-
tellexi: ad ea, quæ muneri ipsius sunt,
progredere.*

O Primè. Tenendum itaque tibi est,
Christi munus in eo consistere,
quòd is sit Propheta, Rex & Sacerdos
noster.

*Ubi verò Propheta in scripturis va-
catur?*

*De hoc singulare extat testimonium,
quòd Petrus è Mose repetit, qui ad Pa-
tres locutus est: Prophetam excitabis
vobis Dominus Deus vester è fratribus
vestris, quemadmodum me, eum audietis,
secundùm omnia quæ ad vos locutus fuerit.*

*In quo verò consistit ipsius munus
Propheticum?*

*In eo, quòd nobis voluntatem Dei
perfectè manifestavit, & confirmavit.*

*Unde apparet Christum nobis Dei
volun-*

voluntatem perfectam manifestavisse?

Hinc, quod ipse Jesus, perfectissimam ratione eam à Deo in cœlis sit edoctus, & ad eam hominibus publicandam è cœlo magnificè sit missus, & eam perfectè iisdem enarrarit: Quod ex iis nominibus, quæ ipsi in Scriptura attribuantur, apertissimum est, cum eum Sermonem Dei, Deum & Dei filium, imaginem Dei inconspicui, splendorem gloriæ Dei, Scriptura vocat: & cum asserit omnem plenitudinem deitatis in eo habitare corporaliter, id est, quod in doctrina ipsius tota Dei voluntas integrè & reipsa est patefacta.

Ubi verò scriptum est Christum fuisse in cœlo, & è cœlo missum?

Ioh. 6. v. 38. Descendit è cœlo, non ut faciam voluntatem meam, verum ejus qui me misit. Et inferius v. 62. Cum ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius. Et c. 3. 13. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo filius hominis qui fuit in cœlo. Et inferius v. 31. Qui è supernis venit, supra omnes est: qui de terra est, de terra est, & terrena loquitur: qui de cœlo venit, supra omnes est. Et cap. 8. 28. Sicut ne docuit Pater meus, hæc loquor. Et c. 16. v. 28. Exivi à Patre, & in mundum veni, rursum relinquo mundum, & abeo ad Patrem.

Quæ

*Quæ verò est illa voluntas Dei
Jesum nobis patefacta?*

Heb. 8. 6. Est illud Fœdus novum, quod cum

Tim. 2. 5 genere humano Christus nomine Dei
pepigit, unde etiam Mediator novi Fœ-
deris vocatur.

*Quid verò hoc novum Fœdus compre-
hendit?*

Duplex rerum genus, quorum unus
Deum, alterum nos respicit.

Quod verò Deum respicit?

Sunt perfecta mandata & perfecta
Dei promissa.

C A P. I.

De Præceptis Christi quæ Legi addidit.

*Quænam sunt perfecta mandata Dei
per Christum patefacta?*

Pars eorum continetur in præceptis
Mose traditis, unâ cum iis quæ sunt
eis in novo Fœdere addita: pars vero
continetur in iis quæ peculiariter ipse
Christus præscripsit.

Quænam sunt priora?

Sunt ea quæ in Decalogo continentur.

*Ergo sunt alia præcepta à Deo per
Mosen tradita?*

Sunt: quorum alia ad ritus exterior-
res, vulgò ceremonias vocatos, alia ad
judici-

idiccia pertinent: verum ea Christus
partim expressè, partim tacitè sustulit.
apertè per Apostolos, potissimum verò
per Paulum Apostolum, magnam par-
tem præceptorum ad ritus exteriores seu
ceremonias spectantium sustulit & abo-
levit: alii verò ritus exteriores seu ce-
rimoniz, quæ apertè sublatae non sunt,
proprietas novi Fœderis abolitæ cense-
ri debent, propter eandem causam, pro-
pter quam alia sublatae sunt, quas aper-
tè sublatas deprehendimus.

Quæ verò proprietas est novi Fœderis?

Ea, quod planè spirituale sit, neque in
illis rebus externis, verum in interiori-
bus sit positum. Porro ritus exteriores,
vulgò ceremoniz vocatae, spirituales
non sunt, quippe cum exteriorem faciem
respiciant. Quare nisi de ejusmodi re
quâpiam expressum in novo Fœdere ex-
terius mandatum nullo modo eam in novo
Fœdere servandam esse credendum est:
itaque statuendum est, quicquid in pri-
mo Fœdere præceptum est, quod ad ce-
rimonias vulgò vocatas refertur, ad no-
vum Fœdus nullo modo pertinere.

*Quæ verò causa est, ob quam ceremo-
niz quaedam veteris Fœderis apertè sunt
abolitæ?*

Ea est, quod ex ceremoniz umbræ
fuerant rerum futurarum, quæ jam præ-
sentes

lentes sunt, & in Fœdere novo apparuerunt. Quare umbris jam nihil loci relictum est.

Extatne ejus rei aliquod in Scriptis expressum testimonium?

Extat apud Paulum: Nemo igitur vos judicet in cibo & potu, aut partibus diei festi, aut Neomeniarum, aut Sabbatorum, quæ umbræ sunt futurorum corpus verò Christi. Atque hinc fit, quod omnes aliæ ceremoniæ, licet aperte abolitæ non sint, tacite tamen eas abolitæ esse sit statuendum, cum omnes umbræ extitisse constet eorum, quæ in novo Testamento apparuerunt. Et si quædam prisca Fœderis ceremoniæ ejusmodi extiterint, quæ propterea abolitæ sunt, quod tantum ad Fœdus vetus, nullo modo verò ad novum pertinebant.

Cedo, quænam ejusmodi ceremoniæ fuerint?

Exemplum ejus rei habes in agno Paschali, & die festo tabernaculorum. Hæc & alia nonnulla similia, non nisi ad Israelitam tantum pertinebant, qui sub primo Fœdere Dei populus extitit: ad gentes ad Deum per Christum conversas, quæ hodie sunt maxima populi Dei pars, nullo modo.

Quod verò attinet ad judicialia præcepta, quâ ratione tacite an manifeste sunt abolita?

Non

Non manifestè, verùm tacitè potius,
si causas, propter quas abolitas esse
statuendum est, manifestas esse appareat.

Quenam eæ sunt causæ?

Tres potissimum: Prima, quòd sub pri-
mo Fœdere severitas & rigor locum ha-
buit, in novo verò Fœdere gratia & mise-
ricordia. Secunda, quòd sub novo Fœde-
re facta sit promissio perfecta vitæ æter-
næ, quam antiquum Fœdus non habuit,
nihil expressè aliud promittens, quam
huius vitæ bona temporaria, ut infra pa-
tebit. Tertia, quòd sub vetere Fœdere
populus Dei, & republ. terrenam &
illius formam ab ipso Deo præscriptam
& constitutam habuerit, quâ republ. de-
ficiente & ipsæ leges ac judicia ad eam
constituendam introducta, evanuerunt.

*Ergo Magistratus, & reipub. terrene
regimen & ordinatio evanuit.*

Nequaquam, cùm omnis potestas à
Deo sit, Rom. 13. 1. & potest ipse Chri-
stianus magistratum gerere, modo in ip-
so capeffendo & administrando ita se
gerat, nè quid contra leges & Christi
mandata delinquat.

*Expone tandem, quenam sunt præce-
pta Decalogi, & quæ cuique eorum Do-
minus Iesus addiderit?*

Primum ordine præceptum est: Non
habebis Deos alienos coram me.

Quid

Quid verò hoc mandatū in se continet?

Hæc duo : primū, quod Deus pro nostro Deo habendus sit, & in divinis cultu & honore à nobis sit afficiendus; deinde, quod nullus alius præter eum pro nostro Deo habendus, nec divinis cultu & honore afficiendus.

Cū superius intellexerim quid Deus pro Deo habendus sit : nunc scire velim quā ratione divino cultu & honore afficiendus sit?

Ad eum modum, ut is cultus & honor omnem cultum & honorem humanum, qui ordinariè exhiberi cuicunque consuevit, multis partibus excedat : ut nos ita in eo nos geramus, ac si Deum oculis nostris, qui tamen inaspectabilis est, coram cerneremus.

Qua verò in re cultus & honor Dei consistit?

Breviter loquendo in adoratione.

Quo pacto adoratio Deo exhibenda est?

Adoratio quam Deo debemus duplex est, interior & exterior.

Qualis verò est interior?

Ejusmodi, quæ in se comprehendit summam animi nostri in Deum reverentiam : adeo, ut ex ipso cordis & animi sensu, Deum non solum in corpus nostrum, verum etiam in animas nostras absolutissimam potestatem habere, iisque

(leges

ges ponendi, ac eas judicandi auctori-
tatem illi esse summam, agnoscamus &
profiteamur.

Quæ verò est exterior adoratio?

Quæ corporis nostri summissionem
longè omnium infimam comprehendit,
tamque quæ interioris adorationis testis
sit & index, & quæ omnem honorem ex-
ternum, qui rebus conditis exhibetur, in-
finitis partibus longè superet.

Nonne ad eandem adorationem, ut
coram Deo in genua & facies nostras
procedamus, pertinet?

Prorsus: ac præterea eadem exterior
adoratio, in se celebrationem nominis
divini, ac pro beneficiis acceptis gratia-
rum actionem publicam, & in necessita-
tibus implorationem divini auxilii con-
tinet.

*Quid verò ad hæc addidit Dominus
Iesus?*

Primum hoc, quod nobis certam o-
randi rationem præscripserit.

Quæ verò isthæc est?

Ha, quæ *Match. 6. 9. & seq & Luc. 11.*
& seq habetur: *Pater noster, qui es
in caelis, &c.*

Quid verò hæc oratio continet?

Duplicis generis Petitiones: quarum
priorès gloriam Dei respiciunt, posteri-
ores ad nostros usus referuntur.

Quæ

*Quæ verò sunt, quæ Dei gloriam
aspiciunt)*

Tres priores ordine positæ.

Quæ est prima ?

Sanctificetur nomen tuum.

Explica mihi eam petitionem :

In hac petitione à Deo , ut nos
oratione juret, quo nomen illius, verbi
hymnis, scriptis, aliisque, quibuscunque
id fieri posset, modis à nobis celebrari
contendimus.

Quæ est secunda ?

Adveniat regnum tuum.

Explica illius vim.

In hac petitione rogamus Deum ,
is, eo modo, quo consuevit, novit à
potest, five uno, five pluribus, nos, u
animum illi nostrum consecremus, in-
ducatur : quod potissimum fit, verum
ipsius & singularissimarum promissio-
num ejus in animis nostris patefactione
& obfignatione. Tum enim verè Deus
regnat, cum in animis & cordibus no-
stris regnum exercet.

Quæ est tertia petitio ?

*Fiat voluntas tua, ut in cælis, sic
in terra.*

Explica vim petitionis istius.

In hac oratione precamur Deum, u
nobis in obedientia præstanda, quæ
debetur, & quæ vita & factis exprimer-

est, opem afferat: multum enim opis homo indiget, ut ea quæ Deus ei potissimum sub Evangelio mandavit, præstare possit. Sunt enim ea ejusmodi, quæ vires ipsius multis partibus superent. Est autem in ea petitione, & tacta confessio infirmitatis nostræ, & fiduciæ, quam erga Deum habemus, ac spiriti quam de illius benignitate concipimus: cum audemus id ab eo contendere, ut nos, non minus quam angelos qui in cælis sunt, & faciem ejus intuentur, ad obedientiam aptos reddat.

Quæ verò petitiones sunt ad usus nostros spectantes?

Reliquæ tres, quæ eisdem ordine sequuntur.

Quæ est prima?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Explica hanc petitionem.

In hac petitione petimus à Deo, primum, ut donum gratiæ spirituali vitæ nostræ sustinendæ atque fovendæ necessarium; deinde, res omnes quæ ad vitam præsentem tuendam quoquo modo pertineant, nobis conferat.

Quæ secunda est?

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Expone hanc quoque.

In

In hac petitione illud à Deo contem-
mus, non solum ut ea peccata, quæ
postquam nos legibus Evangelii subieci-
mus designavimus; verum etiam magis
magis illa, quæ ante cognitam veritatem
patravimus, nobis condonet. Quamvis
quidem hæc sunt & longè graviora,
& facilius eadem à vitæ æternæ posses-
sione nos excludere, & in damnationem
æternam conjicere possunt. Quod vi-
rò additum est, *quemadmodum & nos
remittimus debitoribus nostris*, statu-
endum est, nullo modo peccatorum veni-
niam nobis sperandam esse, nisi nos of-
fensas aliis condonemus, idque ex ani-
mo & corde, ita ut ab omni vindictæ
cupiditate animum nostrum prorsus
vocemus.

Quæ est tertia petitio?

*Et nè nos inducas in tentationem:
Sed libera nos à malo.*

Eam declara.

In hac petitione à Deo petimus, ut
nobis succurrat, nè in afflictionibus,
quoties in eas vel voluntate Dei vel
permissione incidimus, quæ quidem cre-
dentibus explorandi causâ immitti so-
lent sæpius, succumbamus: utque non à
Satana liberet, id est, nos iis afflictioni-
bus, quibus ille ad nos opprimendos tan-
quam machinationibus quibusdam uti-

tur, op

No

Pro

bis id

dò illu

tati d

advers

fit, de

volunt

unrat

cepit,

mur?

Ut

& nec

Qu

Id,

pro D

co, q

nam,

noren

In

ditus

In

tione

ta in

jus e

mus

maje

cur, opprimi nullo modo patiatur.

Nōne aliter orare licet?

Prorsus. Nec enim Dominus nobis id vel hic, vel alibi interdixit, modò illud nè sit ejusmodi, quòd voluntati divinæ nobis apertè præscriptæ adversetur. Quod si verò ejusmodi quid sit, de quo non sit nobis Dei patet facta voluntas, tum verò id votum Dei votum est planè subjiciendum.

Quo fine ergo Dominus Iesus præcepit, ut ad eum modum ut dixisti oreremur?

Ut nobis certò constet, quæ semper & necessariò à Deo sunt petenda.

Quid præterea Dominus Iesus huic præcepto primò addidit?

Id, quòd etiam Dominum Jesum pro Deo agnoscere tenemur, id est, pro eo, qui in nos potestatem habet divinam, & cui nos divinum exhibere honorem obstricti sumus.

In quo is honor divinus Christo creditus consistit?

In eo, quòd quemadmodum adoratione divinâ eum prosequi tenemur, ita in omnibus necessitatibus nostris ejus opem implorare possumus. Adoramus verò eum propter ipsius sublimem majestatem: imploramus opem ipsius
 F propter

propter sublimem & divinam ejus potestatem.

Quid prætare ad honorem Christi divinum pertinet?

Administratio omnis ipsius, de qua inferius audies.

Unde verò probas, divinam Christi debere adorationem?

In multis scripturæ locis ejus restant documenta, nominatim verò in

5. Christus ait: Pater omne judicium (id est regimen & gubernationem) dedit

filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant Patrem: & Phil. 1.

9. 10. 11. Propterea Deus eum superexaltavit, & donavit illi nomen

super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, celestium, terrestrium

et inferorum; & ut omnis lingua confiteatur, quod Dominus est Iesus Christus

filius ad gloriam Dei Patris.

At quæ ostendes nos ad Dominum Iesum in omni necessitate confugere posse?

Primum hæc ratione, quod non oportet asserere & possit & vellet &

inde, quod ad eam rem habeamus documenta, cum ab ipso Domino, tum

ab Apostolis ipsius, denique, quod templum ejus rei in hominibus sanctum

consecraretur.

Christum Dominum oportet nobis as-
ferre posse & velle, unde doceri potest?

Ea de re inferius audies, ubi de ip-
sius Regio & Sacerdotali munere a-
cturi sumus.

At ubi Dominus, ubi ipsius Apo-
stoli, isthac incitamenta nobis pro-
posuere?

Primum, Ioh. 14. 13, 14 & 15. 16.
& 16. 23, 24. 26. ubi Dom. ipse ait:
Quicquid petieritis in nomine meo,
(id est consili nominis & virtuti meae)
ego faciam: & Apoc. 3. 13. Consulo
tibi ut emas apud me aurum igne pro-
batum: & Heb. 4. 14. 15. 16. ubi autor
ille ad eum modum scribit: Habentes
igitur Pontificem magnum, qui pe-
netrauit celos, Iesum filium Dei, re-
ntamus confessionem: Etenim non
habemus Pontificem, qui non possit
compari infirmitatibus nostris, ve-
rum tentatum per omnia in similitu-
dinem absque peccato. Accedamus er-
go cum fiducia ad thronum gratiae,
ut consequamur misericordiam, &
gratiam inueniamus in opportuno
auxilio: & Rom. 10. 13. Omnis qui
invocaverit nomen Domini servabitur.
Exempla ubi ejus rei extant?

Luc 17. 5. Apostoli inquit: Do-
mine, auge nobis fides. Similiter

Mat. 8. 25. Domine serva nos perimus. Item Act. 7. 59. ubi Stephanus invocans in hæc erumpit verba : Domine Iesu suscipe spiritum meum : ac iterum v. 60. Domine, ne id imputes ipsi pro peccato. Item 2 Cor. 12. 7, 8. Et ne præstantiâ revelationum efferrer, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satan, ut me colaphizet, ne efferrer : propterea iter rogavi Dominum ut à me recedat. Item 1 Thes. 3. 11. Ipse verò Deus et Pater noster, et Dominus noster Iesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Atq; hoc idem videre est in omnibus salutationibus Apostolicis, in quibus gratiam, misericordiam & pacem, ut à Deo Patre, ita à filio ipsius Iesu Christo Domino nostro, credentibus precantur.

Est verò additione, quòd Christum pro Deo agnoscere, & cum cultu prosequi divino teneamur, nonne hoc præceptum prorsus immutatur ?

Nequaquam ipsum præceptum immutatur : omnis enim qui Christo exhibetur cultus, in Dei Patris gloriam redundat : verum ipsius ratio & modus nonnihil immutatus est. Etenim ante Christum immediate tantum, ac sub Christo etiam me-

mediate Deus colitur. Præterea cum ea lex velit, nè deos alienos habeamus coram Deo: Christus verò Deus alienus non sit, sed in eo ipso cultu qui ipsi exhibetur, Deo sit subordinatus, apparet legem nullo modo mutari, cum subordinata non pugnare notissimum sit.

Ergo is honor & cultus Christo ad eum modum tribuitur, ut nullum sit inter Christum & Deum hoc in genere discrimen.

Imò permagnum est. Nam adoramus & colimus Deum tanquam causam primam salutis nostræ, Christum tanquam secundam: aut ut cum Paulo loquamur, Deum tanquam eum ex quo omnia, Christum ut eum per quem omnia.

Quid verò sentis de iis hominibus, qui Christum non invocant, nec adorandum censent?

Prorsus non esse Christianos sentio, cum reipsa Christum non habeant, & licèt verbis id negare non audeant, reipsa negent tamen.

Dixisti nos secundum Deum Christum colere debere, an quisquam præterea colendus sit, doce.

Nullo prorsus modo. Nec enim ullum extat divinum testimonium,

ex quo cuiquam Christo excepto datam in nos divinam esse potestatem appareat. Quod verò hodie in Romana ecclesia virgini Mariæ & sanctis potestas aliqua divina attribuitur, id totum in ipsorum opinione fundatum est.

Nonne jure excusari possunt, cum eo animo id faciant, ut Deo cultum exhibeant?

Nequaquam. Nam in cultu divino, non satis est opinione quantumvis speciosa piti, ut omnium est sententia; verum etiam veritate ipsa ad eam rem opus est; aliter is cultus pro idololatria jure censeretur debet.

Perspectum mihi est neminem præter Deum & Christum colendum esse: verum num non licet invocari virginem Mariam, & sanctos, non ut nobis ipsi aliquid dent, verum ut precibus suis apud Deum & Christum impetrent?

Nulla modo licet, ob causam paulò ante expositam: ac etiam quòd in iis rebus, quæ ad cultum Dei pertinent, certissime oporteat esse persuasum, hæc quæ fiunt, secundum Dei voluntatem fieri posse. Verum è Scripturis sacris nullum testimonium profertur potest, ex quo

qua constet, virginem Mariam & alios sanctos, vel aliquam curam habere eorum quæ à nobis fiant, aut eos vel scire vel intelligere ullo modo, aut preces nostras audire. De quibus tamen certò persuasum esse oporteret eum, qui preces ad eos directos veller.

Arbitrar me, quam hoc præceptum primum in Christiana Religione vim habeat, percepisse: accedo igitur ad secundum.

Præceptum secundum est: Non facies tibi imaginem, nec ullam similitudinem, eorum quæ in coelis sursum, quæ in terra deorsum, & quæ in aquis sub terra: Non adorabis ea, neque coles.

Quæ est sententia præcepti huius?

Ea, nullam imaginem eo fine fingendam, ut adoretur aut colatur: neque ejusmodi imago ullo modo fingenda est, quæ occasionem adorationi & cultui ejusmodi dare possit.

Quæ verò sunt imagines ejusmodi, quas homines eo fine faciunt, ut adorentur & colantur?

Sunt ex omnes, quas homines religionis opinione & studio faciunt.

Quâ ratione adoratio & cultus ejusmodi perficitur?

Cum non solum imagines ipsæ

adorantur; verum etiam ante ipsas
imagines adoratio instituitur, & cum
religiosè vestiuntur, multò verò ma-
gis cum cerci coram iis accenduntur,
thura incenduntur, vota iis nuncu-
pantur, ad eas peregrinationes insti-
tuuntur.

*Verùm aiunt hæc non imaginibus
exhiberi, neque imagines ipsas, sed
eos quos referunt adorari.*

Hoc effugium nihil eos iuvat. In
isto enim interdicto nulla fit men-
tio ejus differentię, ut hoc imagi-
num causa fiat vel non, sed ut pro-
sus hoc non fiat præcipitur. Hoc
verò effugium admitti non debere,
ostendunt exempla vituli illius quem
in deserto Israelitæ conflaverant, &
illorum quos Ieroboamus Israelitis
in ea terra, quam à Deo in hæredi-
tatem acceperant, adorandos propo-
suerat. Etenim certum est, cultum
illum qui exhibebatur illis virulis,
non ipsis vitulis, sed Iehovæ Deo Is-
raelitarum exhibitum fuisse: quippe
cum Israelitæ illis referri Iehovam
Deum Israel opinarentur. Eum ta-
men cultum adversatum fuisse præ-
cepto Iehovæ, ex ipsa historia satis
notum est.

*Qui ratione verò probabis, Isra-
elitas*

elitas in illo vitulo in deserto con-
flato Iehovam coluisse?

Id quidem è facta ipsius Aaron
& populi doceri potest. Ac ex Aa-
ronis facto quidem, quòd Aaron
precibus populi compulsus, ut iis
faceret Deum qui illis præiret, vi-
tulum illum conflavit. Certum por-
ro est Aaronem alium Deum præ-
ter Iehovam non habuisse: quod e-
tiam hinc elucet, quòd Aaron, de
illo vitulo, cum eum dedicaturus
esset, ad eum modum locutus sit:
Cras erit solennitas Iehovæ. Exod.
32. 5. Ex Israelitarum porro facto,
quod ii de vitulo dicerent, eum fuis-
se Deum, qui eos è terra Ægypti e-
duxisset. Notissimum verò iisdem
fuit, neminem nisi Iehovam eos ex
Ægypto eduxisse. Etenim tota hæc
actio educationis ex Ægypto, opera
Mosis sub expressio nomine ipsius Ie-
hovæ peracta fuit.

Quæ de illis vitulis, quos Ierobo-
am fabrefecerat, idem ostendes?

Primum ex eo, quòd isti vituli
populo ab ipso Ieroboamo propo-
siti fuerunt, in eum finem, ut ado-
rarentur, idq; iis verbis: *Ecce Deus*
tuus Israel qui eduxit te è terræ Æ-
gypti. Deinde ex ipsa historia satis

perspicuum est, imò in ea expressum, propterea à Ierobomo eos vitulos fabrefactos fuisse, nè populus Hierosolymam, Iehovæ colendi causâ, irer. Etenim nunquam illi Hierosolymam frequentare destitissent, neque cultui vitulorum acquiescissent, nisi illis persuasum fuisset, in illis vitulis à se Iehovam coli.

Quid verò additum est in novo Fœdere huic præcepto?

Ut non solum imagines non adoremus, verum etiam easdem prorsus fugiamus, ut habemus 1 Ioh. 5. 21. *Filioli fugite idola: & 1 Cor. 8. & cap. 10. 14. Propterea fratres dilecti, fugite ab idololatria.*

Quâ ratione verò vitæda sūt idola?

Nè vel illic ubi adorantur aut coluntur imagines simus, neque iis consecratorum participes existamus, ut ex iisdem locis quos superius paulò citavimus, perspicuè satis apparet.

Dic, quod tertium sit præceptum?

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Nec enim impune dimittet eum Dominus, qui nomen ipsius assumerit in vanum.

Quid verò est, nomen Domini in vanum assumere?

Est Deum æstem vocare in rebus falsis.

Quid

Quid huic præcepto additum sub
ovo Fædere?

Primo, quod non solum Deum,
verum etiam Dominum Jesum Chri-
stum in testimonium vocare possi-
mus, cum Dominus Iesus corda &
renes scrutetur, Apoc. 2. 23, Deinde,
quod nobis non solum pejerare non
liceat; verum etiam, ne in veris qui-
dem jurare, nisi longè gravissimis
caussis adactis, iisque quibus Dei
gloria nitatur, ad idque non temere,
verum cum magno Dei metu &
cautione summâ accedendum.

Ubi eâ de re scriptum est?

Mat. 5. 33. 34. 35. 36. 37. Audi-
stis dictum fuisse antiquis: Non
pejerabis; sed reddes altissimo vota
tua. Ego verò dico vobis: Ne jure-
ris omnino, neque per cælum, cum sit
thronus Dei: neque per terram, cum
sit scabellum pedum ejus; neque per
Hierosolymam, cum sit urbs magni
regis, neque per tuum ipsius caput
jurabis, cum nec atrum nec album pi-
lum facere queas. Sermo verò veter
sit, Ita, Ita, Non, Non: Quod verò
supra hæc est, à malo est. Quâ de re
etiam Jacobi 5. 12. habetur.

Ergo cum Dominus jurare veter
omnino, unde probabit in gravissimis
caussis licere jurare?

Ea

Ea vox omnino, non cum sensum habet, ac si nullo modo jurare liceret. Est enim opposita iuramenti spontaneis & à levitate proficiscentibus, qualia, modo vera essent, lex Mosaisca non prohibebat, cui hac in parte Dn. Iesus doctrinam suam opponit. Præterea legimus Apostolos jurasse, ut videre est Ro. 1. 9. 2 Cor. 1. 23. & 11. 31. Phil. 1. 8. 1 Thes. 2. 5. 10.

Cur verò Dominus Iesus etiam in veris ultro ac leviter jurare vetat?

Ut nomen Dei altissimi & ipsius Domini Iesu apud nos sit in summa veneratione: deinde, ne levitate iurandi pejerare consueſcamus.

Licet ne jurare per alias, exceptis Deo & Christo?

Non licet ullo pacto. Nec enim cuiquam Deus id, ut scrutator cordium esset, Christo excepto, dedit.

Quod est quartum præceptum?

Memento ut diem sabbathi sanctifices, &c.

Quid verò de hoc præcepto censes?

Elle sublatum sub novo Fœdere, quemadmodum alias ceremonias, ut vocantur, censeo.

Cur verò deca'ogo insertum est?

Ideo ut absolutissimam legis Mosaiscæ partem, non fuisse perfectam

ap.

appareret, & quoddam indicium ex-
staret ejus rei, legem successuram Mo-
saicz legi, longè perfectiorem, legem
nempe Domini nostri Iesu Christi.

*Nōne Christus constituit, ut di-
em quem vocant dominicum, sabbatibi
loco obiremus?*

Nulla modo: cū religio Chri-
sti, quemadmodum alias ceremo-
nias, uti vocantur, ita delectum die-
rum prorsus tollat, uti Col. 2. 16. a-
pertè scribit Apostolus. Verū cū
diem dominicum antiquitus celebra-
ri à Christianis videamus, nos ean-
dem libertatem omnibus Christianis
permittimus.

Expone quintum præceptum.

*Honora patrem tuum, & matrem
tuam, ut prolongentur dies tui su-
pra terram.*

Quid porro est honorare parentes?

In omnibus iis dicto audientem
esse, quæ modò non pugnent cum
Dei præceptis, & omnem gratum
animum iis pro beneficiis acceptis
præstare. Ephes. 6. 1. 2. 1 Tim. 5. 4.

Quod verò officium est parentum?

Nè liberos irritent, verū eos e-
nueriant in disciplina & admonitio-
ne Domini. Ephes. 6. 4. Col. 3. 21.

Quid verò est, irritare liberos?

Est,

Est vel sine causa eos castigare, vel modum in castigando excedere, vel semper jus suum persequi, & nihil eis ignoscere. His enim rationibus animum despondent liberi. Apostolus vero mandat, ne patres iritent liberos, quo animum non despondeant.

Quid est, eos enutrire in disciplina & admonitione Domini?

Est eos in vias Domini introducere, & conservanda Dei praecepta, tum piis colloquutionibus, tum adhortatione, cum exemplo, & conversatione, uti Deut. 11. 19. singulare causa de re praeceptum Dei extat, ubi Deus mandat, ut mane, vespere, non domi tantum; verum etiam in itinere, de lege ipsius, parentes cum liberis colloquantur.

Quid Dominus Iesus huic precepto addidit?

Nihil huic additum apparet: nihilominus ea omnia, quae de subditis & magistratu, de uxoribus & maritis, de servis & dominis, in literis divinis tradita sunt, huc referenda videntur, propter mutua, quemadmodum inter liberos & parentes corne re est, officia.

Quod vero officium est subditorum erga magistratum?

Ut

Ut magistratui pareant, non solum propter metum; verum etiam propter conscientiam: tributa, census, vectigalia pendant, honore prosequantur, eum metuant. Rom. 13. 5.

Quod officium magistratus erga subditos?

Ut potestatem sibi in alios collatam divinitus agnoscat, in defensionem bonorum & metum facinorosorum, quemadmodum Rom. 13. 1. ad 5. fultè docetur.

Quod verò officium uxorum erga maritos?

Ut in omnibus maritis pareant, ut ecclesia Christo, & eisdem metuant, Ephes. 5. 24. 33. 1 Petr. 3. 5. Col. 3. 18.

Quod officium est maritorum erga uxores?

Ut eas ament, quemadmodum Christus dilexit ecclesiam, & quemadmodum suum ipsius corpus, & tanquam vasa infirmiori, honorem exhibeant, & nè adversus eas sævant. Ephes. 5. 25. & 28. 1 Petr. 3. 7. Col. 3. 19.

Quod est officium servorum erga dominos?

Ut dominis obsecudent, cum metu & tremore & sinceritate cordis, Eph. 6. 5. 6. 7. 8.

dis, tanquam Christo: non ad oculum servientes, velut hominibus placentes; verum ut servi Christi voluntatem Dei facientes ex animo, cum benevolentia servientes tanquam Domino, & non hominibus: scientes, quod quisque quicquid boni fecerit, id reportaturus sit Domino, sive liber, sive servus: & 1 Petr. 2. 18. Ut subiecti sint dominis, cum omni metu, non solum bonis & æquis; verum etiam iniquis: & Tit. 2. 9. 10. Ut dominis placeant, non contradicentes, non fraudantes, verum omnem fidem ostendentes: & 1 Tim. 6. 12. Ut quicumque servi sint sub iugo, dominos ipsorum omni honore dignos judicent, ne nomen Dei & doctrina blasphemetur: & qui dominos habent fideles, ne eos despiciant, quod fratres sint; verum impensius serviant, quod fideles sint & dilecti, ejusdem beneficii participes.

Quod verò officium est dominorum erga servos?

Eph. 6. 9. Ut servis quod justum & æquum est tribuant, minas remittant, scientes quod & suus & eorum Dominus est in cœlis, nec apud eum est acceptio personarum.

Expone sextum mandatum.

Non

Non occides.

Quid huic addidit Dn. Iesus?

Nē fratri irascamur, neque verbis asperis ex ulciscendi libidine prodeuntibus eum offendamus, quæ Dominus Iesus vocibus *Racha* & *fatue* expressit, quò illa verba pertinent, Ephes. 4. 31. *Omnis amaritudo, & exandescencia, & ira, & clamor, & maledicentia tollatur à vobis, cum omni malitia.*

Quid verò est dicere alicui Racha vel fatue?

Est hoc, ac si quem nomines hominem nihili, aut flocci, aut ratione carentem.

Quòd si contingat ut fratrem offendamus, quid faciendum est?

Summo studio reconciliandus est. Mat. 5. 23. Nisi enim reconcillemur fratri, religio nostra inanis est, & periculum nē in iudicium Dei incidamus. 24. 25.

Ergo nullā ratione irasci licet?

Hæc ratione, quemadmodum Dominus vetat, irasci non licet, id est; ultionem expectere: veruntamen, si quis irascatur rei turpitudine motus, nec tamen ultionem ullam meditetur, neq; in ira persistat, ad eum modum irasci nequaquam vetitum est.

Quid præterea huic præcepto adiecit Dominus Iesus?

In-

Inhibuit omne ultionis genus, non solum privatum; verum etiam quod fit per magistratum: eâ ratione, quod si quis vel corpus vel fortunas, vel nomen nostrum læserit, ut paratiores simus aliam injuriam potius accipere, quam nos ulcisci. Quod Dominus Iesus illis verbis docuit: Ego vobis dico ne resistatis malo. Verum si quis percusserit dextram maxillam tuam, exhibe ei alteram: et qui voluerit tecum jure contendere, ac tunicam tollere, permiste ei et pallium: et qui te sollicitaverit ad miliare unum, abi cum eo duo.

Ergo ea verba Domini non simpliciter accipienda sunt ut sonant?

Non. Legimus enim de ipso Servatore, cum cum alapa ei impacta fuissent, non solum non exhibuisse malam alteram: verum etiam se percutienti ea verba opposuisse: Si male loquor, ede testimonium de malo: si bene, quid me cadis? Idem legimus de Apostolo Paulo, Act. 23. 3.

Non licet ergo per magistratum jure agere, et injurias persequi?

Licet, modò absit ultio. Hanc quippe solum vetat servator. Ultio vero est, ubi quis ei in ipsum injurius existit, par pari referre sta-

der: ut in lege concessum fuit, oculo pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pro pede pedem, pro unctione unctionem, pro livore livorem petere.

Quod vero est septimum mandatum?
Non mœchaberis.

Quid huic addidit Dominus Iesus?

Primum. nè mœchemur, non solum reipsâ, verum etiam ne mulierem, ita ut eam concupiscamus, aspiciamus: id innuens, cum qui eam concupiscat in corde suo, adulterium patravisse. Præterea idem addidit, cum qui uxorem exceptâ causâ adulterii dimittat, & aliam ducat, mœchari: & qui etiam dimissam duxerit, eam pariter mœchari. Porremo, omnem fornicationem & impuritatem, ac etiam omnem sermonem turpem & obscœnum, & scurrilitatem & jocos nobis interdixit.

Quid ad idem mandatum pertinet?

Id, ne fidelis infidelem uxorem ducat, nec fidelis uxor infideli marito nubat, ne per ejusmodi connubium fidelium corda seducantur. ob quam causam in lege videmus Deo ipso expressè verita hujusmodi connubia.

Quod

Quòd si ex infidelibus alteri cōtingat fidelem fieri, num infidelis fideli deserendus est?

Nullo pacto, si infidelis cum fidele habitare consentiat: quòd si nolit infidelis cum fidele habitare, non
 1 Cor. 7. 10 est in huiusmodi subiectus servitus
 11. 12. 13. fidelis, ut Paulus docet.

Quod est octavum Mandatum?

Non furtum facies.

Quid prohibetur hoc mandato?

In his rebus quæ ad commodum proximi spectant, omnis ratio intervertendi: quod sit, ubi vel ea quæ habet tollimus, aut cum possumus, non ei egeno opem afferimus.

Quâ ratione proximo quod ejus est tollitur?

Aut per vim, aut per interversionem dolosam. Quâ ratione per vim, cuivis planum est. Interversionis vero callidæ multæ sunt rationes: aut enim in emptione vel venditione, aut in permutationibus, aut conducto & locato, aut in commodato & aliis actionibus eas invenire facile est. Ut habemus quoad venditiones vetus interdictum divinum. Lev. 19. 35. 36. & Deut 25. 14. 15. Non habebis in domo tuâ duplex Ephab: verum justum pondus habeto & justum Ephab, &c.

Nonne,

Nōne usura hac etiam referenda est?

Prorsus.

Quid verò est usura?

Est à pecunia commodata extorsio commodi, cum oppressione alterius: quod apparet ex Hebrææ vocis vi: quā usura in Testamento veteri appellatur, quæ sonat morsum: unde apparet, commodum à pecunia commodata percipere, sine morsu vel detrimento alterius, nec peccatum esse, nec usum. Quò factum est, ut in Evangelio nusquam verita sit ejusmodi commodi perceptio, nisi tum ubi avaritia aut rapina prohibetur: licet ea omnia, quæ contra Spiritum sine & doctrinam Iesu Christi, non uno in loco speciatim commemorata & expressa sint.

Exo. 22. 25.
Lev. 25.
36. 37.
Deu. 23.
19. 20.

Quid ad id præceptum adjicit Dominus Jesus?

Ne simus avari.

Luc. 12. 15

Quid vero est avarum esse?

Est plus habere velle, quàm ad sustentandam vitam, sum tuam, tum tuorum omnium, pertineat.

Heb. 13. 5.
1 Tim. 6. 8.
9. 10. 11.

Quā verò id sit ratione?

Et

Ea nimirum, dum homines prae
privatam & justam necessitatem, ac
quærent aut recondunt : ut Luc. 15.
& seq. à Christo docetur.

*Quæ verò iusta necessitas
tam vitam pertinet?*

Victus cuiusque corporis, ac
sine quibus vita præsens conservari
nequit.

*In quos igitur usus verum
debent Christiani, quæ iustæ
necessitati supersunt?*

Ea omnia vel in usus gloriæ di-
vinæ, vel ad sublevandos pauperes, in-
primis domesticos fidei, vertere de-
bent : cā tamen cautione adhibenda,
ut nè quid studio privatæ gloriæ ha-
ciant, quod docet illis verbis Chri-
stus : *Nesciat sinistra tua quid fa-
ciat dextra tua.*

Mat. 6. 3.

*Qui verò victui cultuique cor-
poris ponendus modus?*

Bo pacto, nè qui luxur, aut corpe-
ris voluptas in nobis inveniat.

*Qui verò luxur & corporis
voluptas vitari potest?*

Cum cibi & potus usum ad valen-
dinem tuendam accommodabimus,
cultum vero cum adhibebimus, cor-
pori

pori, in quo nec luxus, nec levitas appareat.

Quid verò in ciborum & potus usu luxum vocas?

Gulam & ebrietatem, quo pertinent comestationes, quas prohibet pater Servator, uti scripta novi Testamenti apertissime plenum faciunt.

Luc. 21. 34

Rom. 13.

13.

Gal. 1. 21.

Quod est nonum praeceptum?

Non falsum testimonium dices in proximum tuum.

Quid ad praeceptum hoc pertinet?

Mendacium quodvis, quod non solum ab animo fallendi cupido proficiscitur; verum etiam ex levitate: praeterea omne obreftationis & detractionis & damnationis genus.

Apoc. 21. 8

Eph. 4. 25.

Rom. 1. 29

30.

1 Pet. 2. 1

Mat. 7. 1.

Luc. 6. 37.

Quod est decimum mandatum?

Non concupisces domum proximi tui, nec concupisces uxorem ejus, nec servum, nec ancillam, nec bovem neque asinum, nec ullam rem ex iis quae ipsius sunt.

Quid est concupiscere domum proximi sui?

Est in corde constituere, ut rem proximi

proximi tui quam appetis consequere, etiam iniquissimâ ratione.

Quid verò huic praecepto additum est in novo Fœdere?

Non solum ad eum modum concupiscere non licere, verum etiam concupiscere nullo modo animum ad iudicandum esse, etiam si ut eam assequatur, nullo modo cogiter, verum ea ipsa tantum concupiscentia voluptatem aliquam in corde suo quærat. Quod enim facere vel possidere turpe est Christiano, id nè concupiscendum quidem illi est.

CAP

CAP. II.

De Præceptis Christi sigillarim ab eo traditis.

Exposuisti mihi præcepta Christi, mandatis Dei per Moysen expositis, & iis quæ Christus Mosaïcis adjecit, continetur: superest, ut ea quoque exponas, quæ Christus nominatim proposuit.

EA sunt duplicia: quædam enim mores, quædam externos actus religiosos, qui vulgò Ceremoniæ vocantur, respiciunt.

Quæ verò respiciunt mores?

Hæc: Abnegatio sui ipsius, *Mat. 16.*
Crucis tolerantia & perpassio. *I. 10.*
imitatio Christi.

Quid verò est abnegatio sui ipsius?

Est privatæ voluntatis & cupiditatum

G

tatum

atum malarum, mundanarum & carnalium, renunciatio.

Quæ vera sunt istæ cupiditates?

I Job. 2.
15, 16.

Sunt eæ, quæ vel ad voluptatem carnis, vel ad opes & divitias, vel ad vitæ fastum referuntur. Quod Iohannes in his verbis comprehendit: *Ne amatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt, &c.* Nam quicquid (est) in mundo, concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum & fastus vna, non est ex patre, sed ex mundo. Quæ quidem Iohannes, non solum cum incommodo valetudinis, aut aliorum injura, vel contumelia quæri prohibet, verum etiam si citra hæc fidelibus contingant, despici atque contemni vult ab iis omnino.

Quid vero est, istæ crucis portanda ratio?

Est animi, non solum ad afflictiones quasvis, verum etiam ad mortem vel acerbissimam & ignominiosissimam, Christi causa subeundam, preparatio, & exceptio istorum voluntaria, atque cum quadam etiam voluptate tolerantia & perpessio.

Quæ

Quæ porro est Christi imitatio?

Est vitæ nostræ ad vitæ Christi regulam compositio.

In quo ea consistit?

In conservatione earum virtutum, quæ Dominus Iesus nobis in seipso, tanquam in vivo exemplari, repræsentavit.

Quæ vero hæ sunt virtutes?

Præcipuæ sunt: Fiducia in Deum, Charitas perfecta, Humilitas, In precibus assiduitas perpetua.

Quæ est in Deum fiducia?

Inferius ea de re audies.

Quæ charitas?

Ea vel Deum, vel proximum spectat.

Quæ in Deum charitas perfecta?

Ut Deum ex toto corde, ex tota anima, & totis viribus, supra omnia ames.

Quæ charitas in proximum?

Ea vel in fratrem, vel inimicum dirigitur.

G 2

In

In quo perfecta charitas consistit erga fratrem?

- 1 Iob. 3. 16 Ea in re, ut vitam etiam pro eo profundamus: quod etiam Dominus Iob. 13. 34. JESUS mandatum suum vocat & 15. 12. novum. Unde apparet fratrem esse amandum, non solum ut nos ipsos, verum etiam supra nos ipsos.

Quid verò est, animam seu vitam pro fratre profundere?

- Ut fratrem serves, non solum nullis aliis rebus parcere; verum etiam discrimen vitæ non recusare: quemadmodum à Paulo, in Priscilla & Aquila, & Epaphrodito, ejus rei exemplum propositum videmus.

Rom. 16. 3,
4.
Pbil 2. 30.

In quo verò consistit erga inimicum charitas?

- Ut inimicus multiplex est, ita charitas in eum diversa. Nam nos execrantibus: tenemur bona precari: iis qui nos oderunt benefacere: pro iis vero qui nos affligunt & persequuntur, orare: cum rogant, iis dandum est: cum esuriunt, sunt cibandi: cum

Mat. 5. 44.
Luc. 6. 27,
28.
Rom. 12. 10

cum sitiunt, potandi : & cum mu-
tuo sumere velint, in necessitate vera
atq; propria, à nobis nequaquam
sunt rejiciendi.

Quid est humilitas ?

Est animi tui summissio, etiamsi *Phil. 2. 3, 4*
summus sis & ministeriorum etiam
vilissimorum aliis quantumvis vili-
bus præstandi promptitudo : quam
in seipso expressit Christus, cum ser-
vorum suorum, Apostolorum nempe *Ioh. 13. 4,*
pedes lavit. *5, 6.*

*Quid est deniq; assiduitas in
precibus perpetua ?*

Est animi nostri, quàm sæpiissime
ad Deum, quovis in loco, sublatio.
eidem commendatio omnium ne-
cessitatum, tum credentium, tum
omnium hominum, potissimum Re-
gum, & eorum qui præsunt cum im-
perio. *1 Tim. 2. 1, 2*

*Quibus rebus instructi esse
debent orantes ?*

Ut Deo confidant, eum nempe
posse dare quod petunt, nequaquam
dubitent : ut secundum Dei volun- *Iac. 1. 6.*
tatem *Mar. 11. 14*

- 1 *Iob. 5. 14.* tatem precentur, id est, ex quæ De
 1 *Iob. 3. 22.* us promisit: deniq; voluntatem Dei
Iob. 9. 31. compleant, potissimum, ut si quid
 adversus aliquem habeant offensa,
 1 *Tim. 2. 8.* remittant, atq; ita manus puras tol-
 lant sine ira & disceptione: quam
 quidem ad rem, multum juvat jeju-
 nium, quod credentes ultro ob eam
 causam sibi ipsis imponunt, in quo
 maxime vitanda hypocrisis.

Quid est jejunium?

Jejunium de quo hic agitur, nihil
 aliud est, quam à cibo & potu ad
 certum tempus continentia, ut è mul-
 tis exemplis in sacris literis propo-
 tis observare licet.

*Nonne est jejunium, ubi homi-
 nes à certis cibis abstinent?*

Ex jejunii descriptione deprehen-
 dere poteras à certo ciborum genere
 abstinere nequaquam esse jejunium:
 sed potius ciborum delectum, quem
 Apostolus redarguit, & inter dogma-
 ta Satanæ recenset.

*Jejunantes an certis diebus a-
 stringi debeant?*

Nullò pacto. Id enim est contra
 pro-

Proprietatem & libertatem religionis Christianæ, quæ spiritualis est, necullo modo ullis temporibus astringitur. Nec vero jejunium est Deo acceptum, nisi id Dei gloria aut nostra salus & aliorum aut aliarum necessitates, exprimant. Quare totum illud tempus, quod jejunio tribuitur, impendendum est in studia Christiana, ut sunt exercitatio in lege Domini, ardentès preces. & pia colloquia, &c.

CAP. III.

De Cœna Domini.

Quæ vero sunt præcepta Domini Jesu, ut vulgo vocant, ceremonialia?

Est unum, id unumtaxat, Cœna nempe Domini.

Quid vero est Cœna Domini?

Est Christi Domini institutum, ut fideles ipsius panem frangant & comedant, & ex calice bibant, mor-

tis ipsius annunciandi causâ, quod permanere in adventum ipsius oportet.

Quid verò est annunciare mortem Domini?

Est publicè ac sacrosanctè Christo gratias agere, quòd is, pro inestimabili suâ erga nos charitate, corpus suum torqueri, & quodam modo frangi, & sanguinem fundi passus sit, & hoc ipsius beneficium laudibus tollere & celebrare.

Cur verò huius potissimum rei memoriam Dominus in cœtu suo celebrari voluit?

Eo quod ex omnibus Christianionibus, ea sit summa, & ei maxime propria. Licet enim à mortuis resurrectio, & exaltatio Christi, sint longè majores; eas tamen Deus ipse pater, non autem Christus ipse peregit.

Nonne alia causa, ob quam cœnâ instituit Dominus, superest?

Nulla prorsus: etsi homines multas excogitârint, cùm alii dicant esse

esse sacrificium pro vivis & mortuis: alii usu ipsius se consequi peccatorum remissionem, & firmare fidem sperant: & quod per mortem Domini in mentem revocet, affirmant.

Quid verò de his opinionibus statnendum est?

Nullam ex illis subsistere posse. Etenim cum is finis cœnæ Domini usurpandæ sit, ut pro beneficiis acceptis Christo gratias agamus, apparet non eo institutam esse, ut aliquid illic sumamus: imò, qui vult dignè cœnæ Domini participare, eum de remissione peccatorum ex parte Dei certum ac fide confirmatum esse oportet, & prorsus ita animatum, ut ex illius animo nunquam mortis Domini excidat memoria.

De eare verò Cœnam Domini esse sacrificium pro vivis & mortuis, quidnam censendū est?

Hanc opinionem summum prorsus esse errorem. Etenim Scriptura testatur, oblationem Christi nunc in cœlis peragi, nec in terris peragi posse, *Heb. 8. 1, 2, 3, 1. Heb. 9. 4.*

Heb. 7. 27.

Heb. 10. 14

posse. Præterea, cum Christus ipse sit & Sacerdos & oblatio, efficitur ut Christum offerre nemo possit, nisi Christus ipse. Deniq; cum oblatio Christi sit usquequaq; perfecta, cum sit una, quæ in æternum consummavit sanctificatos, certe repetitione nulla opus habet: alioquin non esset perfecta & obsolura.

Quæ vero sententia illorū verborum, hoc est corpus meum?

Non uno eodemque modo ab omnibus accipiuntur. Etenim alii censent, panem in corpus, vinum in sanguinem, re ipsa mutari, quod illi transubstantiationem vocant: alii corpus Domini, in pane, sub pane, cum pane, esse sentiunt: sunt deniq; qui in cœna Domini vere corporis & sanguinis Domini participes existere se autumant, spiritualiter tamen quæ opiniones sunt omnes fallaces & erroneæ.

Qui vero istud monstrabis?

Ea ratione, quod in his verbis, *Hoc est corpus meum*, particula *hoc*, ad universam frangendi & sumendi panis, & fundendi vini actionem refertur.

ferri potest. Quare nequaquam ad panem & vinum ab adversariis refertur necessario, neq; hinc captio- se illorum opiniones necti & confici possunt. Præterea, quod attinet ad ipsam transubstantiationem, ut vocant, cum Scriptura panem quem sumimus, in ipso usu panem vocet ut è verbis Pauli perpicuum est, *1 Cor. 10. 16* apparet panem illic remanere sine & cap. 11. 26, 27, 28. ulla prorsus in corpus Domini transmutatione. Ad hæc, eadem Scriptura testatur, corpus Christi in cœlis esse, & illic ad restitutionem omnium esse oportere. Quare in terris exsistere nequit amplius. Denique, si panis in corpus Christi converteretur, efficeretur modo corporeo sumit corpus immortale, quasi Christum nunc præditum esse inter omnes constet. At hoc fieri nequit, ut corpus immortale modo corporeo sumatur: quare nec illud, ut panis vertatur in Christi corpus. Quod vero ad secundam opinionem attinet, ea ut objectiones superiores consistere nequit potissimum vero hæc, quod Christi corpus in cœlis versetur, ita propter hoc inconueniens, quod

ea opinio proprietates corpori Christi prorsus detrahat. Denique tertia opinio locum habere nequit, cum ea pugnent inter se, reipsa Christi corporis esse participem, & spiritualiter illius participem esse. Et opinionem istam nullo modo certam esse ipsi produnt, cum fatentur modum hunc sumendi corporis Christi, esse prorsus inexplicabilem, aut quâ id fiat se planè ignorare.

Quid verò statuendum est de corporis & sanguinis Christi usu Joh. 6. 35. 48. 51, &c.

Non agit eo loco Christus de cœna sua. Etenim illic ei, qui carnem ipsius manducârit, & biberit sanguinem, ascribit citra ullam conditionem, vitam æternam : ei verò, qui non manducaverit carnem ipsius, nec biberit sanguinem, adimit vitam æternam. Quod de cœna Domini non dici hinc perspicuum est, quòd possit quis cœnæ Domini esse particeps, perire tamen : ac vice versâ, etiamsi illius non existeret particeps, servari. Verùm agit illic Christus de causa fidei in se quæ est jugis mortis Christi

Christi meditatio, è qua vires sumimus ad vitam piam & immortalem capeffendam.

Qui verò illa Pauli verba accipienda sunt? Calix benedictionis quem benedicimus, nonne est communio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne est communio corporis Christi?

Ad eum modum, quòd ii omnes qui calicem hunc benedicunt, id est, eo usi, sanctè nomen Domini celebrant, similiter qui panem communiter frangunt, apertè restatum faciunt, quòd participes sint corporis & sanguinis Domini, id est, omnium bonorum, quæ Christus nobis per mortem suam peperit. ut inferius Paulo de Israelitis etiam ait, Israelitas qui victimas manducabant, alteris participes fuisse, id est, ad ea omnia, quæ in illa religione promissa fuere, pertinuisse.

Expone.

Expone igitur mihi veram & genuinū illorū verborū Domini. Hoc est corpus meum, sensum.

Nativus & genuinus horum Christi verborum sensus est, ac si Christus dixisset: Hæc actio frangendi & manducandi panis hujus, est commemoratio & adumbratio quædam ejus quod corpore meo futurum est: & hæc actio fundendi & bibendi vini hujus, commemoratio & repræsentatio quædam est, quid sanguine meo fiet: vel (ut verba Pauli, Apostoli explicemus, i Cor. 11. 25.) bibitio ex eo calice est commemoratio illius ingentis divinæ charitatis, quæ nobis in novo Fœdere exhibita, ac morte Christi est confirmata. Atque ad eum modum scriptum extat, de illo insueto agni paschalis edendi more, (etenim lumbos orant succincti, pedes calceati, ac baculum manibus gerentes, & comedebant eum festinantes) eum fuisse transitum Domini: tum etiam de illorum crinium parte secta, parte exusta, parte dissipata, parte servata, & ex iis quadam igne consumpta: hæc esse Hierusalem.

C. A. P.

Exo. 12. 11
27.

Ellec. 5. 1, 2
3, 4, 5.

CAP. IV.

De Baptismo aquæ.

Quid vero sentis de aquæ Baptismo?

ID, quod sit ritus exterior, quo homines vel è Judaismo vel è Gentilismo ad religionem Christianam accedentes, manifeste profitebantur, se Christum pro suo Domino agnoscere.

Num ad eum ritum infantes pertinent?

Nullo pacto. Nam nec in scripturis ullum mandatum aut exemplum ea de re habemus, neque ipsi (ut res ipsa indicat) Christum pro suo Salvatore agnoscere per ætatem possunt.

Quid vero de iis sentiendam est qui infantes Baptizant?

Quantumvis hæc in re errent, non licet tamen ideo eos condemnare, modo alioquin idololatæ non sint, sed pie secundum Christi præcepta vivant,

vivant, & alios sententiam ipsorum repudiantes non persequantur. Non consistit enim regnum Deum in huiusmodi externis, sed in iustitia, pace & gaudio in Spiritu sancto.

Quid verò ea de re statuim quod sint qui putent se hoc ritu regenerari?

Falluntur vehementer ejusmodi: Etenim regeneratio nihil aliud est, quàm rationis & voluntatis nostræ transformatio, & ad Christi conservatoris nostri doctrinam compositio, ut ipsa vox regenerationis indicat. Verùm ejusmodi transformatio in infantibus locum habere nequit, qui ignorent quæ dextera & sinistra sit, tantum abest, ut res tanti momenti in eos cadat. Adultos vero, in quibus mentis & voluntatis transformatio locum habet, aquâ regenerari posse tantum à veritate abest, ut etiam videatur quidpiam hoc idololatriæ simile: cum rei materiæ ascribitur, quod ipsi Deo & sacro ejus verbo tantum ascribendum est cum is sit, qui nos volens genuit verbo veritatis suæ, & semen illud non corruptibile, sed in corruptibile quo

quo nos regenerari oportet, sit illud 1 *Pet.* 1. 23
verbum Dei vivum, & in æternum
perseverans.

At Apostolus ait, Deum nos Tit. 3. 5. **¶**
servasse per lavacrum regenera-
tionis.

Verum est Apostolum ita loqui,
at non affirmare lavacrum illud re-
generationis esse aquæ baptisma.
Nec verò in scripturis inusitatum
est, purgationem animorum no-
strorum quæ verbo fit, figuratè la-
vacrum dici. Paulus enim ad *Ephes.* 5. 26
scribit, Christum sanctificasse ec-
clesiam suam, eâ purgatâ lavacro
aquæ in verbo, id est, per verbum.
Et autor ad *Hebr.* hortatur eos qui *Heb.* 10. 22
Christo nomen jampridem dede-
rant nec amplius aquæ baptismo
egebant, ut corda aspersa haberent à
conscientia mala, & corpus ablu-
tum aquâ mundâ. Deniq; ipse Apo-
stolus eodem loco ipso, quem præ-
manibus habemus, seipsum expli-
cat, quid per lavacrum regenera-
tionis intelligat, ea verba subji-
cens, quæ superioribus lucem affe-
runt, & *renovationem Spiritus sancti.*
Hanc autem particulam &, tantum
valere

valere posse quemadmodum hoc est,
superius demonstravimus.

Act. 22. 16 *At de illis verbis Anania Paulum compellantis, surge, baptizare, & ablue peccata tua, quid statuendum est?*

Tenendum id prorsus est, quod etiam multis aliis locis scripturæ lucem afferre poterit; Cum in scripturis novi foederis actui vel ceremoniæ exteriori id ascribitur, quod ad salutem prorsus pertinet, nulla ratione eo id fieri, ac si ceremonia illa exterior eam vim haberet; sed eo, quod actu illo duntaxat adumbratio quædam rei illius, quæ ad salutem prorsus pertinet, fiat. Ita cum dicitur: *Calix benedictionis quem benedicimus, nonne est communio sanguinis Christi? & panis quem frangimus, nonne communio corporis Christi?* & alibi: *quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis.* Gal. 3. 27. Atque hac ratione Ananiæ verba & intelligi possunt, & debent. Et si ad eum quoq; modum accipi possint, Ananiam non id egisse, ut Paulus per baptismum aquæ peccata ablueret; verum ut baptizaretur & peccata

1 Cor. 10. 16

cat: ablueret invocando nomen Do- *Act. 2. 21.*
minicum tempus jam illud venisset, *Rom. 10. 13*
quo omnis invocans Dominum ser-
vandus esset.

*Nonne ipse Servator Christus
cum Nicodemo agit de aqua ba-
ptismo?*

Nulla modo. Etenim illic agit Do- *Joh. 3. 5.*
minus de generatione superna, id
est coelesti; præterea de ejusmodi
generatione, sine qua nemo in cœ-
lum intrare potest, quod dici non
posse de aquæ baptismo ipsa ratio
indicat. Quod vero illic ait de aqua
& Spiritu, ea non esse diversa, vel
aquam spirituales intelligi, ex eo
videtur planum esse, quod ea parti-
cula &, hoc loco significare possit
id est, ut in simili oratione significa-
re videmus, ubi dicitur, quod Chri-
stus baptizaturus esset Spiritu & igne.
Atq; ideo etiam Christus in eodem
colloqui progressu, nullam amplius
aquæ, sed tantum Spiritus mentio-
nem facit.

CAP. V.

De promisso vitæ æternæ.

*Exposuisti mihi perfectia
Christi mandata: illius quoq;
promissa exponi velim.*

Maximum omnium & quod
omnia in se comprehendit, est
vita æterna: verum etiam aliud su-
perest ad prius obtinendum vehe-
menter pertinens.

Quod verò istud est?

Donum Spiritus sancti.

*At nonne eadem promissa com-
prehensa fuerunt in lege Moysi?*

Imò nullum illorum compre-
hensum fuit. Etenim nusquam in
lege Moysi reperies, vel vitam æter-
nam, aut donum Spiritus sancti, o-
bedientibus præceptis legis, pro-
missum: quemadmodum in lege
per Christum data promissa esse
constat.

*Attamen prorsus aliquam
spem*

*spem vitæ æternæ in Dei populo
ante Christum fuisse apparet.*

Nihil obstat sperare quidpiam,
etiāsi promisso Dei careas, modo
res ea sit summopere expetenda, &
ejusmodi, quam credibile erat, eam
Deum cultoribus suis daturum. Vi-
ta verò æterna, nec magis est quic-
quam expetendum, nec est quic-
quam credibilius, quàm Deum cul-
toribus suis eam daturum, tanquam
mercedem, quæ ipsius personæ vehe-
menter conveniat, sine qua cætera
bona, etiāsi à Deo proficiantur,
vix sint digna divinæ mercedis no-
mine.

Id verò quamobrem?

Duabus de causis: primum, quòd
non tam ipsum bonum, quàm illius
perpetuitas, divinum quiddam ha-
bere videatur: deinde, quòd constet,
aliorum bonorum, exceptâ vitâ æter-
nâ, esse participes etiā eos, qui
Deo non serviunt, imò eum blasphe-
mant.

*Habiturine sunt vitam eter-
nam ii qui eam sperarunt, licet
eis promissa non fuerit?*

Prorsus

Profus, at non omnes, verum illi qui ex animo Deum coluerunt, & dicto audientes ei fuere. Nec enim obstat quicquam, quo minus plus præstet, quam promiserit Deus: &

Luc. 20. 37,
38.

Christus id aperte docet, eum ē ver-
bis ipsius Dei & vere & subtiliter
ratiocinatur, Abrahamum, Isaacum
& Jacobum resurrecturos à mortuis,
& victuros: quem imitatus autor ad

Heb. 11. 16

Hebræos ait, Deum non erubescere
eorum vocari Deum, eo quod para-
verit iis urbem, & eos æternum vi-
cturos statuerit.

*Si Deus daturus erat vitam
æternam illis hominibus, cur eam
non promissit?*

Tam excellens promissum distu-
lerat Deus in tempus quod noverat
opportunitum, ut tanto evidentius ap-
pateret omnibus, tam excellens bo-
num esse proprium ipsius munus ē
mera benignitate ipsius profluens.

*Nonne in novo Fœdere, præ-
ter vitam æternam, sunt etiam
vitæ hujus promissa facta?*

Scriptura sane testatur, pietatem
etiam sub novo Fœdere promissio-
nem

nem habere non tantum solum; *ve-* Mar. 10. 29
rum etiam presentis vitæ: ac etiam 30.

si quis Christi causa & Evangelii
ejus omnia relinquat, cum centupli-
cia in hac vita recepturum cum per-
secutione, & in seculo futuro vitam
æternam.

*Ergo quoad promissa vitæ præ-
sentis exequatum est novum
Fœdus veteri?*

Cum ex aliis scripturis constet, *1 Tim. 6. 8.*
hominem Christianum acquiescere
debere iis tantum, quæ ad vitam
tuendam sunt necessaria, apparet
promissa vitæ hujus sub novo Fœ-
dere facta, etiam plenissima & uber-
rima, sic accipi debere, ne Christia-
no homini desit quicquam, quod ad
hanc vitam tuendam necessario re-
quiratur. Verum sub veteri Fœde-
re non solum quærere licuit, & pos-
sidere plura, quam vitæ hujus usus
requireret; sed etiam è superfluo,
voluptates & alia, sine quibus esse in
hac vita possumus, parare; modo id
sine alterius fieret injuria. Propterea
promissa vitæ hujus [sub veteri Fœ-
dere, non contrahenda sunt, sed ut
verba sonant accipienda. Unde eti-
am cernere est, vitam æternam in
veteri

veteri Fœdere, non fuisse promissum:
 alioquin novum Fœdus non habere
 præstantiora promissa, quàm habe-
 bat vetus, contra quam superius do-
 cuimus.

CAP. VI.

De promisso Spiritus
Sancti.

*Expone mihi alterum promissum,
 & explica quid sit donum
 Spiritus sancti,*

DONUM Spiritus sancti in novo
 Fœdere promissum, duplex est,
 unum perpetuo manens, alterum ad
 tempus, quod visibile fuit, ut illud
 invisibile.

*Quod verò est ad tempus con-
 cessum, idq; aspectabile donum?*

Est donum edendorum aut possi-
 dendorum miraculorum, quod ab
 initio in Christum credentibus ma-
 nifestè dabatur.

*Cur verò donum id non semper
 duravit?*

Pro-

Propterea quod ad confirmandum novum Fœdus concessum fuit, quod ubi satis Deo confirmatum visum est, ejus arbitrio & consilio desit.

Quid, verò per hæc verba tibi vis, sat is fuisse novum Fœdus confirmatum?

Id volo, eos qui ad credendum Evangelio apti fuere, ex eo quod ad confirmationem Fœderis factum erat, satis in posterum, ut crederent, habuisse.

Quinam verò ii sunt apti?

Qui vel animi probitate præditi sunt vel ab ea non alieni: Etenim noluit Deus, ut ii qui ex eorum genere non essent, causam rejiciendæ Christi doctrinæ nullam haberent, non habituri, si ea confirmatio perpetua fuisset. Nec enim quisquam tam improbus fuisset, qui doctrinam Christi pro vera non agnovisset, atq; eam, non tam virtutis & pietatis amore quàm illius expetendi boni, viæ nempe æternæ, quam Christus suis promittit, desiderio incitatus & inflammatus, amplexus fuisset. Quo factum fuisset, ut in religione Chri-

H

stiana

stianâ, quæ Dei consilio improbos à probis erat secretura, discrimen inter bonos & malos nullum appareret.

Dic igitur mihi, quod est Spiritus sancti donum perpetuò manens?

Antequam id exponam, demonstrandum est, sub novo Fœdere esse quoddam Spiritus sancti donum, quod perpetuò, hoc est, omni tempore, in Christi ecclesiâ duret.

Imò id à te peto.

Sic igitur habeto, præter altæ testimoniâ, ex illis verbis id perspicuum haberi, Luc. 11. 13. Deum filiis suis, id ab eo contendentibus, Spiritum suum dare, & semper dare vel-
le.

Quid uerò is Spiritus sanctus est?

Ut facilius intelligas, quid is sit Spiritus sanctus, sic habeto primum, in scripturis novi Fœderis, Spiritus sancti voce designari ipsum Jesu Christi Evangelium, ut locus 1. Cor. 1. 10. aptè indicat, si cum loco 2. Tim. 1. 10. conferatur. Quod etiam in primo loco ait Apostolus, Deum nobis revelasse per Spiritum suum,

suum, idem Apostolus in altero loco inquit, Christum illuminasse per Evangelium: id verò est vita æterna, & eam consequendi via atq; ratio. Vocatur autem Evangelium Spiritus, partim quòd in eo contenta ab ipso Deo sunt patefacta, nec ullo modo ingenio humano indagari nec investigari potuerunt: partim quòd hominis spiritum respiciant, & nos Spirituales reddant, quod lex non habuit. Præterea etiam Apostolus seipsum 2 Cor. 3. 6. ministrum non literæ, id est, legis, sed Spiritus aut novi Fœderis, vocat. Quo sensu cum accipitur vox Spiritus sancti, tum omnibus datur, quibuscumq; annunciat Evangelium. Deinde, ea vox Spiritus sancti, designat Dei donum, quod certis hominibus datur, quod cum à scriptura vocetur artha, aut etiam artha 2 Cor. 1. 22 hereditatis nostræ, & simul de eo & 55. dicitur, quòd in corda nostra infundatur, hinc necessario efficitur, nihil aliud esse, quàm firmam & certam vitæ æternæ nobis promissæ spem, cujus in cordibus nostris gustum sensumq; percipiamus.

Nonne eam spem vitæ æternæ

H 2

con-

*concipimus per ipsam Evangelii
prædicationem.*

Sanè concipimus aliquo modo,
Etenim ex ipsa prædicatione Evan-
gelii, ipsa spes vitæ æternæ acquiri
potest, quæ in ea est promissa, (alio-
quin cur promitteretur?) verumta-
men ad inferendam animis nostris
firmam & certam spem, cujus vir-
tute in omnibus tentationibus invicti
in fide subsistamus, videtur necessa-
riò requiri, ut ea promissio exterius
per Evangelium proposita, interiori à
Deo in cordibus nostris obfignetur.

*Omniùsne illa interior obfig-
natio contingit, quibus exterior,
hoc est, quibus Evangelium an-
nunciatur?*

Nequaquam: verùm iis tantùm,
qui Evangelio sibi annunciato cre-
diderint, & exteriorem illam ratio-
nem, quam Deus in confirmanda
promissione vitæ æternæ adhibet
amplexi, eoque usi quemadmodum
oportet fuerint. Etenim si illud do-
num Spiritus Sancti, quod ad tem-
pus duravit, non dabatur nisi cre-
dentibus Evangelio: multò magis
id Spiritus Sancti donum, quod per-
petuum

Petuum est, aliis non dari statuen-
dum est, nisi qui & Evangelio planè
crediderint, & illud ex animo am-
plexi fuerint.

*Nonne ad credendum Evan-
gelio, Spiritus Sancti, interiore
dono opus est?*

Nullò modo. Nec enim in Scri-
pturis sacris legimus, cuiquam id
conferri donum, nisi credenti Evan-
gelio.

*Postquam exposuisti mihi,
quodnam sit donum Spiritus san-
cti: velim etiã doceri, an Spi-
ritus sanctus sit Persona Deita-
tis.*

Spiritum Sanctum non esse in De-
itate Personam, hinc discere potes,
primùm, quòd ea quæ Spiritui san-
cto in Scripturis attribuuntur, nul-
lò prorsùs ratione personæ conveniant,
ut sunt: quòd detur, quòd ex eo de-
tur, idq; aut secundùm mensuram,
aut absq; omni mensura, quòd effun-
datur ipse, & ex ipso effundatur, &
quòd eo potentur homines, quòd au-
geatur, in duplo detur, in partes di-
stribuatur, tollatur ipse, & ex ipso

Act. 5. 32.

1 Iob. 4. 13.

Eph. 4. 7.

Iob. 3. 34.

Act. 2. 17.

& 33.

1. Cor. 12.

13.

Eph. 5. 18.

2 Reg. 1. 9.

Iob. 7. 39.

1 Thes. 5.

19.

H 3

tol-

tollatur, quòd interdum sit, interdum non sit, deniq; quòd extinguatur, & similia in scripturis exstant. Deinde idem ex eo patet, quòd non sit extra Deum natura sed in ipso Deo. Nisi enim natura Deo inesset, nō potuisset Paulus spiritū D. i. cum spiritu hominis, qui homini inest, natura conferre, idque eo loco, ubi ait: *Quis hominum novit, quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui est in homine: ita quæ sunt Dei nemo novit, nisi Spiritus Dei.* Quoniam verò Spiritus sanctus in Deo est, nec tamen in Spiritu sancto reciprocè dici potest esse Deum, hinc aparet Spiritum sanctum non esse personam. Præerea, cum superius demonstratum sit, unam tantum esse in Deitate personam, & Spiritus S. Dei virtus sit, ut verba Christi ad Apostolos indicant: *Por verò manete in urbe Hierusalem, donec induamini virtute ex alto: efficitur, Spiritum sanctum non esse personam divinam.* Denique si Spiritus sanctus esset persona, essentiam quoq; divinam eum habere oporteret: nam ea attribuntur illi, quæ propriæ sunt essentiae divinæ: at superius docuimus substantiam divinam unam esse numero, nec tribus personis esse posse

I Cor. 2. 11

Luc. 24. 49.

posse communem. Quamobrem Spiritum sanctum non esse deitatis personam planum est.

Quæ verò in scriptura loci accipiendi sunt, in quibus Spiritui sancto actiones personarum propriæ, & ad Deum ipsum spectantes, attribuantur?

Ad eum modum, quòd in scripturis rebus id attribuitur sæpenu- Rom. 7. 11
mero, quod personarum est, neque Rom. 3. 19
tamen res illæ propterea personæ Gal. 3. 8.
censentur : ut peccato quòd decepe- 1 Cor. 13. 4
rit, quòd occiderit : & legi, quòd 5, 6, 7.
loquatur : & scripturæ, quòd prospiciat & prænunciet : & charitati, quòd sit longanimitas, benigna, non invidet, non sit invidiosa, non inflectitur, non agat indecorè, non quærat quæ ipsius sunt, non irascitur non cogitet malum, non gaudeat super injustitia, congaudeat veritati, omnia ferat. omnia credat, omnia speret, omnia sustineat : deniq; spiritui, id est, vento, quòd spiret ubi velit, & vocem ejus audias, verum unde veniat & quò vadat ignores. Quoniam verò Spiritus sanctus virtus Dei est, hinc fit, ut ea quæ Dei

H. 4

sunt

sunt, Spiritui sancto attribuantur,
& sub nomine Spiritus sancti scilicet
Deus ipse intelligatur, quatenus
suam virtutem Deus per Spiritum
suum exercit.

Qui verò ais Spiritum san-
LUC. 1. 85. *ctum esse Dei virtutem, cum*
distinctè nominentur Spiritus
sanctus & virtus altissimi, in
illis angeli ad Mariam virginem
verbis?

Sæpiùs in scripturis una eadem-
que res duabus diversis vocibus ex-
primi solet, ut tantò sit certior &
evidentior: cujus rei exemplum ha-
bes *MAT. 3. 11. LUC. 3. 16.* ubi de Chri-
sto scribitur, eum baptizaturum
Spiritu sancto & igne; quòd tamen
apud Marcum simpliciter scriptum
MAT. 1. 8. exstat, baptizaturum Spiritu San-
cto.

CAP. VII.

De confirmatione divinæ voluntatis.

Quemadmodum Iesus divinam voluntatem nobis patefecerit, declaratum est: ut confirmavit, declarari amplius volum.

QUod ad ea attinet, quæ Christus ipse ad confirmandam divinam voluntatem quam patefecerat, facit, ea tria occurrunt: Absoluta vitæ innocentia, miracula admodum magna & innumera, & mors: quemadmodum ex illo testimonio Joannis, ut alia prætereamus cernere est, in quo Joannes ait: *Tres sunt qui testantur super terram, Spiritus, Aqua & Sanguis.* Etenim sine dubio voce Spiritus, Dei Spiritus designatur, cuius virtute illa mirabilia facta constat: Aqua verò illius vitæ puritas, quemadmodum Sanguine ipsius mors notatur.

1 Ioh. 5. 8.

H. 5

Que

Quæ verò fuit innocentia vite Domini Jeshu, & quæ per eam voluntas Dei confirmata fuit?

Innocentia vitæ ipsius tanta erat, ut non solum peccatum nullum designaverit, nec dolus inventus sit in ore ipsius, nec peccati ullius convinci potuerit; verum adeò sanctè vixit, ut nec ante eum, neq; post eum quisquam eum sanctitate æquârit, adeò ut ad ipsum Deum sanctimoniâ proximè accederet, Deoq; hac magnopere similis esset Unde efficitur, doctrinâ ab eo allatâ fuisse verissimâ.

Qualia verò miracula fuere, & quomodo ea divinam voluntatem confirmant?

Job. 15. 24. Tanta miracula fuere, qualia nemo ante ipsum patravit, & tot, ut *Job. 21. 25* Joannes scribere non dubitârit, si figillatim descripta fuissent, ne mundum quidem libros ipsos capiturum fuisse. Ad eum verò modum confirmatur his Dei voluntas, quod tantam virtutem patrandi miracula, quæ prorsus divina esse oportuit, Deus nunquam alii, nisi qui ab eo esset, collaturus fuisset. Cap.

CAP. VIII.

De morte Christi.

*Qualis verò fuit mors ipsius,
& quâ ratione voluntas Dei per
eum confirmata est?*

EJusmodi, quâ varix afflictiones
præcesserant, & quæ per se fuit
atrocissima & ignominiosissima: adeò
ut scriptura testetur, eum propterea
fratribus fuisse in omnibus similem. *Heb. 2. 17.*

*Quare scriptura testatur de
Christo, eum fuisse sepulchrum, ne-
que in sepulchro Deum ipsius ob-
litum fuisse?*

Propterea, ut appareat eum verè
mortuum fuisse, nec tamen in morte
relictum: atq; ad eum modum cre-
dentes spem haberent, etiam si ab
ipsa morte absorbeantur, non tamen
se perituros.

*At cur necesse erat Christum
tot pati, & tam atrocem mortem
subire?*

Eo

Ed quodd ab ipso servandi iisdem afflictionibus & morti ejusmodi plerumque sunt obnoxii.

At qua causa erat easdem afflictiones & mortem Servatori Christo perferendi, quibus credentes sunt obnoxii?

Dux ejus rei exitere causas, quemadmodum duplici ratione Christus etiam suos servat. Primum enim exemplo suo, ut in salutis via, quam sunt ingressi, persistent, suos movet: deinde iisdem in omni tentationum, laborum & periculorum certamine adest, opitulatur, & tandem ab ipsa æternâ morte liberat. Verum qua ratione Christus, suo ipsius exemplo credentes, ad persistendum in illa singulari pietate & innocentia, sine qua servari nequeunt, movere potuisset, nisi atrocem mortem, quæ pietatem facile commitari solet, gustâset? aut qui curam suorum in tentationibus & periculis, iisq; ab omnibus malis liberandis, tantam gerere potuisset, nisi quantopere graves & naturæ humanæ per se intolerabiles essent, ipse expertus esset. Atq; hæc approbare

Pet. 2. 21.

bare videntur illa Petri Apostoli:
*Christus passus est pro nobis, relinquens
nobis exemplum, ut sequamur vestigia
eius:* & illa quæ Heb. 2. 18 habemur:
Christus in eo in quo passus est ipse &
tentatus, potens est & eis qui tentantur
auxiliari. Et inferius in eadem Epi-
istolâ c. 4. 15. *Potest nobiscum ferre in-*
firmitates, tentatus per omnia in simi-
litudinem.

*Nonne Deus facere poterat,
ne credentes afflictionibus & a-*
troci morti forent obnoxii?

Poterat quidem, si rerum natu-
ram mutare voluisset. Verùm hæc
Deus non facit, nisi interdum, idq;
rarò admodum, atq; in rebus qui-
busdam singularibus, & ad tempus;
verùm non semper, neque commu-
nitèr, quemadmodum hic prorsus
opus fuisset, si credentes in Chri-
stum afflictionibus & morti exem-
ptos voluisset.

*Cur autem id prorsus necesse
fuisse?*

Idcirco, quòd credentes in Chri-
stum prædici sint singulari pietate
& vitæ innocentia, & quòd non li-
ceat eis de quoquam vindictam ex-
petere:

petere : quorum alterum natura sua efficit, ut omnium malorum odio sint expositi, & ita graviter ab iis affligantur; ac etiam morti, sicubi occasio vel opportunitas invitaverit, subjiciantur : alterum verò magis etiam malis est incitamento, & facultatem suppeditat ista omnia ad finem perducendi.

Qui vero sanguis aut mors Christi nobis voluntatem Dei confirmavit ?

Duplici ratione: primum, quòd nos manifestè de ingenti in nos Dei charitate certos reddiderit, idq; adeò, quòd Deus velit nobis id donare, quòd in novo Fœdere promittat: unde etiam sanguis novi Fœderis est dictus, qui præstantiora loquatur, quàm sanguis Abel, & ipse Christus testis verax & fidelis dictus est: deinde, quòd resurrectione Christi, quæ non nisi morte ipsius interveniente fieri potuit, de resurrectione nostrâ, & porrè vitâ æternâ consequendâ certiores facti sumus, si præceptis Domini Jesu pareamus.

Expone eam rem fusiùs, quâ ratione

Job. 3. 16
Rom. 5. 8.

Heb. 13. 20
2.
Apoc. 1. 5.
23. 14.

*ratione resurrectione Christi atq;
ad eum modum ipsius morte, de
resurrectione nostrâ & vitâ æ-
ternâ confirmati simus.*

Primum morte & resurrectione
Christi certi sumus facti de nostra
resurrectione ad eum modum, quod
in exemplo Christi propositum id
nobis spectemus, eos, qui Deo ob-
temperant, è quovis mortis, quan-
tumvis atrocis, genere liberari: de-
inde, quòd jam prorsus nobis con-
stet, Christum eam consequutum
esse potestatem, quâ possit suis, id
est, iis qui ipsi parent, vitam æter-
nam donare. Etenim resurrectio
Christi mortem ejus subsequuta, e-
jusmodi erat ut ex mortuis resusci-
tatus, potestatem omnem in cœlo &
in terra consecutus sit.

*Quâ ratione ea Christi pote-
stas, quam morte interveniente
Christus consequutus est, nos
magis de promissione Dei certos
reddit, quàm si ea Christus ca-
veret?*

Duplici ratione: primum, quòd
jam

jam videamus quoddam principium impletionis ipsius Dei promissionis, præsertim quòd Deus nominatim promisit ipsum Christum nos à morte liberaturum, & daturum nobis vitam æternam: deinde, quòd similiter videamus implendæ promissionis divinæ nobis factæ potestatem esse in manu hujus, quem non pudet nos fratres appellare, & qui afflictiones omnes, quibus nos expositos esse oportet, si ei parere velimus, gustavit, eoque potest nostri misereri, & infirmitatum nostrarum sensu affici, uti eâ de re superius disseruimus.

Hinc igitur perspicio, longè plus in resurrectione, quàm in Christi morte situm esse, in nostra salutis negotio.

Ita prorsus res habet. Ad eum enim modum eâ de re testantur sacra-
 Rom. 5, 10. cræliteræ: Si enim inimici Dei cum
 essemus, reconciliati sumus per mor-
 tem filii ejus, multò magis reconcili-
 Rom. 8, 14. ati servabimur per vitam ipsius. Et
 rursus: Quis est qui condemnet?
 Christus est qui mortuus est, magis
 verò & excitatus, qui etiam est in
 dextera

dexterâ Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Cur verò ita crebrò omnia hæc mortis Christi ascribit scriptura?

Propterea, quòd mors via ad resurrectionem & exaltationem Christi fuerit, adeò ut sine ea, secundum Dei decretum, pervenire ad illa non poruerit: deinde, quòd ex omnibus, quæ Deus & Christus nostræ salutis causâ fecerunt, mors Christi potissimum nobis Dei & Christi charitatem ostendat, & ante oculos ponat.

Nonne est etiam aliqua alia mortis Christi causa?

Nulla prorsus. Etsi nunc vulgò Christiani sentiunt, Christum morte suâ nobis salutem meruisse, & pro peccatis nostris plenariè satisfecisse, quæ sententia fallax est, & erronea, & admodum perniciosa.

Quâ ratione?

Quòd ad id, quòd fallax sit & erronea attinet, id hinc perspicuum est, quòd non solum de ea nihil exstet in scripturis; verum etiam scripturis, & sanæ rationi repugnet.

De-

Demonstra id ordine.

Id non haberi in scripturis argumento est, quod istius opinionis assertores nunquam perspicuas scripturas afferunt ad approbandam istam opinionem; verum quasdam consequutiones nectunt, quibus, quod asserant, efficere conantur, quas ut admittere æquum est, cum ex scripturis necessariò astruuntur, ita ubi scripturis repugnant, eas nullam vim habere certum est.

Qui verò scriptura repugnant.

2 Cor. 5: 19.

Rom. 3. 24.

25.

Epbes. 2. 8.

Mat. 18. 23

& seq;

Ad eum modum, quod scripturae passim, Deum peccata hominibus gratuitò remittere, testentur, potissimum verò sub novo Fœdere: at remissioni gratuitæ nihil adversatur magis, quàm satisfactio. Cui enim creditori satisfacit, vel ab ipso debitore, vel ab alio debitoris nomine, de eo dici non potest verè, eum debitum gratuitò ex ipsa gratia remisisse.

Cedo qui istud rationi repugnet?

Id quidem hinc perspicuum est, quod sequeretur, Christum æternam mortem subiisse, si Deo pro peccatis nostris satisfecisset, cum
constet

constet, poenam quam homines peccatis meruerant, æternam mortem esse, deinde consequeretur, nos Christo quàm Deo ipsi devinctiores esse, quippe qui satisfactione multum gratiæ nobis ostendisset, Deus verò exactâ satisfactione nullâ prorsus gratiâ nos prosequutus fuisset.

Cedo etiam quâ hæc opinio est perniciofa?

Ad eum modum, quòd hominibus fenestram ad peccandi licentiam aperiat, aut cetè ad socordiam in pietate colendâ eos invitet. Scriptura vetò testatur, cum inter alios etiam Christi mortis finem esse, ut redimeremur ab omni iniquitate, ex hoc seculo nequam eriperemur, & redimeremur ex vana conversatione à patribus traditâ, & mundaremur conscientia à mortuis operibus ad serviendum Deo viventibus.

Quânam verò ratione hanc suam opinionem timentur?

Conantur primùm ratione quadam id efficere, deinde scripturæ auctoritate.

Quæ

Quæ verò hæc ratio est?

Aliunt in Deo justiciam & misericordiam esse naturalem. Ut verò est misericordiæ peccata remittere, ita aliunt justitiæ esse proprium, quodvis peccatum punire. Cum verò Deus vellet ut misericordiæ ipsius & justitiæ simul satisfaceret, eam rationem invenit, ut Christus loco nostri mortem perferret, atq; eo modo justitiæ Dei satisfaceret, atq; sic à natura humana satisfaceret Deo, à quâ offensus fuerat.

Quid verò ad eam rationem respondes?

Ea ratio specie plausibilis est, reipsâ tamen nec veri neq; solidi quidquam habet. Etsi enim nos fateamur, & hinc summâ voluptate afficiamur, Deum nostrum esse misericordem mirum in modum, & iustum; tamen eam misericordiam & justitiam qualem hic adversarii nostri volunt, negamus Deo inesse naturalitèr. Nam quod attinet ad misericordiam, eam Deo non ita naturâ inesse, ut isti sentiunt, hinc patet, quòd, si naturâ Deo inesset, non posset Deus ullum peccatum prorsus

sus punire: atque vicissim, si ea
justitia naturâ Deo inesset, ut illi
opinantur, nullum peccatum Deus
remitteret, sed semper illud puniret.
Adversus enim ea, quæ Deo insunt
naturâ, nunquam potest quid-
quam facere Deus. Exempli cau-
sa cum sapientia Deo inlit natu-
râ, nunquam contra eam quid-
quam Deus facit; verum quæcunq;
facit, omnia facit sapienter. Verum
cum Deum constet remittere pec-
cata & punire quando velit, ap-
paret Deo ejusmodi misericordi-
am & justitiam qualem illi opinan-
tur, non inesse naturâ, sed esse
effectus ipsius voluntatis. Præte-
rea eam justitiam, quàm adver-
sarii misericordiæ opponunt, quâ
Deus peccata punit, nusquam literæ
sacræ hoc nomine justitiæ insigniunt;
verum iram & furorem Dei appel-
lant: imò justitiæ Dei in scriptu-
ris hoc attribuitur, cum Deus pec-
cata condonat, 1 Joh. 1, 9. Rom.
3, 25, 26.

*Quæ verò tua est eâ de re sen-
tentia?*

Ea nimirum, cum eam miseri-
cordiam & justitiam, quas adverfa-

rii

rii inesse Deo naturâ opinentur, Deo non inesse naturâ docuerimus, nullo modo opus fuisse eâ ratione, quâ misericordiæ isti & justitiæ satisfacere & quâ veluti temperamento quodam in Deo inter se conciliarentur. Equidem non diffitemur justitiam esse Deo naturalem, verum eam, quæ rectitudo nominatur, & pravitati opponitur. Atq; ea quidem in omnibus Dei operibus elucet, unde eadem omnia iusta & recta & perfecta apparent, idq; non minus cum Deus peccata remittit, quàm cum eadem punit.

Quæ verò sunt scriptura, i quibus illi opinionem suam adstruere conantur?

Ex, quæ testantur Christum vel pro nobis, vel pro peccatis nostris mortuum: deinde, quòd nos redemit, aut dedit semetipsum & animâ suam redemptionem pro multis: tum, quòd noster mediator est: porro, quòd nos reconciliârit Deo, & si propitiatio pro peccatis nostris: deniq; ex illis sacrificiis, quæ mortem Christi ceu figuræ adumbraverunt.

Qui

Qui ad hæc loca respondet?

Quod attinet ad illa testimonia, in quibus habetur, Christum pro nobis mortuum, ex iis satisfactio- nem adstrui necessario non posse, hinc manifestum est, quod scriptu- ra testetur, etiam nos pro fratribus animas ponere debere, & Paulus de se scribat: *Nunc gaudeo in affli- ctionibus meis pro vobis, & suppleo reliquias afflictionum Christi pro corpore ejus, quæ est ecclesia.* Cer- tum autem est, nec fideles pro fra- tribus, cuiquam satisfacere, neque Paulum cuiquam pro ecclesia satis- fecisse.

*1 Iob. 3. 16
Colos. 1. 24*

*At horum verborum, Chri-
stum pro nobis esse mortuum, qui
sensus est?*

Is, quod hæc verba pro nobis, non significant loco vel vice nostræ; ve- rum propter nos, uti etiam Apostolus *1 Cor. 9. 11.* expressè loquitur. Quod etiam similia verba indicant, cum scriptura loquitur pro peccatis nostris mortuum esse Christum: quæ verba eum sensum habere nequeunt, loco seu vice peccatorum nostrorum mortuum esse; verum propter pec-
cata

cata nostra esse mortuum, ut Rom. 4. 25. manifestè scriptum legimus. Ea porro verba, Christum pro nobis esse mortuum, hanc habent vim, eum idcirco mortuum, ut nos salutem æternam, quam is nobis cœlitus attulit, & amplecteremur & consequeremur, quod quâ ratione fiat, paulò superius accepisti.

Quid verò ad ea testimonia, quæ nos à Christo testantur redemptos, respondes?

Et verbo redimendi non posse effici satisfactionem hanc, hinc est planum, quòd de ipso Deo, & in novo, & in prisco Fœdere scribatur, eum redemisse populum suum ex

Es. 49. 12. Ægypto, cū fecisse redemptionem
Psal. 31. 5. populo suo. Deinde, quòd scriptum
Ab. 7. 35. sit quòd Deus redemerit Abrahā-
Tit. 2. 14. mum & Davidem, & quòd Moyses
1 Pet. 1. 18. fuerit redemptor, & quòd simus re-
Gal. 3. 13. dempti è nostris iniquitatibus, aut
 è vana conversatione nostra, aut
 è maledictione legis. Certum autem
 est, Deum nemini satisfecisse, nec
 verò iniquitatibus, aut conversationi
 vanæ, aut Legi satisfactum dici
 posse.

Quam

*Quam autem vim ea verba
putas habere, quod Iesus nos re-
demerit, & seipsum pretium re-
demptionis dederit?*

Vox redemptionis simpliciter li-
berationem notat. Porro de Christi
morte dicitur, quod nos per eam
liberaverit, quod ea interveniente
liberationem consequuti simus & ab
ipsis peccatis ne eis amplius servia-
mus, & ab eorum poena, ut è fauci-
bus aeternae mortis erepti in perpe-
tuum vivamus.

*Cur verò ea nostra liberatio
voce redemptionis exprimitur?*

Propterea, quod maxima inter-
veniat similitudo inter liberationem
& redemptionem proprie acceptam.
Ut enim in propria accepta redem-
ptione oportet esse captivum, & cum
qui captivum detineat, tum redem-
ptorem, denique redemptionis pre-
tium: ita in nostra liberatione
est homo captivus; quæ homi-
nem captivum detinent, sunt pec-
catum, mundus, diabolus, mors;
est præterea Deus & Christus ca-
ptivi redemptor, denique redempti-
onis

onis pretium ipse Christus, vel anima ipsius à Deo & ipso Christo impensâ: tantum eò differt, quòd in nostra hac liberatione, nemo est qui accipiat aliquid liberationis nomine, quòd in verâ redemptione semper inveniri necesse est.

Cur verò Spiritus Sanctus voce metaphorica potius, quàm propria utitur?

Propterea, quòd metaphorica hac voce charitas & labor Dei & Christi in liberatione nostrâ ostensus, exprimatür disertius. Liberatio enim contingere potest sine charitate; at tam insignis redemptio sine charitate confici nullo modo potuit.

Quid ad hec dicis, quòd Christus sit mediator inter Deum & homines, aut novi Fœderis?

Gal. 3. 19. Cum legatur Moses fuisse mediator (puta inter Deum & populum Israël & prisca Fœderis) neq; eum satisfecisse Deo nullo modo constet; ne hinc quidem, quòd mediator Dei & hominum Christus sit, colligi certò poterit, eum satisfactionem aliquam

aliquam, quâ Deo pro peccatis nostris satisficeret, peregrisse.

Cur Christo nomen mediatoris scripturâ tribuit?

Propterea, quod Fœdus novum idq; sempiternum nomine Dei cum hominibus sanxerit, & omnem Dei voluntatem, per quam aditus nobis ad Deum patefactus est, exposuerit.

Ad hac verò, quod nos Deo reconciliavit, quid affert?

Primum, nusquam scripturam asserere, Deum nobis à Christo reconciliatum; verum id tantum, quod nos per Christum, aut mortem ejus, sumus reconciliati, vel Deo reconciliati, ut ex omnibus locis quæ de hac reconciliatione agunt, videre est. Quare nullo modo ex iis omnibus locis ea satisfactio extrui potest. Deinde verò, quod apertè in scripturis extat, Deum nos sibi reconciliasse, id opinionem adversariorum prorsus falsam esse evincit.

2 Cor. 5. 18

Col. 1. 20.

22.

Quid verò de hac reconciliatione sentis?

Christum Jesum nobis, qui propter

pter peccata nostra Dei inimici eramus, & ab eo abalienati, viam ostendisse, quemadmodum nos ad Deum converti, atq; ad eum modum ei reconciliari oporteat.

Ad ea verò quid respondes, Christum peccata nostra tulisse?

Ne hinc quidem istam adstrui satisfactionem id argumento esse, quòd de Deo in Hebraico textu scriptum sit, ipsum esse qui misericordiam millibus servet, & portet iniquitatem & peccata. Et Matthæus disertissime ait; tum cùm Christus multos morbos curasset in populo, impletum fuisse illud per Eliam scriptum : *Ille infirmitates nostras sustulit & morbos portavit.* Nihilominus Deus nec pro peccatis cuiquam satisfacit, neque Christus pro morbis hominum.

Quid verò sibi volunt hæc verba?

Id nimirum, quòd Christus omnia peccata & peccatorum pœnas à nobis abstulit, atque si ea in regionem longè distitam deportasset : uti etiam Scriptura ait, eum esse agnum

agnum Dei, qui tollat peccata mun- Heb. 9. 21.
di: & oblatum esse semel, ut mul-
torum peccata tolleretur.

*Ad hæc verò, quòd Dominus
Iesus propitiatio vocetur, quid
respondes?*

Hinc non extrui necessariò satis-
factionem vel id argumento est,
quòd Scriptorum tradat, ipsum Deum
proposuisse propitiationem Chri- Rom. 3. 25.
stum, uti Apostolus aperte loqui-
tur, Deinde ex eo, quòd etiam illud Heb. 9. 5.
operculum arce Dei propitiatio Ex. 25. 22.
seu propitiatorium sit vocatum,
cum nimis apertum sit, ipsam Deo
nequaquam satisfecisse. Denique,
aliud est satisfacere alicui, aliud eum
reddere propitium: cum is, qui pro-
pitius redditur seu placatur, possit
multum de jure suo remittere; cui
verò satisficit, nullo pacto de jure suo
remittit.

*At eà de re qua tua est sen-
tentia?*

Ea, quòd Deus in Christo mirum
in modum se nobis propitium ex-
hibuerit, & omnia quæ nos scire vo-
luit, per eum revelarit, maximè ve-
rò cum filium suum in mortem de-

dit, unde Apostolus in loco superius
citato adjecit, *in sanguine ipsius*.

*Quid verò ad ea testimonia
responderi, in quibus traditur,
illis sacrificiis prisce Fœderis
mortem figuratam & adumbra-
tam fuisse?*

Primum tenendum est, non ipsa
sacrificia prisce Fœderis mortem
Christi figurasse: verum mactatio
illius pecudis tantum, quæ quotan-
nis mactabatur, & cujus cum lan-
guine summus Pontifex in sancti
sanctorum ingrediebatur, Christi
mortem adumbrabat: quæ ut non
erat ipsum sacrificium, verum quæ-
dam ad sacrificium præparatio, &
illius inchoatio quædam, Sacri-
fium verò ipsum tum peragi certum
erat, cum summus Pontifex ingre-
diebatur cum illo sanguine in san-
cta sanctorum: ita etiam mors
Christi non erat ipsum sacrificium;
verum quædam ad sacrificium præ-
paratio, & sacrificii inchoatio. Sa-
crificium verò ipsum tum peractum
fuit cum Christus in ipsum coelum
ingressus est, quæ de re inferius au-
diens. Præterea, quamvis illa sacrifici-

diamortem Christi figurarent; hinc tamen non efficitur, morte Deo fuisse satisfactum pro peccatis nostris: cum nusquam testetur Scriptura, illa sacrificia eam vim habuisse, ut Deo pro peccatis satisfacerent. Et tamen necesse est inter figuram & figurarum aliquam similitudinem intervenire.

Quid vero de illis sacrificiis sentis?

Id imprimis, quod per ea, peccata populi Dei expiata fuere, id est, gratia & decreto Dei, accedentibus illis sacrificiis, peccata fuere remissa.

CAP. IX.

De Fide.

Intellexi ea quae ex parte Dei ad Fœdus novum pertinent: exponere etiā ea, quae ex parte nostri ad idem videntur spectare.

Id, quod ex parte nostri ad Fœdus novum spectat, est fides in Dominum nostri Jesum Christum.

Quid verò est fides in Dominum Jesum Christum?

Hæc duplici ratione in scripturis consideratur: interdum notat eam fidem, quam salus non consequitur necessario, interdum eam quam salus necessario consequitur.

Quæ verò est, quam salus non consequitur necessario?

Iob. 12. 42.

Est assensus tantum, quo Jesu Christi doctrinam esse veram attestatur: quem non consequi prorsus salutem apparet è principibus illis, de quibus Joannes ait, multos in Dominum credidisse; verum propter Phariseos eum confiteri recusasse, ne è synagoga ejicerentur.

Quæ verò fides est, quam necessario consequitur salus?

Est fiducia per Christum in Deum; unde apparet eam in Christum fidem duo comprehendere: unum, ut non solum Deo, verum & Christo confidamus: deinde, ut Deo obtemperemus, non in iis solum quæ in Lege per Moysen lata præcepit, & per Christum abrogata non sunt, verum etiam in iis omnibus, quæ Christus Legi addidit.

Ergo

*Ergo tu obedientiam sub fide
comprehendis.*

Sic est. Etenim res ipsa indicio est,
neminem inveniri posse, qui spem
certam vitæ æternæ animo concipi-
at, quam Christus tantum sibi ob-
temperantibus promisit, qui non
Christi dicto audiens sit: quando-
quidem ejusmodi bonum est im-
mortalitas ut illud nemo sciens vo-
lens aspernari queat. Præterea Jaco-
bus apertissime testatur, ut corpus
absque anima mortuum est; ita sine
operibus fidem mortuam esse: Et
paulò superius idem ait; ex operibus
fidem Abraham fuisse consumma-
tam. Quapropter etiam in scripturis,
homines pii & Deo obediētes dun-
taxat, fideles vocantur: quâ de re
autor ad Heb. cap. 11.

Iaco. 2. 26.

ver. 22.

*Cur verò Apostolus Paulus
fidem operibus opponit?*

Rom. 3. 20

& 4. 5.

Gal. 2. 16.

Ephes. 2. 89

In iis locis, ubi Apostolus fidem
opponit operibus, de operibus ejus-
modi agit quæ & perfectam & per-
petuam obedientiam continent,
qualem sub lege Deus ab homini-
bus requirebat; verum non de iis
operibus, quæ obedientiam, quam

Deus à nobis, qui Christum credidimus, requirat, comprehendant.

Quæ verò est isthac obedientia?

Ha, ut primùm veterem hominem cum operibus ipsius exuentes, ab omni peccato anteacto desistamus, quam quidem rem Scriptura poenitentiam vocat: deinde, ut pro virili voluntatem Dei exsequamur, adeò ut non secundùm carnem ambulemus, verùm Spiritu opera carnis mortificemus: in summa, nullius peccati habitum contrahamus, omnium verò virtutum Christianarum habitus comparemus.

CAP. X.

De libero arbitrio.

Estne id situm in nostra potestate, ut ad eum modum Deo obtemperemus?

PRorsus: Etenim certum est, primum hominem ita à Deo conditum fuisse, ut libero arbitrio præditus esset: nec verò ulla causa subest, cur Deus post ejus lapsum illum eo privaret

privaret: ac neque justitia Dei admittit: nec etiam inter pœnas, quibus Adæ peccatum punivit Deus, ejusmodi pœnæ ulla mentio exstat.

Nonne peccato originis hoc liberum arbitrium vitiatum, est?

Peccatum originis nullum pcor-
sus est: quare nec liberum arbitri-
um vitiare potuit: nec enim è scri-
ptura id peccatum originis doceri
potest: Et lapsus Adæ, cum unus
actus fuerit, vim eam, quæ deprava-
re ipsam naturam Adami, multo
minus verò posterorum ipsius pos-
set habere non potuit. Ipsi verò id
in pœnam irrogatum fuisse; nec
Scriptura docet, ut superius expo-
suimus: & Deum illum, qui omnis
æquitatis fons est, incredibile pro-
suis est, id facere voluisse.

*Verum tamen esse peccatum
originis illa testimonia docere vi-
dentur, Gen. 6. 5. Omnis cogita-
tio cordis humani maligna se-
lum omni die. Et Gen. 8. 21.
Cogitatio cordis humani mala
a pueritia sua.*

Hæc

Hæc testimonia agunt de peccato voluntario. Ex iis itaque effici nequit peccatum originis. Quòdenim ad primum attinet, Moses id peccatum ejusmodi fuisse docet, cujus causâ poenituisse Deum, quòd hominem creâisset, & eum deluvio punire decrevisset, apertè demonstrat: quòd certè de peccato, quòd homini naturâ inesset, quale peccatum originis censent, affirmare nullo pacto potest. In altero verò testimonio docet, peccatum hominis eam vim habiturum non esse, ut Deus mundum diluvio propter illud puniret: quòd etiam peccata originis nullo modo convenit.

Quid verò eâ de re sentis, quòd David ait Psal. 51.5. quòd in iniquitate conceptus sit, & in peccato calefecerit eum mater ipsius?

Animadvertendum est, hîc Davidem non agere de quibusvis hominibus, sed de se tantum: nec simpliciter, sed habitâ ratione lapsus sui: & eo loquendi modo usum esse, cujus exemplum apud eundem Davidem habes Psal, 58-3. *Aversi sum*
ab

ab utero impii, erraverunt à vulva falsiloqui. Quamvis nec eo testimonio effici prorsus potest peccatum originis.

At Paulus Rom. 5. 12. ait, in Adam omnes peccasse.

Non habetur eo loco, in Adam omnes peccasse; verum in Græco verba sunt ἐφ' ᾧ, quæ passim interpretes reddunt Latine in quo; quæ tamen reddi possunt per particulas quoniam aut quatenus, ut ē locis similibus Rom. 8. 3. Phil. 3. 12. Heb. 1. 18. 2 Cor. 5. 4. videre est. Apparet igitur neq; ex eo loco extrui posse peccatum originis.

Postquam igitur docuisti, liberum arbitrium originis peccato vitari non potuisse; ex pone porro quàm longè vis ipsa liberi arbitrii pateat?

Communiter in hominibus naturâ exiguae admodum sunt vires, ad ea, quæ Deus ab illis requirit, perficiendum; ac voluntas ad ea perficiendum omnibus adest naturâ; nihilominus tamen ex vires, non ita prorsus

prorsus exiguae sunt, ut homo, si vim sibi facere velit, divino auxilio accedente, non possint voluntari divinæ obsecundare. Auxilium verò suum nemini Deus prorsus denegat ex iis, quibus voluntatem suam patefecit: alioquin Deus nec castigare, neque punire justè contumaces posset, quòd tamen utrumq; facit.

Quòdnam est auxilium istud divinum?

Auxilium divinum istud, duplex est, interius, & exterius.

Quòd verò exterius est?

Sunt promissa, & minæ, quorum tamen promissa vim habent longè majore. Un' e etiam, quòd sint sub novo Fœdere longè præstantiora promissa quàm sub vetere fuerint, faciliùs est sub novo, quàm sub vetere Fœdere, voluntatem Dei facere.

Quòd autem interius?

Id nimirum, cum Deus, in cordibus eorum qui ipsi obediunt, quòd promissit, obsignat.

Si liberum sit arbitrium, uti docet;

doces; cur igitur tot sum, qui illud oppugnant?

Faciunt idcirco, quod certa Scripturæ testimonia se habere opinentur, quibus efficere se posse confidunt, nullum esse liberum arbitrium.

Quæ verò sunt ea testimonia?

Duplicis generis sunt: alia quidem, ex quibus id efficere se posse sibi persuadent: alia verò, quibus expressè tolli liberum arbitrium putant.

Quæ verò sunt è quibus id efficere conantur?

Ea omnia, quæ de prædestinatione Dei agunt.

Quenam eorum est de prædestinatione Dei sententia?

Ea, quod Deus ab æterno certos quosdam nominatim homines, ex omni hominum, quotquot unquam futuri essent, genere sententia irrevocabili, & immutabili prorsus ad salutem elegerit & designaverit; alios verò omnes æternæ damnationi u bjeceret; non eo quod horum contumaciam

tumaciam, illorum verò obedientiam prospexerit; verum eò quòd illi in placuerit, & decretum ipsius de utrifque prorsus immutabile fit.

Quid verò tu eà de re censes?

Ea de prædestinatione Dei sententia prorsus fallax est; id verò duas ob causas potissimum: quarum una est, quòd totam religionem corrumpere esset necesse: altera, quòd Deo multa inconuenientia attribui oporteret.

Cedò, quì, hanc sententiã admissa, religio prorsus corrumpetur.

Id inde perspicuum est, quòd omnia ad pietatem & religionem spectantia, necessariò nobis ineffent: quo admissio, quid iuaret anniti, & laborare, ut pii essemus? Omnis enim conatus & studium illic prorsus superfluum est, ubi omnia fiunt necessariò, ut ipsa ratio docet. At ex ipso pietatis & religionis conatu, & studio sublato, pietatem & religionem interire oporteret.

Cedò etiam, quæ Deo inconuenientia attribuerentur, si hæc sententia admitteretur.

Ea

Ea sunt quatuor numero : Primum
injustitia: Etenim id nimis injustum
esset, punire aliquem propterea quod
non fecerit, quod facere nullo mo-
do potuit. At cum Deus impies,
& verbo suo refractarios punit,
quid facit aliud, quàm eos punit,
qui non faciunt, quod facere
non possunt? Nam siquidem ad-
versariorum sententia vera est,
eos propter immutabile prorsus
Dei decretum, ne pios quidem
& obtemperantes Deo esse posse
nullà ratione, nimis perspicuum
est. Secundum inconueniens es-
set, hypocrisis cum deceptione
conjuncta: Etenim Deus de cre-
to suo magnà imò maximà eorum
parte, quibus Evangelium annun-
ciatur, à salute exclusâ, omnibus
nihilominus in illa Evangelii præ-
dicatione salutem offert: & ita
aliud agit, aliud simulat, quod
propriè hypocritarum est, & eorum
qui dolo malo agunt: & quod pe-
jus est, facit illud in retali, quâ ali-
um maximopere circumveniri per-
spicuum est. Tertium inconueniens
foret, sūma imprudentia: Etenim vi-
deretur Deus ejus resuscipere curam
quam certò novit non posse perfici.
Quid

Quid verò ineptius, & quæ levitas
major, quàm id curare, & præle-
ferre quòd id summo studio perli-
cere coneris, quòd tibi certò conser,
fieri nulla posse ratione, & ita lu-
dibrio teipsum exponere. Quartum est
pravitas, quòd Deus ipse peccati
autor constitueretur: Etenim cum
damnationem peccata præcedere
profsus oporteat, certè qui decrevit
aliquem necessario damnare, idem
ut is peccet, necessario statuit.

*Qui verò istam suam de ista
prædestinatione sententiam inveni-
tur?*

Conantur eam adstruere quibus-
dam testimonialis Scripturæ, in quibus
illud est præcipuum, ubi Apostolus
ait: Scimus, quòd illi, qui Deum amant,
omnia cooperentur in bonum, qui secun-
dum propositum vocati sunt. Etenim quos
præscivit, & prædestinavit, conformes
fieri imaginì filii sui, ut sit ipse primo-
genitus in multis fratribus. Quos au-
tem prædestinavit, hos & vocavit: &
quos vocavit, hos & iustificavit: quos
autem iustificavit, illos & glorifica-
vit.

Quid

*Quid vero ad id testimonium
respondendum est?*

Ut id testimonium, & similia in
scripturis intelligere possis, primum
declarandum tibi est, quid præde-
stinatio, electio, & vocatio in scri-
pturis noceat.

Id mihi exponi velim.

Prædestinatio Dei in scripturis
aliud nihil notat, quam Dei ante
conditum mundum de hominibus
decretum ejusmodi, Quod iis, qui
in ipsum crederent, eique obedirent,
daturus esset vitam æternam: eos
verò qui in eum credere, & ad patre
recusarent, æterna damnatione pu-
nitus esset. Quòd hinc apparet,
quòd Christus divina voluntatis
perfectus interpret, ita hoc Dei con-
siliium, atq; decretum nobis exposu-
erit: Eum, qui in ipsum crederet,
vitam æternam certò habiturum esse;
qui verò non crederet eum certò
condemnatum iri.

De electione verò quid ais?

Electio, cum de salute nostrâ agi-
tur, duplicem significationem in
scripturis habet: Et enim interdum

ii,

il, qui assentiuntur prædicato Evangelio dicuntur à Deo electi : interdum verò etiam ii, qui non solum Evangelio assentiuntur ; verum etiam ex ipso præscripto vitam instituunt, electi vocantur : Priori, significationis exemplum habes, 1 Cor. 1. 26. 27. *Videtis vocationem vestram fratres, quod non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi vobiles ; sed elegit Deus stulti mundi huius, ut pudefaceret sapientes ; & infirma mundi elegit Deus ut pudefaceret fortia : Ubi electio & vocatio pro eodem sumuntur. Alterius exemplum habes Mat. 23. 14. Ubi Christus ait multos vocatos, paucos verò esse electos. Utriusque verò exemplum habes in illis Apostoli Petri verbis : *Studete ut firman vocationem & electionem vestram reddatis per opera bona, ut quædam habent exemplaria.**

2. Pa. 1.
20.

At de vocatione quid ais ?

Vocatio, cum ad salutem nostram refertur, eadem significata habet in scripturis, quæ & Electio, ut è locis citatis apparet.

Quâ ratione verò ad illud testimonium respondes ?

Ad

Ad eum modum, quod hoc testimonium, ad prædestinationem adversæ partis astringendam, nihil prorsus faciat. Siquidem pars adversa prædestinationem sine ulla prorsus bonorum operum ratione constituit; ac Paulus hic de ejusmodi Dei prædestinatione loquitur, quæ ejusmodi hominum rationem habet, qui Deum diligunt: & demonstrat, ejusmodi hominibus afflictiones nihil obesse: verum etiam ad bonum opitulari. De his verò ait, eos vocatos esse secundum propositum, ut demonstrer, eos demum secundum propositum Dei Evangelio credidisse, & ad salutem prædestinatos esse, qui Deum diligant. Id verò in potestate hominis situm esse, superius expositum est.

Hunc igitur locum mihi explicari velim.

Simplex ejus loci sententia hæc est Apostolum docere, iis hominibus, qui Deum diligant, & Evangelio Christi crediderunt, omnes afflictiones in bonum cooperari. Quod Apostolus ea ratione demonstrare nititur, quòd ad ea omnia præfiniti sint, quæ Dominum ipsum

ipsum perferre oportuit. Quomodo
modum verò illa aditum ad immor-
talitatem Christo intercludere non
potuerunt, ita neq[ue] eis illa eade[m]
posse. Quod cum demonstrasset A-
postolus, gradus quosdam describit,
quibus immortalitatem homines co-
sequuntur, explicans Deum, qui
prædestinavit ut essent conformes in
afflictionibus & immortalitate filio
ipsius, hos per prædicationem E-
vangeliæ ad credentium ecclesiam
aggregare, deinde ab omnibus pec-
catis liberatos justificare, deniq[ue] via
quadam perfectiore ad immortali-
tatem & vitam æternam præscire.

*Quæ verò sunt testimonia,
quibus illi expressè liberum ar-
bitrium opinantur tolli?*

Ba spectant, vel ad omnes, vel ad
certas quasdam personas.

*Quæ verò sunt quæ ad omnes
spectant?*

Rom. 9.16. Sunt inter alia hæc: Non est volen-
tias, neq[ue] currentis: sed miserantis Dei.
Job. 6.44. Et ubi Iesus ait: Nemo venit ad me,
nisi pater, qui misit me. Pater,
& quod Lucas ait: Crediderunt quos-
quos

que ordinati fuerunt ad vitam æternam.

Quid ad primum locum respondes?

Non agit eo loco Apostolus de voluntate atque conatu præceptis Dei obediendi, cum id scripturis omnibus repugnet, quæ vix aliquid crebrius inculcant, quàm studium secundum præcepta Dei vivendi; verum agit de voluntate & conatu ejusmodi, quò Deum præveniamus & moveamus, ut nobis sua beneficia proponat atque offerat. Quòd ita esse ex ipsa thesi Apostolica apparet, quæ ejusmodi est: Non omnes qui secundum carnem ex Abrahamo nati sunt, certè ipsius esse filios, & ad illas promissiones, quibus Abrahamæ posteritati felicitas æterna est promissa, pertinere; verum eos duntaxat filios Abrahamæ esse, quibus Deo placuit illam gratiam donare, nulla natiuitatis quæ secundum carnem est habita ratione: si verò sunt, qui in Deum per Christum crediderunt, (quibus eunq; tandem parentibus orti sunt) aque hæc ratione filii Abrahami spirituales facti sunt. Unde non oportere jam salutem & justificationem

stitiam ex lege à Mose datâ petere, quæ quondam Abraham & Israelis secundum carnem filiis à Deo tradita fuit; sed per fidem Jesu Christi quæ deinde ab ipso eodem Deo Abraham & Israelis spiritualibus filiis in sempiternum proposita fuit. Atq; hæc genuina est hujus loci sententia. Quamobrem quemadmodum nos libenter ei rei accedimus neminem esse hominem, qui voluntate & cursu suo hoc obtinere poterit, vel possit, ut Deum ad conferendum beneficium aliquod in illum moverit: ita vicissim postquam Deus gratiam suam obrulit, hominem vel gratiam oblatam excipere, & amplecti, aut ex præscripto divinæ voluntatis vitam instituere non posse, pro pernicioso errore ducimus.

Quid porrò ad secundū responderet?

Et ea trahendi ratio non tollit liberum arbitrium: Nec enim fit ea ratione, ut vis à Deo fiat hominibus; verum promissionem suarum Deus & præstantiâ, & firmitudine ostensâ, homines ad filium suum trahit. Quod verò ea trahendi ratio non vi fiat, primum ex his quæ Christus ibidem subjecit, apparet, ubi

ubi rationem istam trahendi explicat: *Et erunt omnes docti à Deo. Qui Ver. 45.* itaq; à Patre audivit, & didicit, & venit ad me. Ubi manifestum est, à Patre trahi, nihil aliud esse quàm à Patre audire & doceri. Id verò qui fiat ex verbis, Christi paulò inferius expressis, planum est: *Non quod aliquam Deum Viderit, nisi is qui Ver. 46.* à Deo est, is vidit Patrem. Deinde hinc etiam perspicuum est, quòd ea trahendi ratio ad omnes pertinet, ad quos Evangelium pervenit, ut ex illo loco colligere promptum est, ubi Jesus ait: *Ego cum exaltatus Job. 12.* fuero de terra, omnes traham ad me-
ipsum. 32.

Ad tertium verò quid afferz?

Hoc testimonio non tolli liberum arbitrium hinc animadverti potest, quòd hic nulla mentio Dei fiat, qui homines illos ad vitam æternam ordinaverit; verùm simpliciter tantùm scriptum est, credidisse quotquot ordinati fuerunt ad vitam æternam; quod de ipsis hominibus intelligi potest, quòd ipsi ordinati fuerunt, id est, apti ad amplectendam Christi doctrinam, ac proinde vitam æternam capeffendam:

K

ut

Act. 46.

ut paulò superius in eodem capite
scriptum exstat in re huic contraria,
alios seipsos indignos iudicasse vita
æternâ: & quemadmodum inferius
Christus ait, sibi multum populum
fuisse Corinthi, non aliâ de causa,
quàm quod apti fuerint, ut populus
Christi fierent.

Act. 18. 10.

*Quæ verò testimonia sunt,
quæ ad certas personas spectant?*

Sunt inter alia, in quibus scriptum
exstat Deum indurasse Pharaonem,
& Judam qui Apostolus Domini
fuerat, Dominum prodere, ut è Scri-
pturis apparet, coactum fuisse.

*Quid verò tu ad hæc respon-
des?*

Fateor, Deum interdum quos-
dam homines ita à gratiâ suâ rejice-
re, ut nec resipiscere, nec corrigi
possint. Verùm ea Dei opera actio-
nesq; nullo modo tollunt simpliciter
loquendo liberum arbitrium, cum
ea exempla, in quibus illa apparent,
sint singularia: quæ Deus idcirco
exstare vult, quod homines, cum le-
cunt, Deo tamen parere recusant,
eoq; à multo tempore digni exstite-
rint, in quos Deus iudicia sua exten-
deret;

deret; quæ tandem, cum illi liber,
exendit: qualis eras Pharaos, qui
Dei populum multo ante per tem-
pus diuturnum afflixit; ita etiam Ju-
das, qui à multo tempore fur & ava-
rus erat; ideirco Deus iis ad perfici-
enda illa tam nefaria flagitia, est au-
tus.

CAP. XII.

De Justificatione.

*Cum perceperim, & quid fa-
der sit; & quatenus in nostra po-
testate sit, expone porro quid eâ
fide consequamur.*

Per fidem in Christum consequi-
mur Justificationem.

Quid verò est justificatio?

Justificatio est cum nos Deus pro
justis habet, quod eâ ratione facit,
cum nobis & peccata remittit, &
nos vitâ æternâ donat, de quo aperte
testatur Paulus dum ait, in eo beati-
tudinem hominis consistere, cui Do- *Rom. 4. 6.*
minus imputat justitiam; deinde è

K 2

Psalmo

Psal. 32.

1, 2.

Psalmo addit, *Beatus vir, cui non imputat Dominus peccatum.*

Ergo sine fide in Christum nemo justificatur?

Añ. 4. 12.

Nemo proculsus. Verum id de eo tempore intelligendum est, quo Christus patefactus est: de quo etiam illa Petri verba accipienda sunt, non esse nomen sub coelo datum hominibus per quod nos servari oporteat, nisi nomen hoc JESUS. Nam quod attinet ad tempus quod Christi patefactionem antecessit, de eo id affirmari non potest. Esi enim omnes, qui unquam in Deum crediderunt, ob fidem justificabuntur; (ut è cap. 11. Heb. aperte colligi potest.) Nihilominus ea justificandi ratio in Fœdere per Moysen dato non fuit comprehensa, verum ab ipsa Dei gratia mere pependit: at nunc ea justificandi ratio per fidem in Christum, in ipso Fœdere continetur. Unde illorum fides fidem in Christum non includebat, eoque Apostolus ait, fidem venisse per Evangelium. Atque ad eum modum, illi non propter fidem in Dei filium sed in ipsum Deum sunt justificati.

Gal. 3. 22,

23, 24, 25.

Verum

Verū tamen loquus ille Act.
15. 11. repugnare videtur huic
sententia, ubi ait, Apostolus, nos
per gratiam Domini Iesu Chri.
sti servatum iri, quemadmodum
et illi Patres.

In eo loco non habetur vox Pa-
tri, verū in eo iulio oratio quem-
admodum et illi. Ea verò vox illi,
non refertur ad propiora verba, in
quibus Patrum fit mentio, (nec
enim de Patribus illic erat sermo)
verū refertur ad verba remotiora,
in quibus sermo de gentibus habe-
tur, de quibus propriè agitur, qui
superius aliquoties Judæis increden-
tibus opponuntur, prout ipsi Judæi
gentibus itidem credentibus. Sic
enim legimus: Deus ergo qui novit Ver. 8, 9,
corda, dedit eis (intelligentibus) 10, 11.
testimonium, dato eis Spiritu sancto
quemadmodum et nobis; Ju-
dæis) neque discrevit inter nos et
illos, fide purgans corda ipsorum:
(gentium) Nunc verò quid tenta-
tis Deum, imponentes jugum (legem
ceremonialem intellige) cervicibus
discipulorum (gentium) quod nec
Patres nostri, neque nos portare
potuimus

petimus? Verum per gratiam &c.
 Nec verò officere quicquam huic
 interpretationi, quòd vox patres pro-
 prio sit quàm vox gentes, è superio-
 ribus quos attulimus in vèsimili lo-
 cis patere arbitramur. Ac ne id qui-
 dem alicujus momenti est, quòd
 vox illi sit masculini, vox verò gentes
 in Græco neutrius generis, eoque
 vocem hanc illi ad gentes referri non
 posse: cum alibi etiam vox gentes,
 in scripturis reperiatur aut conjuncta
 Rom. 2. 14. masculino generi, vel ad illud relata,
 Mat. 28. 19. Aut si hanc interpretationem quip-
 piam nolit admittere, tum vox illi
 ad vocem discipuli, quæ proximè ne-
 cessè est, commodè referri potest, quæ
 etiam masculini generis est, quem-
 admodum & vox illi. Certum autem
 est, voce discipulorum gentes cre-
 dentes intelligi.

DE OFFICIO

Christi Regio.

*Precepi omnia, quae offi-
cium Propheticum Christi
complectatur: progredere
ad alia ipsius munera, Re-
gium nempe & Sacerdotale.*

Recte sane. Sic igitur habeto, mu-
nus Christi Regium duplici ra-
tione considerati, tam regni ipsius,
vniuersali, quae ei subest, ratione.

Quae verò ipsius regni est ratio?

Ea, quod Deus cum suscitatum à
mortuis, & in caelos assumptum, à
dextris suis collocavit, ei potestate
in caelis & in terra omni datâ, &
omnibus ipsius pedibus, se excepto,
subiectis, ut fideles suos gubernare,
regere, & aeternum servare possit.

Ubi haec scripta sunt?

Plena est horum Scriptura. Ea

K 4.

tamen

Eph. I. 19.
20. 21.

Act. 5. 30.
31.

tamen de re singulariratione testatur
Apostolus, Deum supereminenter mag-
nitudinem virtutis suæ erga nos reipsa
ostendisse in Christo, dum cum à mor-
tuis excitavit, & collocavit ad dexteram
suam in cœlestibus, &c. Et in actis
Apostol. ait Petrus: Deus patrum
nostrorum excitavit Iesum, quem vos
sustulistis suspensum in ligno. Hunc
Deus Principem & Servatorem exal-
tavit dexterâ suâ, ad dandam Israeli
pœnitentiam & remissionem peccato-
rum.

*Verum illi aiunt, Christum,
seipsum à mortuis excitasse.*

Falluntur vehementer, cum ut
audisti, manifestè in locis infinitis
Scriptura loquatur, Deum Abrahami,
Isaaci, Jacobi, qui Pater Christi sit,
Christum à mortuis excitavisse.
Quod adeò verum est, ut scripta novi
Fœderis, sæpius Dei nomine non
Rom. 4. 24. expressio, ita eum describant: Is qui
& 8. 11. Christum excitavit à mortuis.

At cur in ea sunt sententia?

Arbitrantur quædam Scripturæ
testimonia id continere, ut cum
Job. 2. 19. Servator ait: Dissolve hoc tem-
plum.

plum, & tribus diebus excitabo illud
 Et infra: Propterea amas me Pater, Cap. 10.
 quia ego animam pono ut eam rursus 17.11.
 assumam Nullus eam tollit à me, verum
 ego eam pono à meipso Et habeo
 potestatem ponendi eam, & habeo po-
 testatem iterum sumendi eam. Et
 cum Apostolus ait: Christus semel
 passus est, iustus pro injustis, ut nos
 ad Deum adduceret, mortificatus qui-
 dem carne, vivificatus autem spiritu.

Quid ad primum locum re-
 spondes?

Primum respondeo, adeo pauca
 & figurata & obscura testimonia,
 tot Scripturæ perspicuis testimoniis
 opponi non posse, ut ea quæ &
 numero sunt pauca, & adeo obscu-
 ra, ea quæ & tot sunt numero, &
 adeo clara & perspicua, explicent;
 verum & pauca & obscura, omnino,
 juxta sententiam & plura &
 clariorum accipienda sunt. Deinde,
 quod ad primum testimonium alla-
 tum attinet, Græca vox ἐγείρω quæ
 est reddita Latine excitabo, potest
 reddi erigam. Unde sensus erit, Chri-
 stum à Deo excitatum ex mortuis,
 suum corpus erexisse. Deinde in his
 figuratis loquendi modis, non tam

verba ipsa, quàm res attendenda est, maxime si secundùm verba aliquid falsi, aut quoddam aliis scripturis repugnet, constituendum sit. Deniq; si quis obstinate vocem *excitabo* urgere velit, is animadvertat quid D. Jesus **LUC. 17. 33.** alibi dicat, Eum qui perdidit animam, vivificaturum illam: ubi si quis insistere vellet ipsis verbis, eum colligere oporteret, credentes etiam ipsos sese vivificaturos & à mortuis excitaturos esse.

Qui verò hoc intelligendum?

Adeum modum. Christum hic ita loqui velle: Etiam si vos me susculeritis, nihilominus post tres dies à mortuis resurgam.

Ad secundum quid respondes?

Ea oratio non efficit Christum mortuum aliquam virtutem in se habuisse, quâ seipsum excitaturus erat, cum & de credentibus loquamur, ipsis datam esse potestatem, ut filii Dei, id est immortales fierent: licet hoc certum sit, Deum donatâ eis immortalitate, eos filios suos effecturum. Unde apparet huius loci hanc esse sententiam: Ut non in vestra potestate ut me tollatis & medio;

ditio; verum in voluntate Patris mei
 sicum est: ita nec in voluntate ve-
 strâ eris, ut in morte maneam. Ve-
 rum ea voluntas Patris est, ut ego
 posita animâ perueniam ad resur-
 rectionem à mortuis, & accipiam à
 patre vitam æternam. Quod etiam
 subsequentiâ verba indicant: *hoc*
mandatum accepi à Patre meo.

Ver. 18.

Ad tertium quid respondes?

Neq; ex eo ullo modo apparere,
 Christum seipsum à mortuis exci-
 tâtse: cum in hoc loco non sit scri-
 ptum, eum spiritu proprio esse vi-
 vificatum; verum id solum, spiritu
 vivificatum. Quod de Spiritu Dei
 prorsus accipiendum est, siquidem
 superius ostendimus, quod virtute
 suâ filium Deus Pater excitaverit.

*Quo vero in corpore Christus
 est excitatus?*

In eo prorsus in quo crucifixus fu-
 it: quippe cum legamus eum co-
 medisse atq; bibisse post resurrectio-
 nem cum discipulis suis, & vulne-
 rum vestigia, in manibus, pedibus,
 & latere eisdem ostendisse.

Cui

De Officio Ch:

Cur verò Christus in ejusmodi corpore fuit excitatus?

Ut Apostolos, discipulosque suos de resurrectione suâ certos redderet, quæ causa etiam erat, cur per dies quadraginta cum iis ageret, & de regno Dei colloqueretur, ac subinde iis appareret, postquam à mortuis excitatus fuisset.

At quale Christus nunc habet corpus?

1 Cor. 15. Habet corpus immortale, gloriosum, potens, spirituale, cum factus sit in spiritum vivificantem.
42, 43, 44, 45.

Fideles verò ipsius, qualia corpora habituri sunt?

Phil. 3. 21. Similia corpori glorioso Domini JESU Christi.

Ubi verò eâ de re testatur Scriptura, Christum in cælos assumptum?

Testatur eâ de re Lucas nominatim 24. 50, 51. Ubi legimus, Et eduxit eos foras usque in Bethaniam, & sublati manibus benedixit eis. Et factum est cum benediceret illis, disjunctus est ab eis, & sursum ferebatur in cælum De quo etiam Mar. 16. 19. & Act. 1. 9.

Cur

Cur autem in cœlos sublatuſ eſt?

Propterea quòd in cœlis habitet *2 Pet. 3. 13.*
 immortalitas, & illic ſit domicilium *Phil. 3. 20.*
 & reſpub. omnium Dei filiorum, *Heb. 6. 20.*
 quò ille tanquam præcuſſor eorum, *Iob. 14. 2, 3*
 omnes prævenit, ut iis locum para-
 ret.

*At ubi Scriptura tradit Je-
 ſum ad dexteram Dei conſediſ-
 ſe, & omnia ſubjecta habere?*

Ephel. 1. 20, 21, 22. ubi hæc de re
 expreſſè Apoſtoluſ agit, & *1 Cot. 15. 27.* & *1 Pet. 3. 22.* *Heb. 2. 7, 8.*

*Quid autem eſt, ſedere ad
 dexteram Dei?*

Eſt vices Dei gerere, ac virtutem
 efficacem habere ad gubernandum
 & conſervandum Dei populum;
 quæ in eo eminet, quòd Chriſtuſ
 in corpora & animas abſolutam ha-
 beat poteſtatem nec hominibus
 tantum verum etiam angelis & bonis
 & malis, & morti ac inferno domi-
 netur.

*Cur eam poteſtatem in cor-
 pora & animas hominum habet
 Jeſuſ?*

Ut

ut in omni necessitate & spiri-
tuali & temporali iis subvenire possit:
& quod sit conficiendus vivorum &
mortuorum iudex, & cuique secun-
dum opera ipsius redditurus, & se-
cundum merita condis quemque ju-
dicaturus sit.

*At in angelos bonos & ma-
los cur dominatur?*

Angelis bonis idcirco dominatur,
ut iis uti possit ad omne ministerium
quod vel egni ipsius fines promoveri
possint, vel credentes in necessitate
quavis juvari. In malos potestatem
trahet, ut eorum conatus & machi-
nationes reprimat, qui in eo noti sunt,
ut genus humanum universum,
potissimum vero credentes, qui im-
mortalitatem consecuturi sunt, de-
leant & exterminent, utq; eorum
potestate cum vult utatur, vel ad
puniendum aut coercendum homi-
nes, qui aut honori ipsius, aut cre-
dentium saluti obstant, aut quoquo
modo, quantum in ipsis est, nocere
velint, aut vel ipsi, vel credentibus
adversarii existant.

*Mortis vero & inferni cur
habet imperium?*

Uc

Ut credentes, licet à morte absor-
pti fuerint, denuò viræ reddere, &
immortales præstare possint. Quam-
obrem ipse Christus expressè ait ha- *Apo. 1. 18.*
bere se claves inferni & mortis.

DE M V M E R E

Christi Sacerdotali.

*Exposuisti manus Chri-
sti Regium: expone etiam
Sacerdotale.*

Licet jure hic progredi debeam ad
explicandam doctrinam de po-
pulo J. E. S. I. Christi; quia tamen
munus Christi Sacerdotale, cum mu-
nere Christi Regio nimis arctè con-
junctum est, prius ac de illo instituam.
Manus igitur Sacerdotale in eo si-
tum est quòd, quemadmodum pro
Regio munere potest nobis in
omnibus nostris necessitatibus sub-
venire: ita pro munere Sacerdotali
subvenire vult, ac prorsù subvenit,
atque

que hæc illius subveniendi seu opⁱ afferendæ ratio, sacrificium ejus appellatur.

Quare hæc ejus opⁱ afferende ratio sacrificium vocatur?

Vocatur ita figurato loquendi modo, quod quemadmodum in prisco Fœdere, summus Pontifex ingressus in sancta sanctorum, ea quæ ad expianda peccata populi spectarent, perficiebat: ita Christus
Heb. 2. 17. spectarent, perficiebat: ita Christus
4. 14. 5. 1. nunc penetravit coelos ut illic Deo
9. 24. appareat pro nobis, & omnia ad expiationem peccatorum nostrorum spectantia peragat,

Quid porro est peccatorum expiatio?

Est à poenis, quæ peccata tum temporariæ tum æternæ comitantur, & ab ipsis etiam peccatis, ne eis serviamus, liberatio.

Quæ expiationem peccatorum nostrorum Jesus in cœlis peragit?

Primum à peccatorum poenis nos liberat, dum virtute & potestate quam a Patre plenam & absolutam consecutus est, perpetuò nos tue-

tur,

tur, & iram Dei, quæ in impios effundi consuevit, intervntu suo quodammodo à nobis arceat: quod Scriptura exprimit, dum ait eum pro nobis interpellare. Deinde ab ipsorum peccatorum servitute nos liberat, dum eâdem potestate ab omni flagitiorum genere nos retrahit & avocat: id verò in suâ ipsius personâ nobis ostendendo, quid consequatur iis qui à peccando desistit: vel etiam aliâ ratione, nos hortando & monendo, nobis opem ferendo, ac interdum puniendo à peccati iugo exsolvit.

Quodnam est discrimen inter veteris & novi Fœderis peccatorum expiationem?

Expiatio peccatorum sub novo Fœdere non solum distat ab expiatione peccatorum sub vetere plurimum; verum etiam longè præstantior, & excellentior est, id verò duabus potissimum de causis: Prior est, quòd sub veteri Fœdere, tantum peccatis expiatio per illa legalia sacrificia constituta fuit, quæ per imprudentiam, vel per infirmitatem admissa fuere, unde etiam infirmitates & ignorantie nuncupabantur:

banur: verum pro peccatis gravio-
ribus, quæ transgressiones erant
mandati Dei manifestæ, nulla sa-
crificia instituta fuerunt, sed mortis
pœna fuit proposita. Quod si talia
Deus alicui condonabat, id non vi
Fœderis fiebat, sed misericordiâ
Dei singulari, quam Deus citra Fœ-
dus, & quando & cui libuit, exhibe-
bat. Sub novo verò Fœdere pec-
cata expiantur non solum per im-
prudenciam & infirmitatem admissa,
verum etiam ea, quæ apertissimorum
Dei mandatorum sunt transgressio-
nes, dummodo is cui labi ad eum
modum contigerit, in ea non per-
sisteret; verum per veram pœnitentiam
resipiscat, nec ad illud peccatum
amplius relabatur. Posterior verò
causa est, quod sub prisco Fœdere
ad eum modum peccatorum expia-
tio peragebatur, ut pœna tempora-
ria tantum ab iis quorum peccata
expiabantur, tolleretur. Sub novo
verò ea est expiatio, ut non solum
pœnas temporarias; verum etiam
æternas amoveat, & loco pœnarum,
æternam vitam in Fœdere promissam,
iis quorum peccata fuerint ex-
piata offerat.

Qua

Qua ratione verò utrumque
demonstras?

Peccata quæ sub veteri Fœdere
expiari non potuerunt, omnia sub no-
vo expiari testatur Apostolus Pau-
lus ubi ait : Notum Igitur est vobis
uiri fratres ; quod per eum annuntiatur **Act. 13. 38.**
vobis peccatorum remissio ; et ab omni- **39.**
bus quibus per legem Moysi iustifi-
cari non poteratis, per hunc qui creditur
iustificatur. Idem habetur Rom. 3. 25.
& Heb. 9. 15. Quod Verò eâ ratione
expiantur peccata sub novo Fœdere
ut etiam æterna poena amoveatur,
& vita æterna donatur. Heb. 9. 12.
habetur ubi ait : Christus per proprium
sanguinem introiit semel in sancta,
æternâ redemptione inveniã.

Cur id sacrificium Christi in
calis peragitur ?

Ideo quod tale tabernaculum,
requireret qualis ipse esset Sacerdos
æquale & ipse sacrificium emiste-
ret. Cum enim Sacerdos ipse esset
immortalis, & sacrificium ipse
proffusus incorruptibile, in æternum
tabernaculum ipsum intrare oport-
uit. Et tale tabernaculum cum
tantum

tantum cœlum existat, sedes & domicilium Dei, idcirco necesse erat, ut in cœlos profectus sacerdotali munere fungereur, ut aperte auctor epistolæ ad Hebræos testatur, dum ait: *Talis nos decebat Pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus.* Et inferius ait: *Si in terris esset ne Sacerdos quidem esset, & inferius rursus: Hostiam & oblationem pro peccato noluisti, corpus autem præstasti mihi, &c.*

Heb. 7. 26.

Cap. 8. 4.

Cap. 10. 3.

Quid? annon erat Sacerdos, antequam in cœlos ascenderet, & præsertim cruci affixus penderet?

Heb. 1. 4.

Non erat. Nam ut modò audisti, aperte is Scriptor divinus testatur, si in terris esset, eum ne Sacerdotem quidem futurum. Præterea, cum idem auctor testetur, ipsum fratribus similem per omnia esse debuisse, ut misericors fieret & fidelis Pontifex in iis quæ ad Deum, perspicuum est, quamdiu fratribus similis per omnia, id est, in afflictionibus & morte non erat, tamdiu reipsa eum Pontificem nostrum misericordem

ricordem non fuisse. Atque ad eum modum afflictiones & ipsa mors non erant sacrificium ipsum, verum via quædam & præparatio ad illud peragendum.

Cur verò Apostolus ait, Chri. Eph. 5. 2. stum tradidisse semetipsū victimam & oblationem Deo, in odorem suavitatis?

Primum tenendum est, nos mortem Christi ab ipsius oblatione non sejungere, imò verò constanter asserere, Christum non aliter seipsum quàm morte ipsius interveniente obtulisse: tantum hoc asseveramus, oblationem ipsius non fuisse antea reipsa consummatam, nec absolutam, antequam à mortuis excitatus cœlos ascenderet. Nam & in illo sacrificio legali anniversario, quod potissimum sacrificium Christi adumbravit, ad consummandum sacrificium, omnino mactatæ pecudis sanguinem in sancta sanctorum inferri oportuit, ut autor epistolæ ad Hebræos testatur. Deinde in illo loco citato expendendum est, Apostolum non ita loqui, quod Christi

Heb. 9. 7.

stus

stus seipsum obtulerit Deo pro
 nobis. Nam hoc verbum tradi-
 dit; non debet conjungi cum vo-
 ce, Oblationem, verum per se
 debet legi, quod Christus semeti-
 ipsum tradiderit, subintelligi in
 mortem. Nam eo sensu verbum
 tradendi usurpat aliis in locis Scri-
 ptura. Porro sequentia verba vi-
 Rom. 8. 32. *stimam et oblationem Deo in eade-
 rem suavitatis, sunt veluti illustratio
 & commendatio istius operis Chri-
 sti quod semetipsum tradidisset. (Hoc
 vero Apostolus credentes ad imitan-
 dam istud Christi factum in amando
 proximo cohortatur) Quemadmodum
 simili loquendi genere, alibi alia
 bona opera commendantur; ut Phil.
 4. 18. Atque ideo beneficentia &
 communicatio sacrificia vocantur;
 quibus delectatur Deus; ut etiam
 omnia bona opera; quæ credentes in
 Christum faciunt. Quæ bona opera
 Christianorum illis sacrificiis legali-
 bus adumbrata fuere.*

Heb. 13. 16.

*Illius vero loci Scriptura, Chri-
 stum per semetipsum purificatione
 peccatorum factum, confedisse in
 dextera throni maiestatis in ex-
 celsis*

colis, quæ exit sententia?

Non ed loquitur autor ille ad eum modum, ac si Christus antequàm in celos exaltatus esset, sacrificium suum per mortem consummasset: verùm eò quòd modus expiandi & purgandi peccata, ex quo Christus à mortuis excitatus profectus est in celum, & illic seipsum pro nobis Deo obtulit, perfectus & absolutus fuit, hoc est, id factum est, quòd ad amplectendam peccatorum remissionem, quam Deus nobis obtulit, movemur: & Christus potestatem habet nobis dandi reipsà peccatorum remissionem. Unde postmodum sequitur perpetuò, ipsa peccatorum purgatio & mutatio & à poenis peccatorum vera liberatio.

Cur verò Scriptura, ubi agit Rom. 8. 34. de munere Christi Sacerdotali, Heb. 7. 25. commemorat ipsum pro nobis interpellare?

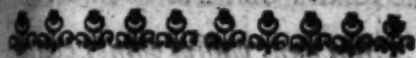
Cùm Scriptura testatur Christum pro nobis interpellare, non propterea fit, ac si ille preces pro nobis ad Deum proprie fundat: hoc

hoc enim simul non consistit cum perfecta ipsius potestate, quam Deus ei reipsa concessit, & ob quam ipse rex noster est: verum eò fit, ut in mentibus nostris infigatur prorsus, potestatem omnem, quam Christus habeat, non ex se habere, verum Dei Patris dono, & ita omnia opera efficere, ac si ad ea efficienda virtutem precibus intervenientibus subinde obtineret: id verò Spiritus sanctus propterea facit, ut prærogativa & eminentia Patris integræ & inviolabilis persistat.

1. *Spizella monticola* (L.)
 2. *Spizella monticola* (L.)
 3. *Spizella monticola* (L.)
 4. *Spizella monticola* (L.)
 5. *Spizella monticola* (L.)
 6. *Spizella monticola* (L.)
 7. *Spizella monticola* (L.)
 8. *Spizella monticola* (L.)
 9. *Spizella monticola* (L.)
 10. *Spizella monticola* (L.)

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 8, 1790. It contains the following text: "I have the honor to acknowledge the receipt of your letter of the 6th inst. and in reply to inform you that the same has been forwarded to the proper authorities for their consideration."

DE

DE ECCLESIA Christi.

*Intellexi quæ de regno Christi
tradidisti: expone porrò qui
sunt ipsius populus.*

Est Ecclesia aut cœtus Christiano-
rum: isque visibilis vel invisibilis.

CAP. I.

De Ecclesia visibili.

Quæ verò Ecclesia visibilis

Est cœtus eorum hominum, qui
doctrinam salutarem tenent &
proficentur. Eaque potest considerari
in genere & in specie. In genere,
cùm omnes cœtus Christi visibiles
per totum mundum dispersi, pro uno
Christi cœtu, vel pro unâ ecclesiâ
considerantur. In specie, cùm sin-
guli

guli cœtus in cœrtis locis existentes,
pro ecclesia Christi accipiuntur.

*Cùm nunc passim omnes cœtus
Ecclesia Christi nomen sibi ven-
dicent, doceri velim, an sint
aliqua signa, è quibus Ecclesia
Christi agnosci queat?*

Non multùm juvat signa veræ
Christi Ecclesiæ inquirere, cùm tibi
exposuerim, quid veram Ecclesiam
constituat; nimirum salutaris do-
ctrina, quam quicumque cœtus ha-
bet & proficitur, est vera Christi Ec-
clesia: Qui verò cœtus salutarem
doctrinam non habet, nec proficitur,
etiam si neseio quæ signa proferat
atq; pretendat, pro verâ Ecclesiâ
Christi habere non potest. At tene-
re salutarem doctrinam, cùm Ec-
clesiæ Christi sit naturâ, signum il-
lius si propriè loquaris, esse non po-
test, cùm signum ipsum à re cuius
signum est differre oporteat.

*Ergo ad cognoscendum, qua
sit vera Christi Ecclesia, sat
est cognovisse salutarem doctri-
nam.*

Rem probè percipisti, Etenim qui salutarem doctrinam amplectitur, jam est in ipsâ Ecclesiâ verâ. Quare nihil est, cur de notis Ecclesiæ quærat, è quibus Ecclesia agnoscat. Salutaris porro doctrina quæ sit è nostro sermone colligationeq; discere potuisti.

CAP. II.

De regimine & gubernatione Ecclesiæ Christi.

Quandoquidem exposueris mihi, Ecclesiam Christi visibilem, doctrinâ saluari constare, qui ordo in eadem doctrinâ illi prescriptus sit, doceri abs te velim.

Ordo is situs est in officiis personarum, quibus Ecclesia Christi constat, Et accuratâ animadversione & observatione, ut singulæ personæ officiis suis fungantur. }

Quæ verò sunt persone, quibus Ecclesia constat?

L 2

Earum

Earum aliae sunt, quae praesunt :
aliae, quae dicta sunt audientes.

Quae porrò praesunt ?

Apostoli, Prophetæ, Evangelistæ,
Doctores, Pastores, Episcopi, Seni-
ores & Diaconi.

*Quod est officium earum per-
sonarum, quos Apostolos Vocas ?*

Mat. 28.

19.

Mar. 16.

15.

Act. 2. 4.

In mundum universum ire, & E-
vangelium Christi annunciare, cu-
jus gratia à Christo & electi pri-
mum, & ab ipso missi fuere, unde
etiam Apostoli vocati sunt, quos
etiam Christus Spiritu Sancto iis
visibilem in modum misso, & virtu-
tibus ingentibus armaverat.

*Quod officium Prophetarum
est ?*

1 Cor. 14.

Futura prædicere, & difficilia in-
tellectu ad religionem Christianam
spectantia interpretari.

*Quod Evangelistarum ma-
nus ?*

Apostolis in annunciendo Evan-
gelio opem afferre, & illud eisdem
per diversas regiones spargere &
plantare,

plantare, quales erant Philippus,
Timotheus & alii.

*Quæ Doctorum, Pastorum,
Episcoporum & Seniorum of-
ficia?*

Aliis in sermone præire, ordinem
in Ecclesia Domini in omnibus
curari, & pro populo Dei preces
fundere. 1 Tim. 5.
17.
Act. 6. 4.

*Quod autem Diaconorum
munus?*

Necessitatibus ecclesiæ præsertum
pauperum servire. Act. 6. 2. 3.

*Nam ergò hodie in Ecclesia
Christi, omnes hæ personæ, quas
aliis præesse asseruisti, & qua-
rum officia descripsisti, inveni-
untur?*

Quod attinet ad Apostolos &
Prophetas, certum est, nullum am-
plius in Ecclesia Christi eos locum
habere. Etenim causa, ob quam illi
& electi & missi à Domino fuere,
desiit. Ea verò fuit, quòd per eos
Deus, doctrinam filii sui mundo
annunciari & confirmari voluerit.
Qua propter illi vocati etiam fu-
erunt.

Eph. 2. 20. re fundamenta Ecclesiæ Christi à Paulo postquam igitur doctrina Christi, secundum Dei consilium & patefacta & confirmata fuit abundè, iis personis quæ eam patefacere & confirmarent, nihil est ampliùs in ecclesiâ loci relictum.

1 Cor. 3. 11 *Cur Apostolos & prophetas fundamentum Ecclesiæ Christi vocas, cum ipse Christus sit illius fundamentum?*

Alio sensu Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, alio ipse Christus ecclesiæ suæ fundamentum existit. Cum enim Apostoli & prophetæ vocantur fundamentum ecclesiæ Christi, sic hoc respectu aliorum hominum, qui ad eandem ecclesiam Christi pertinent, & doctrina prophetarum & Apostolorum prorsus nituntur. Ac tum Christus consideratur ut quiddam majus, id est, tanquam lapis angularis illius fundamenti, ut ibidem ad Ephesios scriptum est. Cum verò Christus ipse fundamentum ecclesiæ suæ vocatur, tum verò non solum aliorum hominum; verum etiam ipsorum Apostolo-

Eph. 2. 20.

Apostolorum respectu illud fit, qui Domino sunt superstructi, quemadmodum & credentes alii.

De Evangelistis quid ais?

Eos pariter cum Apostolis desisse. Nam tum unà cum Apostolis doctrinam novam annuntiabant, quæ nunc pro vetustissima habetur.

De aliis autem personis quid censes?

Cum eorum ministeria etiam nunc persistant, & ipsas personas permanere prorsus judico, quippe quæ illorum causâ constitutæ fuerint.

Quâ ratione verò ad id ministerium constituuntur?

Ad eum modum, ut in doctrina Apostolica præscriptum habemus.

Qui verò?

De Doctorû, Pastorum, Episcoporum & Presbyterorum seu Seniorum munere & officiis satis abundè Paulus differit: Oportet Episcopum esse

1 Tim. 3.
3, 4, 5, 6, 7

irreprehensum, unius uxoris maritum, vigilantem, prudentem, bonam,

tum, hospitalitatem sedantem, aptum
ad docendum, non vinosum, non per-
cussorem, non turpis lucri cupidum,
verum temperantem, non pugnacem,
non pecunie cupidum, qui domui sue
bene praesit, liberos habeat in subje-
ctione, cum omni castitate. Nam si
propriae domui praesse non noveris,
quomodo Ecclesiae Dei curam geres?
Non novitium, ne inflatus incidat
in iudicium diaboli. Oportet autem
eum & testimonium habere ab iis qui
foris sunt, ut non in opprobrium incidat,
& laqueum diaboli. Confimiliter
ad Titum: Episcopus irreprehensus sit,
tanquam Dei oeconomicus, non arrogans,
non iracundus, non vinosus, non
litigiosus, non turpis lucri cupidus,
hospitalis, amator boni, prudens,
justus, pius, temperans, tenax fidelis
sermonis secundum doctrinam, in
adhortari possit per sanam doctri-
nam, & contradicentes redar-
guere.

Ti. 1.6,7,
8,9.

Nonne ii qui docent in ecclesia,
& ordini tuendo & conservando
invigilant, ut singulari aliqua
ratione mittantur opus habent?

Nulla modo. Etenim illi nunc
nullam

nullam novam, nec antea insudicam doctrinam afferunt; sed Apostolicam, antiquitus ab omnibus exceptam tantum proponunt, inculcant atque secundum eam vitam instituunt homines, hortantur. Unde etiam Apostolus describens discretè omnia quæ ad constituendas personas ejusmodi pertinent, nullam missionis facit mentionem. Nihilominus tamen, cum personæ ejusmodi ex præscripto Apostolicæ doctrinæ constituuntur, & his duabus rebus præstant, vitæ innocentiam & ad docendum aptitudine, propter ejusmodi constitutionem meritò apud omnes auctoritatem justam invenire debent.

Quid verò de illis verbis A. Rom. 10. Apostolicis dicis, ut prædicabunt, nisi mittantur?

Id, quòd in his verbis non loquitur Apostolus de quavis prædicatione, verum de prædicatione novæ dumtaxat & antea inaudite doctrinæ, qualis prædicatio fuit Apostolica, & aliorum, qui ipsorum adjutores in eodem opere fuerant, quæ omnino missionem require-

L 5

bat

bat: Cùm verò Doctorum horum temporum ejusmodi non sit prædicatio, ut paulò ante docuimus ejusmodi mistro ad eam minimè est necessaria.

Diaconos verò qui creare oportet?

1 Tim. 3. 8,
9, 10.

Eà de re Paulus ad Timotheum: Diaconi similiter graves, non bilingues, non vino multo deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in purâ conscientiâ. Et hi probentur prius, deinde ministrent, existentes sine reprehensione, &c. Et infra: Diaconi sint unius uxoris mariti, liberis benè prædantes, & propriis domibus. Etenim qui benè ministraverint, gradum sibi ipsis bonum acquirunt, & multam libertatem in fide quæ est in Christo Jesu.

ver. 12. 13.

Exposuisti personas quæ præfunt: exponas etiam ea, quæ ad auditores pertinent.

Heb. 13. 17

Auditorum vel juniorum officium est, ut dicto audientes sint eorum qui præfunt, in his omnibus quæ verbo Dei præscribunt, de quo in epistola ad Hebr. legimus: Obedite ducibus

lucibus vestris, & subjacete. Etenim illi vigilanti pro animabus vestris, ut illi qui rationem reddituri sunt ut cum gaudio id fariant, & non gementes. Ut cum ejus qui docent in omni bono communicent, & duplici honore dignos censeant, ut adversus eos accusationem nisi in duobus aut tribus testibus non admittant.

Gal. 6. 62.
2 Tim. 5. 17.
1 Thes. 5. 12. 13.
1 Tim. 5. 19

CAP. III.

De disciplinâ Ecclesiæ Christi.

Exposuisti mihi officia personarum, quibus Ecclesia Christi constat: expone porrò rationem, qui eadem officia conservantur.

EA ratio partim omnibus incumbit, partim iis tantum qui præsumunt, personis.

Qui verò omnibus incumbit?

Ad eum modum uti descripta est: *Hel. 3. 12. 13.*
Videte fratres, ne in quoquam vestram sit cor malum incredulitatis, et discedat à Deo vivo. Verum adbor-

Neb. 10.

24, 25.

Neb. 12.

25.

I Tbes. 5.

11.

I Cor. 14.

adhortamini alios alii singulis diebus
usquequo hodie nominatur, ne quis ex
vobis obduretur deceptione peccati. Et
infra: Observemus alii alios, in pro-
vocationem charitatis & bonorum ope-
rum: non deferentes congregationem
nostram ipsorum, sicut moris est quibus-
dam; sed admonemes, & tanta magis,
quanto magis videritis appropinquantem
diem. Et rursus inferius: Contem-
plantes ne quis deficiat à gratia Dei, in
qua radix amaritudinis sursum germi-
nans impediât, & per eam inquinentur
multi. Et Apostolus Paulus ait:
Admonete vos mutuò & edificate alium
alium. Et infra: Rogamus vos fratres,
adhortamini, inordinatos, consolamini
pusillanimes, sustinete infirmos, longa-
nimas estote erga omnes.

*At verò cum iis qui ordinis
huius contemptores sunt, ut a-
gendum?*

Duplici ratione. Nam aut priva-
tim castigandi sunt, aut publicè.

Qui privatim castigandi sunt?

Mat. 18.

15, 16, 17.

Quemadmodum Christus docu-
it: Si peccaverit in te frater tuus,
vade

valde & corripe eum inter te & ipsum
solum. Si te audierit, lucratus es fra-
nem tuam. Si non audierit, assume
rationem adhuc unum vel duos, ut in ore
duorum testium vel trium stet omne
verbum. Si autem neglexerit eos, dis-
cussis.

Cur ad eum modum castigandi sunt?

Propterea quia ut ex hoc loco vi-
dere est, in nos privatim peccent.
Atque eandem ab causam de quo-
vis privato delicto, sive in Deum,
sive in alios designato, idem statu-
endum est. Id enim & æquitas ipsa
suadet, & charitas Christiana prorsus
exigit.

Qui publicè sunt castigandi?

Aut verbis & oratione, aut facto.

Qui verbis & oratione?

Ad eum modum, ut ab omnibus
redarguantur publicè in Christi ec-
clesiâ, de quo ad Timoth. Peccantes
argue raram omnibus, ut & ceteri
timorem habeant. Et ad Corinth.
Sufficit tali increpatio ejusmodi, qua
facta est à multis.

1 Tim. 5.

20.

2 Cor. 2, 6.

Qui

Qui autem factio?

Cum aut societatem ipsius vitamur, & cibum cum eo capere recusamus, licet eum adhuc pro inimico non ducamus, sed tanquam fratrem admoneamus. Aut cum eum ex ecclesiâ Christi eliminamus, nec amplius pro fratre agnoscimus, sed pro alieno prorsus habemus.

Ubi ea de re scriptum est?

1 Cor. 5.
11.

De priore ratione ad Corinth. Si quis frater cognominatus, sit scortator aut avarus, aut idololatra, aut obrectator, aut ebriosus, aut raptor, ne cum eo manducetis. Deinde ad

2 Thes. 3. 6. Thes. Denunciamus vobis fratres in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut vos subducatis ab omni fratre inordinate ambulante, & non secundum traditionem quam accepistis à nobis.

1 Cor. 10.

Et infra: Etenim cum eramus apud vos, hoc denunciavimus vobis, ut qui laborare nollet, non manducaret.

1 Cor. 14. 10.
15.

Et infra: Si quis non auscultat verbo nostro per epistolam, bene notate & ne commisceamini cum illo, ut pudeat. Neque pro inimico ducite, sed admonete ut fratrem. De posteriore vero iterum ad Corinthios ubi ait: Tolle-

ut malum ex vobis ipsis. Et apud
Matthæum: Si ecclesia non audierit, Mat. 18.
sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus. 17.

*Cur verò ejusmodi castigatio
servatur in Christi Ecclesia?*

Ut transgressor sanetur, & in vi- 2. Thes. 3.
am revocetur, alii verò metu per- 14.
cellantur, & ab immorigeris non 1 Tim. 5.
corrumpantur nec inficiantur, atq; 20.
ut offensio è cœu Christi removea- 1 Cor. 5. 6,
tur, verbum Domini malè non au- 7.
diat, atq; ad eum modum nomen
Domini & ipsius gloria non pro-
phanetur.

*Quod periculum imminet e-
jusmodi hominibus?*

Id, quod è cœu Christi, ac pro-
inde è regno ipsius exclusis, nihil su-
perfit amplius, quàm exitium. Cum
hæc excommunicatio, nihil aliud sit,
nisi illud ligamentum, de quo Chri-
stus apud Math. Amen amen dico Mat. 18. 18
vobis quaecunq; ligaveritis super ter-
ram, erunt ligata & in cœlis: Et que-
cumque solveritis super terram, soluta
erunt in cœlis.

*Quæ est ligandi & solvendi
potestas, quam habet Ecclesia?*

Est

Est declaratio & denunciatio
secundum Dei verbum, qui sit dignus,
qui non, ut sit in Christi ecclesia.

*Qua ratio est ordinem in ec-
clesia conservandi illa, qua iis,
qui præsunt, potissimum incum-
bit?*

Non solum illa officia studiosius
servare tenentur, quæ singulorum
sunt; quam cæteri omnes: verum
alios ad eadem illa servanda subinde
exsuscitare, ecclesiam inspicere, sin-
gulos observare, & tempestivè ac in-
tempestivè instare, arguere, increpare,
cum omni lenitate & doctrinâ, ut
ad Tim. habetur: cum ejusmodi
tamen cautione id agere debent,
quam adhibendam Apostolus docet:
*Seniorem ne increpaveris, verum tanquàm
patrem admone: juniores, tanquam
fratres: seniores mulieres ut matres:
juniores, ut sorores cum omni castitate.*

2 Tim. 4. 2.

1 Tim. 5.

1, 2.

CAP.

CAP. IV.

De Ecclesia Christi
invisibili.

Qua Ecclesia est invisibilis ?

Sunt ii qui Christo confidunt, &
illi obtemperant propterea que
ipsius corpus existunt.

*Cur verò eum hominum cœtum
invisibilem vocas ?*

Idcirco, quòd hominum oculis
expositus non sit. Nec enim quis-
quam hujus cœtus membrum existit,
nisi qui Spiritum Christi habet.
Cum Apostolus apertissimè testetur,
eum qui Spiritum Christi non ha- *Rom. 8. 9.*
beat, non esse ipsius. Præterea, nemo
hujus cœtus membrum esse potest,
nisi veram in Christum fidem ha-
beat. Etenim per fidem in corpus
Christi inserimur ; & fide in eo
consistimus : Spiritus verò Christi,
& vera in ipsum fides, videri à nobis *Rom. 11.*
oculis carneis nullo modo possunt, *19, 20.*
cùm

Gal. 4.6.

Rom. 10.

18.

cum id utrumque in intimo cordis
secessu lateat, & absconditum sit.
Nam & Spiritus Christi in corda
mittitur; & corde creditur ad ju-
sticiam.

*Nonne ex exterioribus factis
agnosci potest, qui sit Ecclesia
Christi membrum?*

Gal. 5.19.

E factis exterioribus cuius prom-
ptum est agnoscere, qui non sit
membrum Ecclesie Christi, id est,
qui Spiritum ejus non habeat, & fi-
dem veram. Etenim Apostolus ait
manifesta esse opera carnis. verum
ex exterioribus factis difficulter
cognosci potest, ubi sit Christi Spi-
ritus & vera fides. Facile enim exte-
riora facta, quæ ex corde sincero
non proficiuntur, eam speciem re-
ferre possunt, quam habent quæ e
corde recto prodeunt. Breviter, po-
test quis animo malus, induere speci-
em externam hominis probi: Ve-
rùm in homine probo secus est, qui
nunquam hominis improbi speciem
præ se ferre laborat.

Percepi

*Percepi jam omnia, quæ ad
Dei Christiꝯ notitiam perti-
nent: expone porrò, si quid ad
notitiam viæ hujus salutaris
patere ea pertineat.*

Jam omnia tibi satis abundè ex-
posita sunt: tuum est, ut iis probè
perceptis atq; cognitis, ea menti in-
figas, & secundum eorum præscri-
ptum vitam instituas. Deus verò tibi
ad eam rem opem afferat, cui, quòd
collocationem nostram nobis absol-
vere feliciter concesserit, sit laus &
gloria per **JESUM** Christum in
perpetuum.

AMEN.

[illegible]

1. The first part of the book is a general introduction to the subject of the history of the United States, and is divided into three chapters. The first chapter is on the discovery of the continent, the second on the early settlement, and the third on the growth of the Union. The second part of the book is a detailed history of the United States, from the discovery of the continent to the present time. It is divided into ten volumes, each of which covers a different period of the country's history. The third part of the book is a collection of documents, including the Declaration of Independence, the Constitution, and various treaties and laws. The fourth part of the book is a collection of maps, including a map of the United States, a map of the world, and a map of the Atlantic Ocean. The fifth part of the book is a collection of illustrations, including a portrait of George Washington, a portrait of Abraham Lincoln, and a portrait of Benjamin Franklin. The sixth part of the book is a collection of statistics, including a table of the population of the United States, a table of the area of the United States, and a table of the number of states in the Union. The seventh part of the book is a collection of biographies, including a biography of George Washington, a biography of Abraham Lincoln, and a biography of Benjamin Franklin. The eighth part of the book is a collection of essays, including an essay on the history of the United States, an essay on the Constitution, and an essay on the Declaration of Independence. The ninth part of the book is a collection of poems, including a poem on the history of the United States, a poem on the Constitution, and a poem on the Declaration of Independence. The tenth part of the book is a collection of songs, including a song on the history of the United States, a song on the Constitution, and a song on the Declaration of Independence.

1871

Index Capitulorum

& materialium.

De Scriptura Sacra.

pag. 1.

Cap. I. De certitudine Sacrarum literarum. pag. 1

Cap. II. De sufficientia Sacrarum literarum. 11

Cap. III. De perspicuitate Sacrarum literarum. 12

De Via Salutis.

Cap. I. De causis patefacienda salutis via. 14

Cap. II. In quibus ea via salutis consistat. 20

De Cognitione Dei.

Cap. I. De Dei essentia. 25

Cap. II. De voluntate Dei. 35

De Cognitione Christi

Cap. I. De persona Christi. 38

De Prophetico Jesu

Christi munere.

Cap. I. De praeceptis Christi, quae Legi

gi addidit.	104
Cap. II. De præceptis Christi, sigillatim ab eo traditis.	137
Cap. III. De Cæna Domini.	143
Cap. IV. De Baptismo aquæ.	151
Cap. V. De Promisso vitæ æternæ.	156
Cap. VI. De Promisso Spiritus Sancti.	160
Cap. VII. De confirmatione divine voluntatis.	169
Cap. VIII. De morte Christi.	171
Cap. IX. De Fide.	191
Cap. X. De libero arbitrio.	194
Cap. XI. De justificatione.	211

De officio Christi Regio.

De Munere Christi Sacer- dotali.

De Ecclesia Christi.

Cap. I. De Ecclesia visibili.	233
Cap. II. De regimine & gubernatione Ecclesiæ Christi.	235
Cap. III. De disciplina Ecclesiæ Chri- sti.	243
Cap. IV. De Ecclesia Christi invis- bili.	249

FINIS.

104
llarim
137
143
151
serue.
156
Sancti.
160
divine
169
171
191
194
211

gio.
215
acer-
223

ti.
233
natione
235
e Chri-
243
invisi-
249

F
D
op

VITA
Fausti Socini

SENENSIS

descripta ab
EQUITE POLONO.

Cui accedit
DISSERTATIO
quam

FAUSTI SOCINI
operibus præmitti voluit
EQUES POLONUS.

Cum
Catalogo Operum
eiusdem
FAUSTI SOCINI.

Eleutheropoli,
Typis Godfridi Philadelphi,
1651.

VITA

Famili Sociini

GENESI

de scriptis ab

FRANCISCO POLONIO

Cum ecclesiis

DISTRICTATIS

primi

FAMILIA SOCIINI

OPUSCULUM

FRANCISCO POLONIO

Cum

Catalogo Operum

quorum

FAMILIA SOCIINI

FRANCISCO POLONIO

Typis Godefridi Pichlerii

1774

FA

asse
homi
ter n
quis
non
nio c
mias
n pra
quon
ranti
inger
brant

Vita

FAUSTI SOCINI.

Fausti Socini vitam paucis ac perfunctoriè persequi infra tanti viri dignitatem; plenius verò atque elaborate, supra nostras fortasse vires fuerit. Nam & illustrum hominum laudes raptim ac negligenter narrare, virtutis injuria est: & si quis unquam alius, hic certè vir fuit non cum curâ tantum, sed cum ingenio quoque dicendus. Sed quia eximias dotes non satis pro merito laudari præstat, quàm penitus taceri; iniquum est, si aut viris ingentibus narrantium mediocritas, aut scribentium ingenio fraudi sit eorum quos celebrant magnitudo. Mihi verò alio,

A 2

quoque

quoque nomine venia debetur, pluribus districto curis, & intrâ præfixos angusto tempori cancellos præcipitanti scripturam.

Patria viro celeberrima urbs *Hetruriae Senæ*. Gentis antiqua nobilitas, & cognationum splendor ultrâ privati hominis sortem illustris. Patri præter gentilitia decora accesserat e materno sanguine *Salvettorum* nobilitas: quæ gens apud *Florentinos* ea quondam potentiâ floruit, ut expulsus *Senis Pandulphus Petruccius*, *Pauli Salvetti* potissimum auxilio & opibus restitutam patriam & mox principatum suum debuerit. Quo beneficio obstrictus *Senensis* ipsi civitatis jus contulit, &, ut patriam cum *Senis* commutaret, persuasit. Hic *Paulus Camille* pater fuit; quæ *Mariano* juniori nupta, *Alexandri* & *Lælii Socinorum* mater, *Fausti* fuit avia. Mater ne in privatam quidem spem suscepta, patre *Burgessio Petruccio Senensis* quondam *Reipublicæ* Principe, matre *Victoria Piccolominea* genita. Quæ cum esset *Andree Piscolominei, Castillonis*, & *Piscaria Domini* filia; *Pii Secundi* & *Tertii Pontificum* neptis; *Johannis*

bannis Cardinalis *Piccolomini*, Ducum
Amalphytanorum, Marchionum *Capise-*
rari, Comitumq; *Calani*, multorumq;
 aliorum *Italiae* Procerum soror aut
 consobrina; nupsit in domum *Petruc-*
tiam, quæ tunc *Senensis* principatus
 fortunam tenuit. Sed *Burgesius* *Pan-*
dolpho patri succedens, & mox verten-
 tentibus fatis pulsus, non diu dignita-
 ti suæ fuit superstes. Successit tamen
 ipsi in regimine patriæ *Raphael* Cardi-
 nalis *Petrucius*, atque illius Reipub.
 gubernacula al. quamdiu tenuit. Cæ-
 terum relicta vidua *Victoria* animū,
 quem in prioris fastigii splendore
 nunquam sustulerat, tam iniquâ re-
 rum vicissitudine frangi non permisit.
 Itaque annis quinquaginta sex, qui-
 bus mariti vitæ & communi fortunæ
 superfuit, singulari modestiâ & specta-
 tæ integritate ac pudicitiâ vidui status
 solitudinem toleravit. Filiam *Agne-*
tem, quam ut tanto genere dignum e-
 rat, sanctissimis moribus imbuerat,
Alexandro Socino in Matrimonium de-
 dit, patricio quidem juveni, sed ta-
 men privato. Is fuit *Fausti* nostri pa-
 ter: in eâ domo genitus, quæ non ar-
 mis atque potentia; sed ingenio atq;
 A 3   eruditione

eruditione principatum quendam in
certo literarum genere aliquamdu
tenuisse visa est. Nam & hic ipse *Alexander* subtilitatum, & pater ejus
Marianus junior *Ictorum* principes
vocati sunt: & patruus *Mariani* juni-
oris *Bartholomæus*, ab Angelo Politia-
no suæ ætatis *Papinianus* dictus est:
denique pater *Bartholomæi Marianus*
senior, *Ictus* gravissimus, ab *Anea*
Sylvio tot præconiis extollitur, ut pro-
pè narrationis fides laboret. Hujus
Mariani filius fuit *Alexander* senior, &
ex eo nepos, alter *Marianus*; prone-
potes *Alexander* & *Lælius*: ille ut dix-
imus, pater; hic *Fausti* nostri patruus.
Ambo ingenii magnitudine atque e-
ruditionis dotibus usque ad invidiam
insignes; sed ad quos illud Poetæ ju-
re despecti potest.

*Ostendent terris hos tantum Fata,
neque ultra*

Esse sinent.

Nam & *Alexander*, cum ad mirum
ingenii acumen divina memoria, &
excellens eloquium accessisset, vix
dum primo ac tricesimo ætatis anno
expleto raptus, grande toti *Italiae* sui
desiderium reliquit: Et *Lælius* bre-
vis

vis ævi curriculo res maximas complexus, septimum ac tricesimum vitæ annum non excessit.

Hujus ego viri memoriam maximâ posteritatis admiratione dignam censeo, qui tantillo quo vixit tempore, tot tantosque errores, qui in Ecclesiâ furtim irrepsertant, non modo suis vestigiis odoratus est; sed ex ipsis cubilibus extractos primus jugulari docuit. Is à patre *Mariano* ad studium impulsus nomini suo Hæreditarium, humanarum Legum scientiam ex ipsis divini juris fontibus hauriendam sibi putavit. Quo consilio dum S. libros impensius evoluit, non difficulterprehendit, plurima ex iis, quæ vulgò recepta sunt, Ecclesiæ dogmatis, divinis testimoniis planè adversari. Idq; tantò faciliùs quòd ex iis pleraq; Rationi quoque, & quæ nobis ipsa Natura insevit, principiis repugnarent. Cum igitur ad excellentis ingenii altitudinem & judicii acrimoniam singularis animi probitas accessisset, deprehensis Ecclesiæ erroribus (quod plerique faciunt) non est abusus ad Scripturæ & Religionis contemptum; sed potius Scripturæ & Religionis

Christianæ auctoritate usus est ad sanandos Ecclesiæ morbos, qui nisi detestis erroribus curari non poterant. Itaque in eo studio, ad quod sublimis & pia mens inflammato impetu rapiebatur, non sine divina procul dubio ope, magna ei lux repente oborta est, præcipue cum ad eruendos Scripturæ sensus Orientalium linguarum, Hebrææ præcipue atq; Græcæ, quin & Arabicæ cognitionem attulisset. Sive igitur, ut credi potest, periculi metu, sive exactiori purioris Theologiæ & linguarum studio incensus, citò ex *Italia* in *Helvetiam* atq; *Germaniam* concessit.

1547 Admodum adolescens patriam reliquerat; annum videlicet agens alterum & viceesimum. Proximo quadriennio *Galliam*, *Britanniam*, *Belgium*, *Germaniam* universam, ipsam quoque *Poloniam* emensus, apud *Helvetios Tiguri* sedem fixit. Unde licet privatis publicisque negotiis sæpius abstraheretur, potissimam tamen illuc exilii sui partem exegit: multis passim principibus viris carus, nonnullis quoque Regibus conciliatus. Nemo ea tempestate è viris do-

doctrina illustribus extitit, (quorum
tamen nulla Aetas feracior fuit) cu-
pus non amicitiam modò, sed familia-
ritatem quoque moribus non merue-
rit. Quo factum est, ut ad infinitam
iudicii bonitatem singularis quædam
prudencia & morum suavitas accesser-
it. Quas dotes in eo cum alii è sum-
mis viris plurimi agnoscunt, tum
præcipuè *Philippus Melanchthon* lau-
dat in commendatitiis suis, quibus
abeuntem prosecutus est, literis. Et
profectò quis ipsi cum celeberrimis il-
lius seculi viris, *Calvino* præcipuè,
Melanchthone, *Bullingero*, *Brentio*,
Musculo, *Munstero*, *Zanchio*, *Verge-
rio*, *Castellione*, *Beza*, *Martyre*, *O-
chino*, *Cæleo*, & aliis plerisque usus
intercesserit, frequentes ad eum plu-
rimorum epistolæ testantur, quorum
autographa magno numero ad nos
pervenerunt. Non ille horum amici-
tiâ frui maluit ad fortunæ suæ perfu-
giû; quam uti ad Ecclesiæ emolumen-
tum. Itaq; ipsos illos metuendos flo-
rentis tunc Theologiæ antistites quæ-
stionibus suis multum urfit atque ex-
ercuit. Habeo literas *Calvini* ma-
nuscriptas, quibus moram sibi ab eo
bilen

bilem non dissimulat, & pro responsi-
one objurgationem ac minas reponit.
Non est, inquit, quod expectes, dum ad
illa, quæ objicis, questionum portenta
respondeam. Si tibi per aërias illas spe-
culationes volitare libet, sine me, quæso,
humilem Christi Discipulum ea meditari,
quæ ad fidei meæ ædificationem faciunt.
Ac ego quidem silentio meo id quod cupio
consequar, ne tu mihi post hac sis mole-
stus. Liberale vtro ingenium, quod tibi
dominus contulit, non modo in rebus ni-
bili frustra occupari; sed exitiabilibus fig-
mentis corrumpi vehementer dolet. Quod
pridem testatus sum, serio iterum moneo:
visti hunc querendi pruritum mature cor-
rigas, metuendum esse, ne tibi gravia
tormenta accersas. Ego si indulgentie
specie vitium, quod maxime noxium esse
judico, alerem, in te essem perfidus &
cruclis. Itaque paululum nunc mea
asperitate offendi malo, quam dulcibus
curiositatis illecebris male captum non re-
trahi. Erit tempus, ut spero, cum te ita
violenter expergefatum fuisse gaudebis.
Calend. Jan. 1552, Joh. Calv. tu-
us.

Neq; verò fluxa fuit aut spernenda
minarum fides. Nam in Octobre an-
ni

ni sequentis *Genevæ Servetus* exustus
 est. *Lelii* tamen veneratio, & in ma-
 ximis doctrinæ atq; ingenii ornamen-
 tis incredibilis modestia, & morum
 dexteritas adeò sævientium iracundi-
 am exarmaverat, ut, cujus libertatem
 ferre non poterant, odisse tamen ho-
 minem non sustinerent. Sciant, quos
 nimia veri libertas in pericula sæpè
 intempestiva præcipitat, ipsam illam,
 quam propugnant, veritatem in cir-
 cumspecta prudentiæ lenitate, quàm
 ineffreni zelo plus habere præsidii.
 Ut qui ultrò suis discriminibus occur-
 runt, magis ad privatam laudem,
 quàm ad publici emolumenti ratio-
 nem festinare videantur. Et, si us-
 quam alibi, hîc profectò columbina
 simplicitas serpentino astu temperanda
 est: nisi nobis suspectum est servato-
 ris consilium, damnantis eorum in-
 consultam temeritatem, quibus sæpè
 æquiter expetit, suas illuc margaritas
 prodigere, ubi pretio suo æstimari ne-
 queunt. *Lelius* certè inter capitales
 sententiæ suæ hostes mansit integer &
 inviolatus. Nec tamen commisit, ut
 iudicii sui sensus periret intrâ consci-
 entiæ suæ secretum. Itaq; quibus vi-
 sum

sum est, concedere non est veritum
 quæ sibi divinitus patefacta censebat.
 Suos præcipuè *Italos* erudiit, quos pri-
 um ac voluntarium exilium per mul-
 tas *Germaniæ* atque *Poloniæ* Regiones
 sparserat. Reperio in *Polonicarum*
Ecclesiarum commentariis geminum
 ejus in patriam nostram adventum.
 Primum circa annum 1551. ætatis ve-
 rò ejus sextum & vicesimum; quo
 tempore cum plerisq; e nobilitate *Polonica*
 non sine maximo fructu conver-
 satus dicitur. Is quoque tunc *Francisco*
Lismanino Corcyraeo, *Bonæ Sfortiæ*
Reginæ Confessario (qui tunc nisi
 fallor, fratrum minorum provincia-
 lis, mox deficiendi à Pontifice in hoc
 Regno primus signum sustulit) abjici-
 endæ cucullæ acerrimus auctor exti-
 tisse perhibetur. Sed tunc quidem in-
 tra paucissimos menses discedens in
Moraviam, & inde ad *Helvetios* se re-
 cepit. Alterum ejus in *Poloniam* ad-
 ventum deprehendo post mortem *Mari-
 anæ* patris, qui *Bononiæ* obiit anno,
 1556. Non multo post enim, circa
 annum 1558. & 1559. literis *Poloniæ*
 atque *Bohemiæ* Regum muniri volu-
 it, ut securius in urbe *Veneta* cum a-
 micis

micis de patrimonio agere posset.
 Tunc profecto patuit apud plerosque
Germania atq; *Polonia* proceres, ipsos-
 que adeò Reges, quantum is gratiâ
 potuerit. Summis enim studiis in e-
 jus causâ apud *Ludovicum Priulum*
Venetiarum, atq; *Cosmum Hetruriae*
 Duces certatum est. Eodem ferè tem-
 pore atrox ob-suspicionem hærescos
 coorta tempestas, universam *Socinorum*
 domum periculoso turbine concussit.
 Post obitum *Alexandri* tres germani
 fratres *Latio* supererant: è quibus
Celsus Bononiae, *Cornelius* & *Camillus*
 unâ cum *Fausto* fratris *Alexandri* filio
Senis agebant. Hos inter quoq; sug-
 gerendæ veritatis mirus artifex *Leli-*
us, ejus semina sparserat, eaq; longis
 licet terrarum spatiis divisus, tum effi-
 caci studio fovebat, ut nonnullorum
 uxores ignotus adhuc & absens in par-
 tes traxerit. Nec deerant ex aliis
 quoq; familiaribus & amicis ejus-
 dem instituti partim consortes,
 partim conscii. Sed istius messis
 tam blanda spes in ipsa herba
 extincta est, capto *Cornelio*,
 cæteris percussis aut fugatis:
 Hic metus *Faustum* quoque,
 ad

admodum tunc juvenem, non urbe tantum patriâ, sed Italia ipsâ exegerat. Qui cum aliquamdiu *Lugduni* in *Gallia* viveret, *Lelius* interim *Tigurini* præmaturâ, morte extinctus est. Ejus de obitu literis *Marii Besozzi* certior factus *Faustus*, structas lucubrationibus ejus insidias ægrè antevertens, earum hæreditatem crevit; jam ante quoque plurimarum ab eo rerum notitiâ imbutus, quas ipse longo postea intervallo, acri ingenio, & studio indefesso excoluit. Incidit mors *Lelii* in diem perendinum Id. *Maii*, anni, 1562. ætatis, verò ejus septimi supra trigessimum. Tantam indolem longævam aut vitalem non fuisse, minus mirabitur, quisquis expenderit, quàm præcox extitit. Vixdum ex *ephebis* aggressus *Italiam* reliquit. Intra sextum & vicesimum ætatis annum, universis penè *Occidentis* provinciis peragratis, plurimis passim è præcipuâ nobilitate, omnibus autem fortasse ubique eruditis viris, eximie laudis nomine innotuit. Quindecim propemodo annos numeres quibus à patria ab fuit. Ex tantillo ævi spatium magnam sibi partem longinqua itinera

tinera vendicant, quibus per varias
Europe oras fructuosum multis exili-
 um circumtulit, Adde perpetuam
 cum tot tantisque viris consuetudi-
 nem ; adde continua literarum com-
 mercia : quibus deductis, quota quæ-
 so pars temporis studiis ejus relicta
 est ? Quærendum jam stupentibus
 superest, quodnam illud tam profun-
 dum otium ? Quæ tam acris indu-
 stria ? Quæ tam versatilis indoles ?
 Quod tam vastum ingenium fuerit,
 quod tot linguis, tot scientiis haurien-
 dis, simul altius revocandæ in seipsam
 menti, simul maximis rebus gerendis
 suffecerit ? Hæc de *Lælio* præmittere,
 nisi ultrò libuisset, ipsa postulabat ne-
 cessitas. Quippe is ipsi *Fausto* atque
 aliis ingrediendæ, quam postea secu-
 ti sunt, viæ dux & auctor exitit.
 Nunc ad *Faustum* redeo : cujus pri-
 mum vitæ seriem ac præcipuos casus
 compendio rerexam ; deinde rerum
 gestarum capita complectar ; postre-
 mo quæ de animi & corporis habitu
 cursum inquirenti comperta habere li-
 cuit, paucis adjiciam.

Natus est duabus horis & tribus ferè
 quadrantibus ante solem Nonis De-
 cembris

tembris oriturum, in calce anni 1539, annis ferè quatuordecim *Lelio* patruo minor. Mortuus est anno 1604. Paulò ante incuntis veris initium, annum ingressus quintum ultrò sexagesimum.

Ejus *Ætatis* viginti primùm, & paulò post duodecim annos in patriâ: triennium circiter in secessu *Eugdu-nensi*; reliquos triginta annos continuos egit in voluntario exilio. Or-bata parentibus fuisse videtur *Ætas* illa, quæ capiendò literarum & inge-nii cultui maximè docilis est. Levif-simè enim, & omni præceptore desti-tutum bonarum artium studiis sese o-peram impendisse queritur. Et alibi, se Philosophiam non didicisse; nec Scholasticâ Theologiam unquam atti-gisse; & ipsius Logicæ artis nihil nisi rudimenta quædam idque valdè serò degustasse fatetur.

Superbientis hæc fuit sæculi contu-melia, quòd tam insigni documento compertum est, etiam sine istis (quæ meritò quidem, sed tamen sæpe in-temperantiùs suspicimus) præsidis esse.

Magnos posse viros, & magna

ex.

exempla daturus.

Forſitan & expediebat, natum ut de dogmatibus orbis cognosceret ingenium, nullis delibari præjudiciis; ne quam errorum fibram admitteret, quibus extirpandis adoleſcebat. Et enim facta errorum Theologia ipſam quoq; Philoſophiam ac prope omnes bonas artes infecit. Itaque non in cunis tantum, ſed in ipſis quoque primæ doctrinæ rudimentis jam olim pueritia orbis decipitur, & opiniones tanquam veras imbibit, priuſquam judicare poſſit, an falſæ ſint. Ita fit, ut ſæpe præſtet nullis, quàm perverſis documentis imbui: nec mirum ſit interdum turpius eruditos deſipere, & rude vulgus judicare incorruptius. Quod non ita accipi velim, ut eruditionem, ſed ut abuſum ejus damnare exiſtimer; nec frænum ipſi, ſed cautionem optare. Iſtiusmodi levi literarum tincturâ, ſimulque Jurisprudentiæ (ut arbitror) ſtudio prima Socini ætas occupata fuit, ad annum uſque tertium & viceſimum. Hauſerat tamen jam ante diviſas veritatis principia, partim acri ingenio, partim *Lælii* patris monitu, præ-

præcipuè cum subito ingruente discrimine, quod antea quoq; monuimus, in *Galliam* concessisset. Tamen si *Laelius*, ingenio nepotis confusus, plura divinanti innueret, quam traderet discenti; nonnulla etiam in experimentum iudicii adolescentem celaret; non dissimulato inter amicos prælagio, plenius hæc atq; felicius à *Fausto* orbi prodenda. Sed cum post obitum *Lælii* revertisset in *Italiam*, in illo ævi fluxu, ætas adolescentis veluti navis sine rectore fluctuans, nescio quibus ventis abrepta, pene ad aulicas Sirenes consenuit. Etenim in Regiam *Francisci Magni Ducis Hetruriae* ascitus, eiq; honoratis Ministeriis plurimum conciliatus, cum isthic flagrantissimâ gratiâ & dignitate floreret, totos duodecim annos in aulâ *Florentina* consumpsit. Perit ipsi tunc (ut ipse perpetuis gemitibus dequestus est) florentissima pars ævi; si modo periisse censenda est, in quâ non umbraticis doctrinæ præceptis, sed solidis vitæ experimentis formatum est sublime iudicium; in quâ & ille juvenilis æstus deferbuit, qui plerumque magna in magnos lapsus præcipitat ingenia.

ingenia, Et profectò nisi id quoque aliunde nobis constaret, vel ex ipsâ ingenii vi conjectura duci posset, quàm vehementibus olim animi motibus æstuaverit illa indoles. Sub exitum istius temporis tetigit animum ejus sermò de bonorum dilectu deliberatio; quam ea animi magnitudine expedivit, ut sibi ob spem cœlestium omnia terrenorum votorum emolumenta calcanda decerneret. Itaq; nihil cunctatus, desperata ab invitissimis principibus missione, suâ sponte patriam, amicos, spes & opes suas destituit, quò liberius suæ atq; aliorum saluti incumbere posset. Non ingratam ejus operam Magno Duci fuisse absentis iam & exulis desiderium ostendit. Sæpius enim per literas atq; nuncios, Pauli potissimum *Jordani Ursini*, viri illustris, qui sororem Magni Ducis in matrimonio habebat, operâ hominem sollicitavit ad reditum, solitâ quidem modestiâ, sed obfirmato animo renitentem. Annus agebatur Christi nativitate 1574. Ætatis autem ejus quintus & trigessimus, cum ex *Italia* in *Germaniam* secessit. Venientem hospitio excepit *Basilea*, benigna receptatrix Christi

Christi sexulum, & quæ jam pridem
 periclitantem innocentiam gremio
 suo fovere didicerat. Illic solidum
 triennium & quod excurrit Theologiæ
 studio incubuit; sacris præcipue vo-
 luminibus intentus, quorum ad syn-
 ceram intelligentiam cum assidujs vo-
 tis atque precibus aspiraret, paucissi-
 mis *Lelii* patrui scriptis, & pluribus
 ab eo sparsim relictis notis multum
 adjutus est. Quod ipse, cum sup-
 primere posset, ingenuè semper præ-
 se tulit ac professus est. Cum ad an-
 num usque 1575. *Basileæ* degeret,
 creditum sibi veritatis pignus in secre-
 ti pectoris custodia minime deti-
 nuit. Itaq; dum lumen sibi exortum
 ad alios propagare studet, ab amicis
 ad alienos sensum delapso differendi
 argumento, disputationem de Jesu
 Christo servatore ore primùm inchoa-
 tam, postea scripto complexus est.
 Quam antequam absolveret, primùm
 valetudine à studiis, deinde peste à
 scriniis *Basileæ* relictis exclusus, aliam
 interim cum *Francisco Puccio* disputa-
 tionem, ineunte anno 1578. *Tiguri*
 confecit; mox eodem anno *Basileam*
 reversus libro quoq; de servatore sum-
 mam

suam manum imposuit. Multum illa
 tempestate *Transylvanicis* Ecclesiis
 barbarum dederat *Francisci Davidis* &
 reliquorum de honore ac potestate
 Christi opinio. Cui malo remedium
 querens *Georgius Blandrata* (cujus
 tunc & in illis Ecclesiis, & apud rerum
 potentes principes *Bathorreos* magna
 erat auctoritas) illo ipso Christi nati-
 vitate *Socinum Basilea* evocavit; ut præ-
 cepuum factionis ducem *Franciscum*
Davidis à tam turpi & pernicioso er-
 rore abstraheret. Id quo commodius
 feret, conducto apud eundem grandi
 æ hospitio; eadem utrumq; domo
 æque mensa paulò plus quam per tri-
 entem anni uti voluit. Sed *Francisco*
 estimationis inter suos retinendæ,
 quam querendæ veritatis cura fuit an-
 tiquior. Itaq; errorem suum non mo-
 do privatim spargere; sed publicè pro-
 pter suggestu promulgare ausus, præsens si-
 periculum accersivit, in carcerem
 pro jussu *Transylvaniæ* principis con-
 ductus, in quo paulò post mortem ob-
 iit. In hujus exitu cum ab omni
 culpa abesset *Socinus*, invidiam ta-
 men non effugit. Quasi verò aut
 licaliis armis *Franciscum* debellare
 non

non posset, cum utriusq; disputantis
documenta publicè extent; aut Magi-
stratus ille ita fuerit causæ Socini ad-
dictus, ut ipsius, sive cujusquam ex eo-
dem hominum genere arbitrio strin-
geret arma suæ potestatis. Quod si
quis fortè à Socini causâ non alienus
(quod mihi quidem non constat) au-
ctor fuit principi acerbioris in *Francis-
cum* consilii, ejus certè culpam *Socinus*
præstare non debuit, cujus neq; con-
siliium scire, neq; factum ullo modo
probare potuit. Nam ut alia plurima
taceam, nihil magis adversum *Socini*
sententiæ accidere poterat, quam il-
lud dogma, quod *Francisci* viventis
voce atq; ingenio defendi non pote-
rat, ejusdem morientis muto, sed ef-
ficaci testimonio sancitum videri:
præsertim cum obitus ejus Martyrio
similis statim omnium in se oculos
converterit. *Socini* disputatio, quam
cum ipso habuit, licet eo superstitè
conscripserit, quintodecimo demum post
anno vix in lucem prodire potuit. Post
hanc disputationem in *Mai*o, anni
1579. absolutam, & Ecclesiis *Trans-
ylvanicis* exhibitam non diu isthic
Socino commorari licuit, per morbum
ibi

si vulgò grassantem, quem Colicam
 vocant. Eodem igitur anno jam
 quadragenarius migravit in *Poloniam*,
 ubi Ecclesiis *Polonicis*, quæ solum pa-
 trem Domini Jesu summum Deum
 agnoscunt, publice adjungi ambivit:
 sed cum dissensionem in quibusdam
 dogmatis non premeret, satis acerbè
 atq; diu repulsam passus est.

Qua tamen ignominia minimè ac-
 census, vir, non tam indole, quàm a-
 nimi instituto ad patientiam compo-
 situs, nulla unquam alienati animi
 vestigia dedit. Quin potius impres-
 sionem variorum hostium, à quibus
 tunc illæ Ecclesiæ vexabantur, suo fi-
 li ingenio sumsit propulsandam. Pri-
 mus *Andreae Volani* impetus refellen-
 di ejus parænesi exceptus est; eadem-
 q; occasione rogatu *Nemojevii* septi-
 mum caput Epistolæ ad Romanos ex-
 plicatum. Mox *Jacobum Paleolo-
 gum* adoriri placuit; cujus tunc exi-
 stimatio atq; auctoritas pestilentium
 errorum reliquias in hominibus alio-
 qui minimè malis fovebat. Hunc non
 odio, sed consilio, durius aliquantò
 habitum, semper excusavit. Paulò
 post, cum redintegrante pugnam *Vo-
 lano*

Poloni certamen recruduit simul ad
Sponanienſis Collegii Theſes respon-
 ſum eſt. Dum pro veritatis patro-
 cinio tot pugnas atq; odia *Socius* ſuſ-
 cipit, calumniatoribus tot inimicitie
 non caruerunt. *Stephanus* tunc Re-
 gnum *Polonię* obtinebat. Ejus aures
 aculeator imbuſit ſed tiſi contra Ma-
 giſtrum ſcripti criminatione. Indig-
 num eſſe, ſi authori vago atque exuli
Itala impune abeat hæc audacia. Li-
 bellus contra *Paleologum* designaba-
 tur. Qui licet aliud non poſtularer
 innocentie teſtimonium, quam ſui le-
 ſionem, declinari tamen periculum
 placuit.

Proinde *Cracovia*, ubi quartum
 jam annum degebat, commigravit ad
 virum nobilem, *Chriſtophorum* Morſti-
 nium, *Pawlikovii* Dominum, ubi non
 tam latebris, quam nobilitatis in gen-
 te noſtrâ privilegio innocentiam tuta-
 rus eſt. Nam ruſ illud ſuburbanum
 paucis paſuum millibus *Cracovia* di-
 ſtat. Illinc, quam ex vinculis cri-
 mina purgare, conſultius viſum. Nec
 ad illum modo temporis articulum
 perſeſcanti patuere officioſæ domus
 hospitalitii lares; ſed amplius trien-
 nio

nio foverunt hospitem. Et quo cumulatius esset exhibitæ humanitatis specimen in exulem ac peregrinum, paulò post etiam ambienti filiafamiliâs virgo nobilis in matrimonium collocata est; factusque ex hospite gener, securitatem in illis locis suam affinitatibus & amicitiiis sanxisse visus est. Ruridum ageret, cum alia multa præclara, tum præcipuè librum contra *Eutropium* conscripsit; constanter illius Ecclesiæ famam & causam propugnans, à qua iniquissimo præjudicio damnatus multa insons indigna jugiter pertulerat. Filiam Agnetem sustulit circa Pentecosten anni 1587. ætatis 48. ex qua cum post mortem patris *Stanislao Wiszowatio* Equiti *Polono* nupsisset, nepotes neptesq; etiamnum supersunt. Eodem anno in *Septembre* amisit uxorem *Elisabetham*; quem casum viro luctuosum & acerbū gravis ægritudo corporis excepit; adeò quidem pertinax, ut per aliquot menses studiorum usum interciperet. Et, ne qua calamitatis species abesset, eadem fere tempestate, per mortem *Francisci Magni Ducis Heturvie*, fructus bonorum ejus, quem quotannis

B

tannis

annis ex Italia capiebat, penitus ipse
 fuit ereptus. Sanè aliquantò ante, cri-
 minatorum acerbitate ac minis Ponti-
 ficum, bona ejus in periculum vene-
 rant. Sed *Isabella Medicea* magni
 Ducis *Meduriae* sororis, quæ *Paulo*
Jordano Ursino, quem supra memora-
 vimus, nupta fuerat, dum vixit, eni-
 xo studio, & postea ipsius *Francisci*
 magni Ducis benevolentia, factum est,
 ut illo superstitie annuos ex iis redditus
Socius caperet. Adeò nondum illi
 meritorum ejus exoleverat memoria,
 ut litoris ac precibus, damnati & ex-
 ulis, pridem destituti ac sæpè repudia-
 ti, principes difficillimâ in re gratifi-
 carentur. Humanissimis quoque li-
 teris compellatus, & in posterum quo-
 que bono animo esse jussus est, quan-
 diu vita illis suppeteret, dum ne in li-
 bris edendis nomen suum publicè ex-
 rare pateretur. Sed tunc illos prin-
 cipes infestum *Socino* fatum abstulerat.
 Atque ut omnia in sollicitudinem viri
 conspirâsse viderentur, viduum, æ-
 grum, & fortunis omnibus provolutum
 ipsa Reipublicæ nostræ tempora an-
 gebant, tunc maximè decertantibus
 inter se Regni *Polonici* candidatis, tur-
 bulenta;

bulenta; ideoque inimicorum licentiae
 opportuna. Jam enim iterum *Cra-*
coviam migraverat. Proinde in tot
 malis solatium a negotio petit, quod
 sibi repurgandis, qui tum in Ecclesia
 vigeant erroribus, divinitus datum
 sentiebat. Quanquam igitur antea
 quoque Ecclesiasticos conventus fre-
 quentare solitus, anno tamen 1588.
 in *Brestensi Synodo* (quod oppidum est
 in *Lithuanie* finibus) majori quam an-
 tea conatu atque fructu, de morte &
 sacrificio Christi, de Justificatione
 nostra, de corrupta hominis natura,
 denique cum *Davidianis* & *Budneistis*,
 de Jesu Christi invocatione disputavit.
 Hic fuit annus, quo primum *Lucla-*
viciani Cœtus cura atque provincia
 madata est *Petro Stoinio*, Petri illius *Sta-*
nius Statorii Thonvillani filio, cujus pro-
 genies olim inter indigenas nobiles co-
 optata, hodie quoque habet aliquos in
 patria nostra magnis honoribus per-
 functos viros superstites. Is non
 minus judicio acer, quam promptus
 eloquio, postquam *Socini* amicitiae co-
 pia facta est, in sententiam ejus liben-
 ter concessit. Paulò ante quoque
 non paucos è præcipuis privatim in
 B 2 suam

suam sententiam pertraxerat, & suffragantium sibi non exigua indies fiebat accessio. Refragabantur tamen adhuc viri maximæ auctoritatis, *Nemojevius* ac *Czechovicius*, & plerique è Ministris natu majoribus. Primus olim *Securinius* sententias *Socini*, in quas descenderat, propugnasse palam dicitur ausus. Secuti mox alii. Quos inter grande partibus momentum addiderant, *Andreas*, *Stanislaus*, *Christophorus*, tergemini fratres *Lubjenecii*, quos splendidis natalibus, & in summam spem genitos, atque partim in aula Regia, partim in summorum Procerum contubernio educatos, à mediis vitæ illecebris ad Religionis curam sacer quidam instinctus abripuerat. Hi, quemadmodum flagrantissimo zelo omnia pietatis impedimenta calcaverant, ita agnitæ veritati pari animi candore ac magnitudine subseripserant.

Jamq; & alli certatim è pastorum ordine partibus addebantur, præsertim è junioribus, quos minùs morabatur inveteratæ opinionis atq; auctoritatis præjudicium; cum evenit casus novitate insignis, qui quanta vis sit

ve-

veritatis documentum dedit memora-
bile. In magno sententiarum dissen-
su laudabilis hæc fuit illius Ecclesiæ
concordia, quod tantum opinionibus,
non etiam odiis homines illi pugna-
verint. Et cum alii aliorum sententi-
as detestarentur, sese tamen mutuo
minimè damnarent. Itaq; integrâ u-
trinq; tolerantia læpius acriter di-
sceptabant, atque hoc fuit præci-
puum illarum Synodorum negoti-
um.

Anno igitur 1589. in Synodo Lub-
linensi, sententia *Socini* de cap. septi-
mo ad *Romanos* non mediocriter agi-
tata est. Erant qui defenderent; sed
& oppugnantium pastorum non mi-
nor fuit numerus. Ex iis unus, *Nicolaus*
Zitinius, ab aliis earundem partium
iussus contrâ mentē *Socini* caput illud
exponere, eoq; consilio rem strenuè
aggressus, delapsus inter disserendum
ad verba, quibus Apostolus gratias a-
git Deo liberationis nomine, hæsit at-
tonito similis. Et mox, Ecqua verò
est ista liberatio? ait, ecquod
beneficium illud, quod tantas
Apostolo grates expressit? An
quod in tantâ eum peccati servi-
tute

servitute detineri necesse fuit? Hoc vero mihi equidem probari nullo pacto potest. Ego igitur (inquit) pariter ingentes Patri luminum ago gratias, quod mihi nunc ab errore liberato veritatis suæ lucem oboriri voluerit. Mox contrariam explicandi rationem ingressus, pro sententiâ orthodoxâ accuratè disputavit. Stupentibus & arguentibus quorum causam susceperat, respondit, se non potuisse convictæ mentis iudicio refragari. Magnum ea res momentum attulit ad veritatem propagandam; sed non minus illorum studia, qui ad amplectendum eam signum cæteris iustulerant. Hos inter eminuit *Petri*, quem diximus *Stoinii* eloquium. Unan illam facundiam parem ingenio *Socini* Deus Ecclesiis istis contulerat, quæ subtiles & à rudiorum captu remotiores Viri sensus populari ratione tradere, & flexanimæ orationis genio cunctis probare potuerit. Hoc ille v. delictæ suæ mentis præcipuo interprete usus est, ad insigne Ecclesiæ Dei emolumentum. Quicum ut tantò arctius jungeretur, evenerunt nonnulla quæ cogèrent. Jamadudum *Socinum* *Cra-*

commorantem circumflare undi-
 que pericula cœperant, quæ plerumq;
 fideles Christi servos comitari amant.
 Quanta ibi contumelia affectus fuerit
 ab insolenti milite *Verneco*, ipse in
 quadam epistola exponit. Sed præ-
 cipue post librum de *Servatore* typis e-
 vulgatum inimicorum odia recrude-
 runt. Itaque anno 1598. commota per
 Scholasticos infimæ plebis sæce, æger
 tunc & fortè curandæ valetudini in-
 tentus, extrahitur è cubiculo seminu-
 dus, & per forum ac celeberrimas pla-
 teas, deposcentibus ad supplicium ple-
 risque, contumeliosè raptatur. Tan-
 dem in illâ furentium colluvie pessimè
 mulctatus, a M. *Vadovita* professore
Cracov. ensi ægrè furenti multitudi-
 ni eripitur. Direptas tunc sarcinas &
 supellectilem, quæque alia rapi potue-
 re, longè minori dolore tulit, atque
 scriptorum quorundam jacturam ir-
 reparabilem, quam ipsius vitæ impen-
 dio sese redempturum fuisse sæpè pro-
 fessus est. Perit ibi una insignis contra
Atheos labor, quem refellendis ingeni-
 osis magni cujusdam Viri commentis
 susceperat. Cum verò ad tam bar-
 barum sævitæ exemplum minæ quo-
 que

que accederent, *Cracovia* *Luclavicius* migravit, in pagum ultimâ suâ habitatione atque obitu nobilem, novem circiter milliaribus *Cracovia* distitum; ubi aliquot annos, usus mensa & ædibus viri nobilis *Abrahami Blonscii*, vicinus *Stoinio* vixit. Ambo igitur mutui sibi operam de propinquo navantes in profligandis errorum reliquiis, jam ad unanimem in omnibus sententiis consensum penè universam illam Ecclesiam redegerant. Nam & ipse pridem *Nemoj vius* plerisq; in rebus *Socino* assensus, hallucinationes suas nunquam satis prædicanda ingenuitate damnaverat.

Solus *Czebovicius* à sententia sua dimoveri non potuit. Qui cum, vincente potiori parte, ad cætera ægrè quidem, sed tamen utcunq; conniveret; paulò post in sententiâ de Baptismo ciere turbas cœperat: quæ tamen citò ex voto *Socini* sopitæ, postea suapte sponte evanuerunt. Repurgata sic plenè ab erroribus Ecclesiâ, veluti ad unam eam rem hucusque vita producta, non tam immaturo sibi, quam luctuoso suis fato eripitur *Luclaviciis*, exeunte bruma, anno ætatis quinto ultra

ultra sexagesimum. Ultima morientis vox excepta, se non magis ævi, quam invidiæ & molestiarum saturum, lata atque intrepida spe propendere in supremum illum fati sui articulum, qui missionem ab ærumnis simul & laborum stipendium ostenderet.

Quem vitæ ac laborum socium, eundem funeris laudatorem, & sequenti anno comitem habuit, *Petrum Stoinium*; qui tanquam præstitutum quoque jam vitæ pensum exegisset, *Socinium* secutus est vix quadragenarius.

Curriculum vitæ eius emensi, per quod compendio festinavimus, restat ut in dispiciendo quid gesserit, quid præstiterit, paululum figamus vestigium.

Nemo memoria nostra de toto Christiano orbe, sed imprimis de Ecclesiis *Polonicis*, melius meruit. Primum enim genuinam sacrarum literarum mentem, tot editis lucubrationibus, innumeris in locis aperuit.

Deinde sententiæ de Deo atq; Christi
 B § persona

sonâ, quas jam in *Polonia* vigentes deprehenderat, solidis argumentis confirmari, & à subtilibus cavillis atque sophismatis peritè deiendi unus egregiè docuit. Mox quasdam impias, alas prophanas sententias, quarum exitiale virus furtim in Ecclesiæ gremium irrepebat, felicissime extinxit. Nemo acrius *Judaizantes* repressit: idem *Chiliasitarum* opinionem, idem multa præterea alia fanatica somnia explosit. Errores autem, qui à reformatis Ecclesiis hausti magno adhuc numero in ea Ecclesia regnabant, mirâ felicitate extirpavit. Talia erant, de justificatione, de placandâ justitiâ Dei, de prædestinatione, de servitute arbitrii, de peccato originis, de Cœna quoque Domini, de Baptismo, & alia sinistre intellecta dogmata. Deniq, sublati perniciosi erroribus, ne quid ineptiarum quoque in Ecclesia relinqueret, superstitiones plurimas circa res indifferentes exterminavit. Ex hoc genere fuit namq, vilis vestitus ambitio, deinde capeffendi magistratus, aut etiam citra vindictæ studium sui juris persequendi religio, & si quos
similes

similes naves primum fervoris incon-
sideratio zelus asperferat.

Vitæ ordine atq; rebus gestis exposi-
tis, reliquū est, ut de animi & corporis
habitu pauca addamus. Ingenii &
iudicii laudes memorare, superflua est
operæ, cum tot ejus monumenta in
promptu sint. Eruditionem autem
quò pertinacius occulit, eò se prodit
impatentiùs. Senior hæc, verum
solidior accesserat. Nec desunt in ejus
scriptis felicitis quoq; memoriæ vestigia.
Unum ipsius specimen præterire ne-
queo, quod in disputatione cum *Chri-
stiano Francken* edidit. Hic in con-
fessu Synodi *Chmelnicensis*, doctrinæ at-
que ingenii specimen ostentare cupi-
ens, humidius quam par erat pastores
illos ad disputandum provocaverat,
mediocrem singulorum eruditionem
despicens. Et quo magis disputatu-
rum ipsâ copiâ percelleret, atq; obru-
eret, meditato apparatu quinquaginta
simul argumenta contra invocatonem
Christi proposuit. Turbaverat ca-
res nonnullos, & *Socino*, licet ab Ec-
clesiâ toties repulso, respondendi pro-
vinciam mandaverant. Is hominem
improvise inquam disputandi ratio-
nem

sem ingressum, & uno pene spiritu
 tot præparata spicula effundentem,
 attentè audiens, monebatur, ut saltem
 capita rationum quibus respondendum
 esset notaret. Sed memoriæ fiducia
 calami subsidium spreuit, & hominem
 quousq; libuit suas illas rationes decla-
 mantem, patienter audiit; mox eo-
 dem planè ordine longam argumen-
 torum seriem retexens, adeò ad sin-
 gula solidè respondit, ut vix quicquam
 adversario superfuerit quod contrà
 mutire posset. Itaq; se minus in ea
 materia promptum ac paratum pro-
 fessus, & stupentibus omnibus, consu-
 sus abiit. Et quoniam naturæ ejus do-
 res attigimus; si quem fortè ea cura
 tangit, ut figuram quoque corporis
 cognoscere aveat, sciat illi non desu-
 isse formam indole sua dignam: sta-
 tura justam quidem non excedens, sed
 proceræ vicinior fuit. Habitus cor-
 poris gracilior, intrà modum tamen.
 In vultu porrectæ frontis dignitas, &
 oculorum masculus decor vibrabat.
 Venustas & gratia oris vigorem &
 majestatem nihil minuebat. Cibi som-
 niq; parcior, & omnium voluptatum
 citrà ambitionem abstinens, in una

valetudine curanda scrupulosus, & sæpe nimius fuisse videbatur. Quâ tamen prospera plerumq; usus est, nisi quod interdum calculi doloribus, & passioni colicæ obnoxius esset. Lipitudinem quoque nimis lucubrat. omnibus contractam jam senior querebatur. Lenis vitæ atque insons genius. Mira simplicitas in moribus, quibus ita gravitas inerat, ut abesset supercilium; & hominem facilis, revereri velles, quam posses timere. Alloquio facilis, honorem cuiq; ultra modum exhibuit, & si quid damnare in eo cuperes, nihil fuit vituperio propius, quam nimia sui contemptio.

Modestus corporis cultus, sed tamen comptus & elegans, tametsi à fastu longè recesserat, faciles minùs aspernebatur munditias. Officiosus in amicos, & in omnibus vitæ partibus diligens. Principes quorum in ministerio partem ævi posuit, ita demeruerat, ut nec desiderium ejus diuturna absentia, nec favorem manifesta offensio extinxerit. Patruos, fratres, agnatos, omni officio prosecutus. *Lelium* præcipuè suspexit & coluit.

E

E propinquis mulieribus, præter *Camillam* aviam matronam lectissimam, *Portiam* amitam, & *Phyllidem* sororem, suo utramque merito vehementius dilexit. Quarum illa dum vixit laudatissimæ pudicitiae exemplar, prudentiâ simul & comitate morum incredibili, adeo *Laelium Beccium* maritum, virum insignem sibi devinxerat, ut is sæpe cum lachrimis se tali tantæque conjugæ indignum fuisse diceret. Hæc morum atque in regenda domo disciplinæ sanctitate, viro probata, (is fuit *Cornelius Marsilius* nobilissimo loco natus) immortale sui moriens desiderium reliquit. Et quoniam pridem à naturæ dotibus ad ea quæ suâ sibi operâ quæsierat bona delapsi sumus, non sunt præmendæ silentio nonnullæ è virtutibus ejus, quibus supra multos eminuit. Non facile dixerim, in tam vehementi indole plus ignis, an ingenii fueriet; adeo antequam impetus suos ratione composuisset, præcipitem ad bilem natura formaverat. Quam tamen ita fregit ac domuit, ut quæ postea in homine eluxit mansuetudo, plerisque visa fuerit naturæ laus esse, non indu-

stria.

striae. Patientiae quoque commendationem, cum fortunæ & injuriarum indignitas; tum delicata, ideoque irritabilis auget indoles. Nihil ejusmodi hominibus malorum accidere solet sine exquisito doloris sensu; neque adeò mirandum est, quod sæpe plus capere possit tristitiæ ingenium capacius.

At ille in hoc quoque certamine fortis & naturæ suæ victor apparuit: postquam tot calamitates ab alienis, tot a suis injurias, pericula ab hostibus, ingratitude ab amicis, invidiam a doctis, odium ab imperitis, infamiam ab omnibus, pauperiem à fortuna, denique ab ipsa illa quam unice ornavit Ecclesia, jugem nec sine ignominia repulsam, Christiana animi magnitudine tulit ac perpassus est. Pene injuriam feci fortunæ, quod in eam paupertatis ejus causam rejecisse videor. Verum ego nunc non culpam ejus aculavi, sed indicavi statum: quem Socino evadere per fortunam forsitan licuit, si aut per conscientiam, aut per quandam animi generositatem fuisset integrum. Sanctitatis certè famam ex mendicitate nunquam venatus

natus est. Quoties tamen vel tenuissimo sumptu conditionem suam tolerare potuit, adduci nequibat ut munera ultro oblata caperet. Ultro quin etiam in egenos facultates suas erogabat. Nec tantum eleemosynæ, sed & liberalitatis nullum genus omisit : ut agnosceres flagrantem promiscuo omnium amore caritatem. Sumptibus quoque suis nonnullos libros in lucem edidit ; ut ad ardentem promovendæ divinæ veritatis zelum, nihil sibi faceret reliqui. Hanc tot scriptis, tot epistolis, tot privatis publicisque disputationibus, tot informationibus eorum quos mentis suæ passim habuit interpretes, tot longis, ple-
risque ab extrema *Sileste* ora in intimam *Lithuaniam*, susceptis itineribus, valetudinis, famæ, fortunarum dispendio, sui denique capitis periculo, sibi sumpterat propagandam. In tantis laboribus, & discriminibus, quo uno se sustentabat solatio, idem toti Ecclesiæ, unicum ad vitam sanctius agendam remedium inculcare non destitit. Spem enim immortalitatis jugem sollicitè ac delicatè fovendam censuit. Aded ut cuidam se-

senecioni in argumentum pietatis tu-
 mulum sibi constructum ostentanti, ac
 subjicienti, mortem se perpetuò medi-
 tari: rectius facturum responderit, si
 resurrectionis rationem meditaretur.
 Sanè in omnibus vitæ partibus, sed
 maximè in rerum spiritualium judi-
 cio, prudentia ejus eluxit. Quæ ve-
 luti fructus quidam fuit humilitatis e-
 jus atque modestiæ: virtutis ita inge-
 nio suo insitæ ac peculiaris, ut in cate-
 ris alios, in hac seipsum æmulatus
 fuisse videatur. Neminem unquam
 contempsit, nullam rem nisi consultò
 ac circumspectè aggressus est. In studi-
 is quoq; ad eò omnis sui fiducia aberat,
 ut nihil scribere auspicaretur, nisi
 longâ & maturâ meditatione conco-
 ctum. Idem in lucubrationibus ejus
 non difficulter deprehendas. Quo-
 ties is per salebras quas alii securo
 gradu calcassent, suspensio incessit ve-
 stigio! ut nemo sic alieno, quemad-
 modum is proprio judicio diffusus fu-
 isse videatur. Quod singularis ejus
 modestiæ, ut diximus, tunc fuit præ-
 mium, nunc est indicium. Sed præci-
 pue fides ejus multum inter ceteras
 laudes enituit. Nemo post hominum
 me-

memoriam omnibus præfidiis instrator fuit, quibus ad famam, atque opes, & altissimum vitæ istius apicem ascenditur: nobilitatem generis, amicitiarum splendorem, gratiam principum, opes ingenuas, valetudinem, ingenium, eloquium, eruditionem & maximarum rerum capacem indolem, Natura, Fortuna, industria denique certatim cumulaverant. Tantarum illi rerum jacturâ constitit vocantis obsequium Dei, & concredita veritatis Fidei commissum. Parum erat destituisse tot summæ spei pignora, nisi se ultrò infinitis miseriis, egestati, discriminibus, inimiciis, omnium despicatui, probris & contumeliis, & execrabili ubiq; sui nominis memoria, veluti devotam publicis odiis victimam, sciens prudensq; objecisset. Neq; verò respexit ulla præsentis, aut saltem propinquæ mercedis stipendia. Longè ille sua vota, ultrâ vitæ quoq; suæ limitem, imò ultrâ labentis tunc sæculi curriculum jaculatus est; adeoq; bona fide spes ejus in cælum erigebatur, ut in nullo terreni solatii fulcro recubuerit. Non detraho debitas aliorum meritis laudes: manea singulos
suum

suum decus. Verùm pace omnium dixerim, tentavêre forsitan illustrium virorum aliqui, ad tam sublime fidei specimen eniti, sed nescio an quis evaserit. Pleriq; enim non caruere subditiis quibus eorum virtus citò sublevata est, ut non diu creditores summi Dei existerent. *Lutheri* & aliorum animi magnitudo plausu mox & studiis principum ac populorum excepta est. Quot alios, inopes aliqui & obscuros, causæ dei defensio, ad æpes atq; potentiam provexit? Quos tamen hæc vicissitudo à fidei laude non excludit, si quæ ipsos provexit causa, unà cum iis demum ipsa adolevit.

Sed illi in hunc numerum non temerè veniunt, qui florentem jam & adultam Dei causam (sive illa verè talis, sive prætensa sit) etiam non exiguis rerum suarum impendiis demerentur. Habent enim quod sperent in terris, etiam citrà cœli respectum, & in ejusmodi præsentium præmiorum expectatione non semper faciliè discernas, utrum magis Deo confidant isti, an industria suæ.

At *Iulius* & *Faustus*, viri tanto iudicio, tanta illius (quo vixerunt) æ-

vi cognitione atque experientia, quodnam sibi in terris dum viverent, imò & proximo post seculo, tot laborum atque discriminum solatium despondere poterant, dogmata professi, nulla auctoritatis pompa, nullo patrium studio, nulla dissolutioris vitæ conniventia, nullo alio lenocinio commendata; quin potius austeritate sua cunctis exosa atque invisa. Nullam hic sanè video terrenæ spei latebram, quæ vel minimum decerpit de nobilissimæ fidei laude, quæ quanta quanta fuit, omnibus terris exclusa, in cælum evolverat, & in solius Dei clementia colloquebatur.

Ignatius quoque, ut alios taceam, majorum nostrorum memoria, patriam, agnatos, opes, honores & alias illecebras contempserat, multos quoque labores, multa discrimina ultrò subiebat, zelum gloriæ Dei & fidei militiæ professus. Non despicio animi magnitudinem quæ in eo aut nonnullis similibus apparuit. Neque enim profusus molli itinere ad gloriam contenderunt. Sed nondum hîc video illud magis arduum, quod quærimus, nobilioris fide specimen. Non sumo mihi tantum

antum, neq; etiam in præsentia mul-
 tum interest, ut de cuiusquam
 sentis proposito sententiam feram,
 quam feret olim iudex falli nescius.
 Itaq; nihil moror quid *Ignatius* in a-
 mo habuerit, cum ad præsens nego-
 tium sufficiat, quid habere potuerit.
 Videbat ille sanè res Pontificum in
 quibusdam provinciis afflitas; sed in
 pluribus quoq; aut saltem potenti-
 oribus, adeoq; in patria, & ubi sedem fi-
 guratus erat, benè firmatas & florentes
 ignorare non poterat. Immensa quæ
 propugnatoribus suis Ecclesia illa sta-
 tum reponit præmia, virum istum la-
 misse quis dixerit? Acris est profectò
 in generosis animis gloriæ stimulus.
 Ubicunq; illustris famæ campus pan-
 ditur, non modò ipsi volu prætes atq;
 opes sordent, sed vita quoq; ipsa vilis
 est. Itaq; & Martyria pro felici atque
 opulenta Ecclesia, etiam citrà noblius
 religiosæ fidei documentum facilè sus-
 ciipiuntur, neque adeò plus admiratio-
 nis mereri possunt, quàm illi quondam
 qui

— in *Punica* nati

*Tempora, Cannarum fuerant, Trebia-
 que iuventus*

aut

aut si Castrense vulgus displicet, quid
 Codrus pro patria non timidus mori.
 Sanè quisquis in Ecclesia Romana
 aeternitatem nominis quaesivit, non
 stultè profectò elegit gloriæ suæ spa-
 tium. Nunquam enim Romana olim
 Res pub. (quamvis hac potissimum ra-
 tione adolevisset) tot aut tanta præmia
 periculis pro se susceptis proponebat,
 quot & quanta Romana Ecclesia re-
 præsentat. Serò illa pulvinaria atque
 aras, & solis tantum Imperatoribus
 posuit. Hæc passim benemeritis præ-
 ter sempiternam nominis veneratio-
 nem, templa, & sodalitia, & hone-
 stam inter Deos indigeres sedem exhi-
 bet. Quid altius suspiret flagrantissi-
 ma gloriæ stis? Quisquis igitur pro-
 positis ac propè manu comprehensis
 tam invidiosis stipendiis, quantumvis
 non sine aliquâ rerum suarum jactu-
 râ, militiam istam ingressus est, nihil
 est quod fidem suam Deo imputet.
 Ubi opes Ecclesiæ Romanæ, tot princi-
 pum potentia, atq; ipsius Hispanici
 imperii sparsa per orbem moles, ste-
 rere in subsidiis, facile fuit etiam in
 maximo discrimine procurrere ante si-
 gna. Humanæ istud erat atq; milita-
 ris

fortitudinis specimen. Ad primam
 quidem Ecclesie martyrum aut
 confessorum sanctiorem gloriam non
 surgit. Ita illi sincere in coelum su-
 pexerant, ut nihil sibi in terris quod
 sperare possent reliquum esset. Eorum
 exemplo ita *Laelius* & *Faustus* Deo
 crediderunt quæ in ejus gratiam per-
 lebant, ut nulla propè terrena futurae
 mercedis pignora, nullam humanam
 divinæ spei fidejussionem, nullum
 salarium acceperint. Unius dei fidem
 et clementiam, eamque longo post sa-
 eculari intervallo expectandam secuti
 sunt. Suo quoque ævo jugitur spreti,
 et inglorii, & solis odiis nobiles, ne-
 morituri quidem secundioris famæ
 conspiciunt delibarent. Nulli tamen
 inquam credentium decoxit fidelissi-
 mi numinis beneficentia. Ne istud
 quidem servorum suorum nobile par-
 ticipium oblivione sepultum esse vo-
 luit. Ostendit illos orbi, quæ par-
 tes sui gloriose noscitur potuerant;
 retractis in lucem tot inclytis inge-
 niorum monumentis.

Ac licet non hac mercede steterit
 plenum militiæ illorum stipendium;
 tamen ipsum quoque inter mortales
 no-

nominis decus ita benignè asserere
 cepit, ut fortasse magis periculum
 sit ne nimios, quam ne
 nullos ipsis honores habi-
 tura sit posteri-
 tas.

erere
alum
ne

DISSERTATIO

quam

FAUSTI SOCINI

operibus præmit-

ti voluit

EQUES POLONUS.

Anno , 1651.

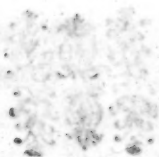
DISSERTATIO

IN ARTI SOCIA

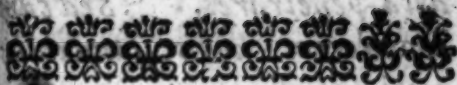
OPERIBUS PRAC

IN

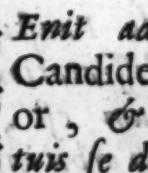
IN

1621

Lectori S.

 V *E*mit ad te,
Candide Lect-
or, & tuis se devovet
erudita Equitis Poloni disser-
tatio. Eam ante aliquot an-
nos flagrans pietatis ardor
expressit, ut qui Fausti Soci-
ni opera sub pralum a nobis
revocanda erant, una
cum vita ejusdem prius in
vestibulo te editu rita exci-
pere,

peret, quam in eorum a-
dyta penetrares. Sed cum
inviderint nobis laudabilis
voti successum iniqua veri-
tati tempora, & scriptorum
Socini editionem usque distu-
lerint, in nova consilia a-
nimus flectendus fuit. Vitam
proinde Fausti divulsam a
scii dissertatione publico da-
re visum est, ut agnoscat
tandem orbis ingens illud cæ-
li depositum, & quem nata-
lium splendorem sors aspera
sepeliverat spirante, is jam
fatis functo reviviscat & ad
meritam sui venerationem
mentes hominum accendat.
Verum vita illa edita, hæc
quoque dissertatio mordere

car-

carceres & post longa mola-
stæ custodia tædia foras spect-
are cæpit. Nos initio qui-
dem ambigui aliquandiu &
animi suspensi stetimus. Mo-
nebat hinc insignis commodi
pes eique jam alludentia sig-
na, ut emitterimus cupientem:
sed illinc longo a nobis inter-
uallo dissitus autor obstabat,
sine cujus suffragio precipita-
te editionem inconsultæ teme-
ritatis videbatur. Vicit ta-
men utilitas tandem, & anci-
pitem dubitandi curma sic ab-
tulit, ut ab autore festinati-
ficii expectare veniam,
quam apud alios neglecti cul-
am contrahere maluerimus.
accipe igitur, Lector, benign-

no vultu ad te properantem ;
& ita lege, ut iudicii quoque
adhibeas dexteritatem ; ita
iudica, ut nihil odio, nihil
gratia dedisse videaris.

Valc.

uit,
benefi
igitur
volupt
paucio
arque
in hoc
est sit ;
ordida
to dam
ia istis
genus c
ignior

Dissertatio.

Ultimū olim in quæ-
rendo ad felicitatem
aditu humanum cla-
boravit ingenium :
sed nulla contentio,
nulla industria mor-
taliū invenire po-
tuit, quod non nisi Dei immortalis
beneficio par erat deberi. Magnam
igitur generis humani partem blandæ
voluptatum inescavere illecebræ. Nec
pauciores auri fulgor extrâ se posuit,
atque opum utilitas sibi addixit. Sanè
in hoc visco ferè tota plebs mortalium
hæsit : Quam tamen turpem aut
ordidam felicitatis imaginem, merito
damnarunt nobiliora ingenia. Glo-
ria istis, imperium, potentia, atque id
genus cætera, visa sunt isto fastigio
igniora. Sed & hæc inania & flu-

æ fortunæ munera sapientiores mor-
 talium optimo jure sunt aspernati.
 Cætera quoque fugacis ævi blandi-
 menta primum, mox spolia, veluti
 forma & vires corporis, conjugium
 felix, soboles numerosa, & longævi
 senii vivacitas, eodem cum superiori-
 bus fastidio obnoxia visa sunt. Resta-
 bat vitæ per virtutem actæ decus atq;
 integritas; in qua optimi quiq; bea-
 titudinis nostræ apicem posuere. Ne-
 q; ego sanè negaverim, nihil esse in
 rebus humanis, quod altius ac propius
 ad hoc culmen assurgat; in quo tamen
 isthæc mens nostra conquiescere possit,
 nondum perspicio. Sublatis enim cæ-
 teris vitæ humanæ solatiis atque ille-
 cebris, non alium in virtute fructum
 video felicitate dignum, quam bonæ
 conscientiæ. Neque vero spernendum
 puto istud gratantis sibi animi gaudi-
 um. Sed quomodo ab incidentibus,
 quibus vita humana infesta est, miseri-
 is nos vindicare; aut omnino justæ
 beatitudinis numeros implere possit,
 assequi nequeo. Animus enim noster
 in felicitate, quam ambit, non malo-
 rum solatium tantum; sed vacatio-
 nem quærit; neque se beatiorem mi-
 ferrimis

ferrimis esse, sed omnis miseriæ exper-
tem desiderat. Nam mala & miseriæ
non vocare, quæ corpori aut vitæ hu-
manæ acerba sunt, stylum sapientium
tem, & à mortalitatis captu alienum.
Relinquamus cum Homero, qui unus
Deorum lingua loqui audebat, suo
quidem jure usus, cum non pictor
esset, sed poëta:

*Chalcidem (ait de avi quadam) ho-
mines, Cymindin Diu vocant.*

Nos quamdū corporis & fortunæ
casibus obnoxii sumus, bonorum &
malorum vocabula rebus imponere
cogemur, ex humanitatis potius sensu,
quàm Philosophandi ambitione. Itaq;
calamitosæ virtuti ad felicitatem de-
esse multum judicamus, dignamque
meliori fortuna rectè factorum conscien-
tiam, miserationi sapius, quàm in-
vidiæ propiorem arbitramur. Non
latuit id emunctioris judicii Philoso-
phos; qui beatitudinem in virtutis
actione posuisse non contenti, vitæ
prosperæ & externorum bonorum
conditionem adjungere, Quo qui-
dem nomine summi viri immeritò
malè audiunt. Nihil enim est inep-
tius quàm beatitudinis rationem, quæ

C 5

in

in solidâ rerum affluentia consistit, hilari quidem, sed nuda ac sterili cogitatione circumscribere. Nempe inops est atq; egena Felicitas, cui virtus suo stipendio militat, nec alia laborum atq; periculorum præmia habet, quàm eorum memoriam. Neq; verò ego præcipuam ejus mercedem censeo, res in hac vita prosperas & ex voto fluentes : quod ne principi quidem Philosophorum in mentem venisse putamus. Sed tamen misera, & indigna virtute conditio est infontem eam gravibus infortuniis mulctari ; aut optimè meritam, præcipuis tamen adeoque necessariis fraudari vitæ commodis atq; solatiis. Itaq; æquum erat, illud, quicquid est, sine quo vita mortalium acerba & calamitosa existit, ei felicitati adjungi, ad quam per virtutem ascenditur. Neque tamen rursus sine argumento hæc beatudinis species exagitata est. Etenim si absq; externâ prosperitate non constat, quæ neque initio comparari, neq; parta retineri nostro arbitrio potest ; quid in eâ spei aut præsidii ponendum putabimus, quum nec connitentibus nobis obtingere, & invitis eripi possit ?

Ve-

Verum enim verò justis hinc mortali-
tatis nostrae sortem deploras, quam
acutissimi Philosophi judicium repre-
hendas. Fecit ille, quod potuit, &
felicitatis, quantamcunq; olim in hac
vitâ sperare fas erat, duxit lineamen-
ta. Quid meruit, si ea non cujusvis
industriæ patet? si in ea est aliquid,
quod nec firmum, nec stabile putes?
denique si non implet aviditatem
mentis humanæ? Etenim quæcunque
erat illa felicitas, quæ sperari in hac
vitâ poterat, plurimo atq; multiplici
laborabat defectu. Primum enim
cum ad eam non nisi per virtutem pa-
teret aditus: neque ea certum ac sese
dignum haberet stipendium, arceban-
tur ab ea penitus infelicis nata inge-
nia. Eandemq; ob causam etiam no-
biliore animi ad supremum virtutis
fastigium aspirare non poterant. De-
inde si quis feliciori genio ad aliquam
virtutis laudem eluctatus est, oranda
erat Bona fortuna, non minus surdum
quàm cœcum numen, ut aut venire
aut manere propitia vellet: sine cujus
incertissima fide nemo sola vir-
tute suæ felicitatis statum tueri pote-
rat. Denique ut quisquam prosperri-
mè

mè virtuti simul ac fortunæ litaverit ; ac utriusque conspiratione usq; ad invidiam felix eversus fuerit ; impendebat nihilominus trepido inevitabilis moriendi necessitas. Quæ decerptæ beatitudinis solatio adeò leniri non poterat , ut quanto quis felicius viveret , tantò ægrius à felicitate suâ divelleretur : & in uberiori maximorum bonorum affluentia , copiosius haberet justissimi metus atq; doloris argumentum. O duram igitur mortalitatis sortem , cujus ne ista quidem rara & paucis optanda conditio , tanti doloris tantæq; formidinis expers esse poterat ! Horum malorum ac miseriarum exitum invenire , ideoq; rectum ad sinceram felicitatem cursum tenere , quod initio diximus , non erat humanæ opis. Manebat ista gloria summi Dei beneficentiam , qui unus per filium suum humano generi vulgavit arcanum illud æternitatis, *Esse* aliquod dignum virtute præmium , præter ipsam.

Primus hîc ingentibus promissis ad veram beatitudinem erexit desideria mortaliū , primus incredibilis voti non spem tantum blandam aperuit,

sed

sed ipsius spei non dubia dedit pignora. Habemus paternæ fidei obsidem filium, cujus ipsa primum doctrinæ puritas & sanctitas etiam sine advocatis ac patrocinio satis pro se perorat: cujus vitæ innocentia doctrinam, stupenda miracula ipsam præterea confirmant innocentiam. Cujus mors pro suæ doctrinæ testimonio suscepta, optimæ fidei specimen arguit: superata verò certissimi testimonii veritatem ostendit. Cujus à morte suscitatio ardui promissi exemplum, exaltatio verò atq; imperium certitudinem repræsentat. Cujus denique res per Apostolos gestæ & ille Spiritus admirandorum operum opifex, qui tandem armatum orbem intermis subegit; qui ad virtutis æumnas tot gentes sine illecebris pellexit, nunquid levia videntur divini ejus imperii simul atq; spei nostræ documenta? Credibile verò est olim immensam laborum molem non modò sine ullâ mercede, sed præsentissimo exitio, ullos mortalium in hoc ævo subituros fuisse, nisi habuissent, quo posthumæ spei sustinerearent fiduciam? An excelsæ fidei robur ipse recenti adhuc

huc rerum gestarum memoriâ tanta
 sui experimenta dare potuit, si suberat
 ulla non levis aut iniqua diffidentiae
 suspicio? Itaq; nihil propius factum
 est, quam ut universo orbi earum re-
 rum fides fieret, quas initio paucissi-
 mi & simplissimi mortalium oculis su-
 is usurpârunt. Tot urbes atq; impe-
 ria, tot gentes ac populi, tot insulae ac
 terrarum ultimae orae, quanquam in
 aliis rebus plerumq; discordes, in eo-
 rum tamen fide consentiunt, quae
 Christiana religio pollicetur. O for-
 tunatum igitur humanum genus, cui
 pridem in altâ demerso caligine, tan-
 ta lux repente oborta est! ô beatam
 conditionem hominum, quibus ad
 coelum & immortalitatem via non
 modo comiter ostensa, sed firmiter
 strata atq; munita est. Hæc illa est
 vera felicitas, quæ & unicuiq; serio
 volenti patet, nec invito eripi potest.
 Nihil in illam fortuna, nihil fabulo-
 sa Fati necessitas, nihil anilis Parca-
 rum colus jaçet potestatis. Ipse De-
 us quod in eam juris habuit, tradidit
 iis qui promissis suis per Christum sin-
 cere crediderunt, pastorum memores,
 nobiscum

Quæ

*Quæ pepigit, nati quos sanguine præ-
dignus emit.*

Postremò quæcunq; humanam olim
in hac vita prosperitatem turbabant
aut morabantur, longè ab hac felici-
tate remota sunt. Tanta in eâ virtuti
præmia propofita sunt, ut omnibus
ad supremum ejus fastigium accessus
pateat: tanta præfidia atq; admini-
cula addita, ut neminem ab eo infeli-
cior indoles, neminem prava educa-
tio, neminem ingenii tarditas, ne-
minem literarum incitia, non sexum
imbecillitas, non humilitas sortem
nascendi, non inopia, non vitæ insti-
tutum, non ulla denique alia res
quenquam, nisi voluntaria improbitas
arceat. Postquam Christiana religio
tot gentes cœlestibus curis imbuir, de-
fiit fortunæ virtus supplex fieri ne a-
cerbissimis casibus cursum suum tur-
baret, ne solida ejus gaudia terrori-
bus humanis aut luctibus intreciperet.
Tunc illa profectò cæcum istud nu-
men sine superbia spernere, tunc sine
temeritate provocare cœpit: tam in-
columitatis suæ quàm victoriæ secura.
Nam & in præfenti vitâ non plus in
virtutem fortunæ licere Deus voluit,
quàm

quàm quantùm humanissimo parenti
 sueta erga liberos indulgentia permit-
 tit. Et ut minarum ejus ictus non
 sint irriti; gloriæ nostræ militat ac
 felicitatis incremento, quando om-
 nibus malis superstitēs, læta & glori-
 osa laborum memoria manet. Deni-
 que ipsa illa invicta moriendi necessi-
 tas, quæ postremò vitæ agmini in-
 cumbens, etiam undique cumulata
 ejus gaudia eminūs terrore, com-
 muni luctuoso carpebat interitu, jamdudum
 Christianæ virtuti ac Fidei domum
 caput submitit. Nec obstat, quod
 nondum hostis hic arma abjecisse vi-
 deatur, quum præcipuus ejus mucro
 retusus sit, morte pridem per redu-
 cem Christi vitam debilitata. O fe-
 lix & plus quàm Saturnium seculum,
 quo primùm tam amœnum jubar ter-
 ris illuxit! Poterat mortalium genus
 in tam salutiferâ luce facili & inoffen-
 so gradu vadere ad immortalitatem:
 sed ipsi tanta felicitate, nescio per
 quam vicissitudinis injuriam, sincere
 diu frui non licuit. Sive quis mundo
 infestus genius; sive ipse sibi ingratus
 orbis hanc fortunâ invidit, sive hoc
 denique fuit supremi Dei consilium,
 ut virtuti nunquam idoneum certa-
 men

men deesset: spem certè tam invi-
 diosæ sortis, ipsumque ad e-
 am aditum à multis jam seculis
 maximis difficultatibus involvi conti-
 nit. Primum enim ipsa spei nostræ
 fiducia (quæ sola nos in veræ beatitu-
 dinis fastigio sistere potest), admotis
 penè machinis subruì cœpit ac labefa-
 ctari. Deinde ipsa Religio Christi,
 quæ solo humano generi tantæ spei
 fidem fecerat, non uno nomine in du-
 bium vocata est. Denique non mo-
 do concipiendæ, sed etiam adeundæ
 huic spei ingens est objectum impedi-
 mentum. Quodq; maximè doleas
 atq; indignere, hæc omnia facta ab iis,
 qui se speratæ felicitatis candidatos
 professi sunt.

Etenim, ut ad id, quod primo pro-
 posuimus, revertamur, quæ erat ma-
 china subruendæ fidei nostræ aptior,
 redeundi ad vitam difficultatē? Vi-
 tam fortè in immensum produci posse,
 atq; rationi humanæ probari po-
 terat, sed ereptam postliminiò in æ-
 ternum restituti, non contra ratio-
 nem quidem, sed tamen suprâ fidem
 erat. In tanto præter naturæ morem
 dei miraculo credere humanum genus,
 nisi exemplo, vix poterat. Itaque
 ejus

ejus rei certum Deus subjecit omnium
 oculis experimentum, revocato ad
 vitam eo, qui naturæ mortalis condi-
 tione nihilò cæteris præstabat. Hoc
 tam evidens fidei nostræ adminiculum
 communis Christianorum opinio no-
 bis eripit: si *Jesus* ille resuscitatus est
 ille ipse summus Deus, à patre essen-
 tiâ non diversus. Nam nec bona fi-
 de mortuus erat; (quis enim supre-
 mum numen planè mori posse censeat?)
 quis personam illam Patri coæter-
 nam & humouision trucidatam as-
 serat? nec in ipsâ mortte existens
 (quemadmodum nos) aliena ope in-
 diguit: Et ad vitam gloriosè redux,
 propriis viribus, nec unquam adempta
 sibi aut depositâ potentiâ, sese ipse è
 faucibus lethi eripuit. Cedo, quid in
 nobis simile? Non accessiones nostri,
 sed nos ipsi morimur: quid verò spei
 sit in nostris viribus, penitus per
 motrem fractis & prostratis. Certè
 defunctorum manes aut personæ in id
 non excubant, ut se suapte potentia
 ex soporem tam profundo excitent.
 Parum fuit fidem nostram in re maxi-
 mi momenti tam periculose convelli:
 quin etiam ne aliunde quærere posset,
 quo

quo se erigeret, sat is providè prospè-
 ctum est. Cum enim præcipuum vi-
 rz fidei officium esset, tam sublimi-
 tas Dei promissis sincere credere;
 vulgò perivasum est Christiano popu-
 lo, in eo cardine verti fidei specimen,
 ut certas de Dei natura aliisq; simili-
 bus dogmatis sententias credamus.
 Ita à vero fidei exercitio, ad inanium
 opinionum ambitionem, mentes om-
 nium deflexit publicus error atque de-
 corfit. Quo factum est, ut de natu-
 ra Dei omnes disputarent; promissis
 pauci crederent: ac proinde præcep-
 tis quoq; non multi obtemperarent.
 Ita exiguo momento fides in opinio-
 nem, religio in Philosophiam, virtus
 in contemplationem, zelus in con-
 tentionem, caritas in studia partium
 degenerarunt. Neque aliter fieri po-
 terat, posteaquam relictis moribus,
 sola cõti atq; examinari capere inge-
 nia.

Venio nunc ad alterum illum con-
 cussæ fidei arietem, quo per universæ
 religionis latus spes nostra petitur.
 Cælum ad sydera benè meritis nulla
 secta, nulla religio solidè despondet,
 præter Christianam. Perit tantæ
 spon-

sponsionis pignus, si sponsor ipse vocatur in dubium. At quominus falsi condemnatur, aut iustissima suspitione traducatur Christiana religio, nulla mora est per eos, qui ipsi falsa atque omni ratione abhorrentia dogmata veluti fundamenta substernunt. Quis non illachrymetur malis Ecclesiae, reputans quantum a primigenia castitate desciverit? Atque in medio dolore nonnunquam & iusta erumpit indignatio, quod in proximo de Deo dogmate non puduerit priscos illos Episcopos S. scripturarum sensum ad normam placitorum, Graecicae dicam, an Barbarae Philosophiae, violenter exigere. Gnosticis olim verus Ecclesia irrisit, quod prophanam Philosophiam, additis è Christiana doctrina centonibus prodigiosè contextis, corruerint. Ipsa verò, si Diis placet, magis sobriè philosophata, maluit Christianam Theologiam, quam illius aevi eruditionem inquinasse videri. Usque adeone patres illi miserum putarunt, illarum artium rudes censerì, quae tunc flagranti seculi studio celebrabantur? Sed quod accidit iis, qui duabus sellis sedere

volunt, ut utraq; excidant, nec sacræ revelationis primævam simplicitatem, nec prophanorum ingeniorum conjecturas sincerè retinuerunt. Quamobrem absurdis ac invicem pugnantibus sententiis referta sunt Ecclesiæ dogmata: quæ, quia nobis notitias à naturâ insitas ipsamque adeò rationem à stirpe evellunt, Fidei obtentu ingeruntur.

Quod ferri utcunq; posset, primum si vim humanæ mentis superarent, non everterent. Multum autem interest, utrum illa rationem alicujus rei non capiat, an videat falsitatem. Verum enim sæpè tam altè reconditum est, ut erui vix possit; at falsum raro se in eas latebras abstrudit, quin suis vestigiis deprehendi queat. Utinam verò tam facilè ignorantix mederi possemus, quàm promptè errores falsi convincere licet? Aliàs quid ultra menti nostræ relinqueretur, si quo prætextu damnare timebit, quod implicat contradictionem. Præterea ferri quoque posset ista paradoxorum sub fidei clypeo defensio, si saltem bonâ fide ab examine rationis, ad testimonii divini auctoritatem refugerent.

Sed

Sed ubi sub rationis iudicio causa laborare incipit, subitum à sacrâ revelatione præsidium arcessitur. Postquam hæc ipsa revelatio venit in examen, primum (quod antea quoque innuimus) Platoniciis ingeniis quam scriptoribus Apostolicis evidenter patefacta apprehenditur. Deinde si quis est in S. oraculis locus, qui ejus fidem facere videatur, tam obscurus est, ut rursus ad volucres atque æreas humani cerebri contemplationes redeundum sit, ex quibus de ambiguo ejus sensu constet. Quibus in consecutionibus nectendis, si causa iterum titubare incipit, iterum quoque ad coelestis patefactionis fidem, veluti ad notum diverticulum, ridiculus fit receptus: quasi jam pridem confessum esset, hoc esse dogma divinitus traditum, & non id ipsum tunc vel maxime veniret in dubium. Ita dum incerta ratio à suspecta revelatione, & hæc iterum ab illâ, intempestivam petit opem, in utraque tandem parum præsidii apprehenditur. Postremo tot in S. literis, tamque manifesta adversæ sententiæ testimonia extant, ut neque salvis iis paradoxa dogmata con-

consistere possint, neque in dubium
vocatis S. librorum maneat autoritas
incolumis. Quamobrem etiam ne-
mo e Christianis testimoniorum isto-
rum vel fidem, vel sensum vocare in
dubium audet; manca tantum & mu-
tila esse, ideoque iis ad plenam re-
rum divinarum notitiam aliunde non-
nihil addi debere contendunt. Con-
cedamus id sanè postulantibus, dum
se obtentâ hâc addendi licentiâ abu-
santur, ad subruenda ea, quæ videli-
cet supplere polliciti sunt. Sed quid?
italia additamenta proferunt, quæ
eorum, quibus adduntur, fidem &
rationem penitus evertunt? hoc verò
minimè ferendum est: nam testimo-
nia nostra supplere promiserant, non
collere.

At enim supplementa ista ex S. o-
pulis hauriunt, ad quorum nor-
mam cætera eorum testimonia exigi
postulant. Equidem non negamus,
scripturam fidissimum esse suiipsius in-
terpretem. Sed primùm videndum
est, qua fide id alicunde ex scriptura
hauriant, quod alibi apertè ejus sen-
tentiz repugnat. Deinde rogan-
dum est, qua fronte eos locos, de quo-
rum

rum sensu ipsis (ob apertam evidentiam) cum adversariis fere convenit, explicari postulent per alios, de quorum expositione maxima lis est. Quis est iste tam perversus ac præposterus cognitionis ordo, qui per tenebras lucem illustret? quasi hæc sit ratio percipiendi res notissimas, si in ignotis cœcutiamus. Quantum igitur in divinis oraculis præsidii opiniones habeant rationi alioqui repugnantes, & quo jure fidei opem implorent, ex iis, quæ disseruimus patet. Sed quid refert? si tamen maximæ hominum parti persuasum est, plurimum religionis Christianæ interesse, ut tam incredibilia credantur. Neque hoc unum est caput, in quo tam divinæ fidei veritas traducitur. Quid ego hoc loco memorem, fœdissimorum errorum colluvieni, quibus purissima quondam ejus doctrina passim inundata est. Nulla fuit olim tam profana opinio, nullum tam anile delirium, nulla tam ridicula superstitio, quæ non in ea (per summam hominum injuriam) non modo locum, sed pretium quoque invenerit. Taceo de Transubstantione, de Sacerdotum

um atq; Pontificis infinita potestate,
 de cultu simulachrorum, portentosas
 sententias: taceo arcessitas ab Acade-
 mia, de Limbo, de Purgatorio, fa-
 bulas: taceo tot apparitionum spectras
 tot absolutionum nundinas, atque de-
 victorum pretia, tot alienos ritus atq;
 peregrinas ceremonias: quæque alia
 sive Græca quoque, sive Latina tan-
 tum Ecclesia, tamdiu pro Fidei colu-
 minibus venditare non erubuit. Quic-
 quid enim aut ab omni ratione obso-
 litum, aut S. literis repugnans Christi-
 anorum vulgo per tot secula obtrusum
 est, omne id in religionis ac Fidei no-
 stræ contumeliam redundavit, cum
 nec ingenium nobis mentis lumen
 illo modo extinguere, nec scripturæ au-
 thoritas salvâ fidē nostrâ possit convel-
 li. Sed fuerit ista sanè lapsi in bar-
 bariam orbis deploranda calamitas:
 nunc postquam felicitatis seculi luce o-
 portet e spissa caligine emergere cœpit,
 indignum est experrectio atque labo-
 ranti easdem aut tetiores etiam tene-
 bras offundi. Quo enim pertinet
 ineluctabilis divinæ destinationis con-
 ditio? quo Iniquissima Fati necessi-
 tas, etiam supra antiquorum somnia
 D fabu-

fabulosa & barbara? quæ non æquàm omnibus & communem vitæ legem, sed ratum jam de immutabili singulorum statu fixit decretum, quæ omnia scelera atque flagitia, priusquam ulli venirent in mentem, ipso (quod aiunt) actu fieri voluit, ac certis hominibus assignavit, & tamen acerrimè vindicat: quæ denique id unum in hominibus sive immensis præmiis, sive immanibus suppliciis dignum censet, quòd Dei voluntati, ut maximè velint, resistere nequeant? Quò spectat, inquam, tam sæva ac sinistra opinio, nisi ut divini simul imperii atq; humani obsequii rationem atrâ involvat caligine? Quid sibi vult & illa quorundam peculiaris de bonorum operum pravitate? quid altera communior de alienæ sanctimonix proprietate ac possessione nostra, sententia? Præter offusas menti nostræ tenebras, per miram utrobique pugnantium rerum mixturam, nonne à veræ pietatis studio arcemur? si & optimè agentes terret benefactorum conscientia, & pessimè viventibus non deest alieni meriti fiducia. Quid persolutum propriè pro gratuita impunitate pretium?

cum ? quid æquissimæ severitatis Le-
 ge injunctum nobis, quod fieri non
 potest ? quid ipsam denique humani
 arbitrii, hoc est, libertatis servitutem
 commemorem ? Non magis omnes i-
 stæ opiniones cum sincero piè vivendi
 conatu, quàm secum singulæ concilia-
 ri possunt. Quis enim carissimarum
 rerum impendio præmium capter,
 quod jam alieno sumptu penitus ac si-
 ne ulla suâ operâ sibi putet quæsitum ?
 quis eò per ardua & salebras niti con-
 tendat, quò non modò evadere posse,
 sed ne vadere quidem velle, sibi inte-
 rum esse, sit persuasus ? Intelligo me
 hos locos doctrinæ Reformatæ (quæ
 vocant) tetigisse, qui veluti delica-
 tissimæ partis ulcera tractari sine ex-
 quisito doloris sensu nequeunt. Ita-
 que plura non addam ; nec enim ver-
 borum compendio comprehendere pos-
 sunt, quorum ne numerum quidem
 mente inire facile est. Et alioquin
 scio non neminem fore, qui lectis
 istis pauculis, veluti inopinato stimu-
 lo ictus, exiliat, atque stomachetur ;
 quamvis ita moderari stylum conten-
 dam, ne cui meritò bilis moveri pos-
 sit. Indormit enim placidè suis vi-
 tiis

tiis Christianus orbis, istis opinionibus molliter suffultus: quem si quis pulvinum delicatæ cervici subtrahere ausit, illico

—orbis tigris de peior

furit accensa Theologorum factio, & Fidei ac Religionis fortunes agi clamitat: cum tamen vel privata nonnullorum existimatio, vel publica tantum peccandi illecebra veniat in periculum. Honori & gloriæ Dei Christique zelum hunc imputant: quasi Deo Christoque cordi sine ejusmodi præconia, quæ verum cultum & observantiam Numinis ejus, sitam in obsequio, ex animis hominum funditus exirpant. Dandam sibi operam unusquisque pro virili existimat, ne qua de essentiâ, personâ, beneficio, breviter, gloriâ Dei Christique humilis opinio obrepât. Rectè sanè: sed enim & bone vir,

—quid pulchra vocabula pigrit

Præteritis vitis!

Matth. 6

Vis tu gloriam Deo tuâ operâ verè ac magnificè asseri; da operam, ut præluceat omnibus virtutum tuarum splendor. Quod ut promptius facere possis, remove omnia opinionum

porr

portenta, quæ te in veræ pietatis cur-
 su remorari possunt. Nisi hoc studi-
 um ad res divinas attuleris, necesse est
 te in magna earum ignoratione versa-
 ri. Nam quod tu gratiam Dei atq;
 Christi, quæ obsequio quarritur, assen-
 sione demereri te posse putes, inani-
 ssimam spem alis. Aspernabitur Chri-
 stus blandimenta & titulos, quorum
 sub umbra hætenus inobedientia
 mandatorum ejus delituit. Illuxit
 autem orbi salutiferum jubar: sed
 homines magis adamavere tenebras,
 quia improbitatis suæ lenocinium de-
 pereunt. Quid igitur mirum? tam
 absurda, tam pugnancia, tam ab omni
 ratione remota & abhorrentia incau-
 tis obtrusa? Omnia ista per diram
 noctem atque caliginem obrepserunt,
 dum homines dulci peccatorum sopore
 sepulti animum ad cæcas insidias
 non advertunt. Sed præcipuè, ut
 diximus, Christianæ Religionis existi-
 nationi pessimè consultum est: post-
 quam hominibus persuaderi cœpit, e-
 um sine tam putribus & infirmis ad-
 miniculis stare non posse. Quæ non
 tantum evidentissimæ falsitatis suspi-
 cione; sed eo quoque nomine fidem
 sibi

Marth. 6

sibi derogant, quod virtutis stirpem ex animis hominum radicibus vellant, quâ unâ cum cæteris communi notitiæ insistentis principiis mens nostra, quicquid conetur, damnare non potest. Jam verò per tot inextricabiles errorum ambages vocata in dubiâ Religione, (ut alienos taceam) quotusquisque ipsorum Christianorum tot tamque gravibus suspicionibus intactam & illibatam spei suæ fiduciam servare potuit?

Hinc illud tandem promanavit, (quod tertio loco proposuimus) ut impeditâ fide ac spe nostrâ, quæ sola nos in obsequio Christi retinere potuit, ipsum quoque obsequium, ac proinde rectum ad speratam felicitatem iter impeditum fuerit. Omnis enim generis crimina atque flagitia ingenti agmine in Ecclesiam irrupere. Tot morum corruptelis, tot morbis & ulceribus, scatet universum Ecclesiæ corpus, ut longum sit singula persequi. Innumeri errores infinitos abusus pepererunt. Itaque omnis cæteris, quæ cum infamia Religionis vulgò regnant, duo tantum commemorabo, quorum non modò permissa impunitas, sed injuncta quoque impietas est. Primum enim cultu summi numinis,

numinis, à spirituali & cælesti ratione,
ad informes ritus ac ceremonias de-
torto, triste ac pudendum Idololatræ
genus inductum est: Et quasi periculū
esset, ne in iussi mortales timidius ex-
pressa Dei mandata calcarent, publicæ
ecclesiæ sanctionibus & dogmatis, tan-
tū non conceptis verbis imperatum
est, ut prima ac potissima Dei præcepta
violarentur; alterum verò etiam e nu-
mero reliquorū decem expungeretur.

Deinde nova illa & Regia Lex Chri-
sti, quæ inter alias, non modò ut perfe-
ctionis complementum & cumulus, sed
ut popularis peculi ejus tessera eminet,
Lex, inquam, Caritatis foedissimis mo-
ribus atq; institutis publicè abrogata
est. Taceo alia, quæ in fraudē ejus, non
clandestinā infirmitate, aut privato au-
su, sed publico cōsilio factitantur. Illud
unum sufficit, quod in pudēdam Eccle-
siæ Christi contumeliam a multis jam
seculis inolevit: Eos homines, qui *Jesu*
illi Nazareno pro Christo Dei agnito,
se suasq; spes atq; opes crediderunt, qui
in familiam ejus atque militiæ sacra-
mentum nomina dedere, quos ne odisse
quidem cuiquam (qui modò Christi
legibus se solum non putet) fas est
non oliam ob causam, quàm quod ali-
qua

qua in re dissentiant, à cæteris suis
 conservis & commilitonibus, non
 modò acerbissimis odiis, contumeliis,
 injuriis violari: sed etiam exquisitis
 cruciatibus, & immanibus atq; hor-
 rendis suppliciis mactari. Non est
 hæc privatæ crudelitatis macula: Ec-
 clesiæ nomine hæc tam dira ac detest-
 anda patrantur. A multis enim se-
 culis invaluit in populo Christi pro-
 phana & crudelis factio, quæ Christi
 Ecclesiam ferro atque ignibus atroci-
 citer depopulata, ejus se tamen nomi-
 ne, cæteris exclusis, sola immeritò
 venditat. Hæc illa est, quæ ex cæde
 ac vulneribus innocentium tam infamem
 sibi sanjem ac tabum asperfit: hæc est,
 quæ sibi tot funestis ignibus, tot
 feralibus flammis, hanc indelibili-
 lem notam, hæc stigmata ad sempiter-
 num dedecus inussit: hæc est, quam
 oppressorum manes, ad summi Judicis
 tribunal, non minùs in cœno vitiorù,
 quàm sanguine insòtium lapsanté ac
 trepidam trahunt: hæc denique factio
 Reipub. atque Ecclesiæ imposuerat
 principem, cujus potentiam nuper
 gremio Europæ incubantem gemuit
 Christianus orbis, nunc iterum horret
 ingru-

ingruentem. Etenim durissimæ, quæ
 premebamur, sortis misertus benignis-
 simus Deus, jugum hoc à nostris
 cervicibus depulerat. Jamq; discussâ
 turpis servitii caligine, amenissima
 lux libertatis affulgebat, cum subito
 tempestatum nebula coorta tristiores
 pæne prioribus tenebras minantur.
 Quid, nisi nostra ingratitude, efficere
 solet, ut deum beneficii sui poeniteat?
 Præmiserat exorienti luci gratissi-
 mum auroræ splendorem: nos malig-
 no crepusculi lumine contenti, clau-
 simus oculos ad ipsum solis jubar, ut
 in tenebris liceret verecundiùs pecca-
 re. Libertatem restituere cæperat:
 nos maluimus servitutem. Quam e-
 nim dominationem alii in nos, ean-
 dem nos in imbecilliores exerceri passi
 sumus, ut liqueret palàm nobis non
 tam servitium, quam dominum dis-
 plicuisse. Quid igitur accusemus De-
 um, quòd nos in tètèrrimas iterum re-
 trudat tenebras, qui lucem tam fœde
 aspernamur? quid queramur nos in
 servitutem Pontifici postliminiò red-
 di, qui nos ignobilioribus dominis er-
 rubescendo mancipii nexu addiximus?
 Si servire liber, est aliquis in honestis
 ore

ore capiendo hero dilectus. Quid ergo? Invitabimus omnes, ut excussum olim cervicibus jugum iterum accipiant? minimè verò. Nam quanquam novitiæ servitutis piget pudetq; tamè cum veteri tyrannide pulsam Idololatriæ labem meritò nobis gratulamur. Gratulamur & aliis multis in rebus suam Ecclesiæ faciem redditam. Sed præcipuè S. libris debitam auctoritatem ac reverentiam vindicatam pro eximio Dei munere agnoscimus. Jacta sunt igitur optimæ spei fundamenta: superest ut pulsæ Idololatriæ addamus restitutam Caritatem, quæ, nisi proscriptâ non modo crudelitate, sed omni quoq; tyrannide atq; iniquitate, restitui nequit. Sacrorum verò librorum, quam asseruimus, auctoritate, atq; ductu utamur ad profligandas tenebrarum reliquias, quæ hæcenus non minùs spem salutis convellebant, quàm fidem & formam Religionis nostræ deformabant. Quid cunctamur amplius? quid expectamus acriores excitantis Dei stimulos? Hac profectò tempestate, nescio quid grandius mortali ore insonuit. Non jam humana voce, sed metuenda divino-
rum

rum iudiciorum oburgatione admo-
 nemur officii. Triste quidem, sed sa-
 lubre Deus aegritudini nostræ remedi-
 um adhibet. Nimia nos corruerat fe-
 licitas, & in rerum prosperarum blan-
 dimentis palàm jam solveramus cupi-
 ditates. Quos ex nobis flagrantiorum
 aut certè honestæ improbitatis vis non
 abripuit ad crudele austeræ veritatis
 odium, eos tamen aliquis rerum ter-
 renarum amor aut metus, molli ac
 lenta compede in blandis detinuit er-
 roribus. Illorum impietas supplicium,
 horum imbecillitas auxilium postula-
 bat. Itaq; suum singulis dispensat
 providentia remedium. Obrutæ vitiis
 mentes, recidivæ caliginis pœnâ lu-
 unt veritatis odium atq; contemptrum.
 Probis autem, sed tamen rerum terre-
 narum nexu constrictis animis laxat
 vincula divina benignitas. Præstite-
 rat sanè in florenti fortuna atq; rebus
 integris ingerentem se amplecti veri-
 tatem. Sed ne sic quidem clementiss.
 Deus probis pectoribus malè cōsultuit,
 quod illecebras & impedimenta, qui-
 bus ab ejus cognitione arcebantur, re-
 movit. Itaq; nunc palàm atq; con-
 scio orbe periculum facit, quâ fide
 unus.

unusquisq; nostrum ab Antichristi grege secesserit. Si quos factionis conspiratio, aut studium partium, aut humana aliqua ratio haecenus in Christi militia continuit, patet illis transfugium ac receptus illuc, ubi plus praesentis emolumentis ostenditur. Vos verò quicumq; imperatoris vestri fidei credidistis dilatae mercedis stipendium, ne despondere animos in tanta saevientis fortunae tempestate. Ita suos Deus exercet atq; explorat. His calamitatibus ab omni ævo virtus ac veritas educata est: his adolevit specimenibus: his etiam malis Christus ipse & Apostoli, his primæ ecclesiæ martyres & confessores consiliati sunt. Istis deniq; armis Mundus semper in meliores saevit, istis cuniculis Antichristi tyrannis jam à multis seculis irrepsit, istis rationibus magna pars eorum, quos plus æquo suspicitis, Patrum grassata est: istis artibus illa, quæ etiamnum adoratis, steterè concilia, cum in Synodis controversiæ violentis factionibus atq; auctoritate deciderentur, decreta verò Synodorum Imperatoriâ vi ac potestate, multis, ignominiiis, exiliis, ac tandem etiam sanguine

sanguine & extremis suppliciis fanci-
rentur. Degustare vos Deus voluit e-
jusmodi artium æquitatem atq; ingeni-
um, ut intelligere possetis, quid vobis
sit de ea auctoritate judicandum, quæ
similibus modis atq; rationibus crevit
ac stabilita est. Quin igitur abjectis
istis prophanis ac meritis suspectis æ-
tatum atq; auctoritatum præjudiciis,
unicam S. Oraculorum fidem implo-
ratis, atque in eorum patrocinio veri-
tatis cum inveniendæ rationem, tum
inventæ tutissimum præsidium quæri-
tis. Adferte modò sinceros ac veri cu-
pidos animos: & quoniam vobis pro-
pemodum non majori jacturâ atque
impendio tota veritas constare potest,
quàm hætenus portio ejus constitit,
audete obvius eam ulnis recipere, quum
vobis tandem gratis atq; impune sui
copiam faciat. Ita fiet ut firmioribus
adminiculis spes atq; fides vestra sus-
fulta, sese ad verum Dei cultum atque
obsequium promptius erigat, in eoque
stabilior maneat. Quam ad rem pro-
fectò vobis atq; universæ Ecclesiæ fru-
ctuosissimam operam navavit is, cujus
hoc tempore relicta posteritati opera
in lucem prodeunt: **Faustus Socinus,**
vir

vir genere, virtute, atq; ingenii sui monumentis nobilis; & ubi unâ cum sæculi ignorantia deferbuerit invidiæ æstus, longè apud posteros futurus nobilior. Cujus viri laudes filere præstat, quam modicè persequi. Præsertim cum eas Vita ipsius, quam unâ tumultuariè exhibemus, aliquomodo; cæterum sublimis ingenii partus & scriptorum ejus genius cumulatis testentur ac prædicent. Is in eo acerrimi judicii nervos contendit, ut ab Ecclesiæ Christi removeret, quæcunq; aut gloriam Dei, aut spei nostræ solatium, aut Religionis dignitatem, aut deniq; pietatis sinceritatem convellere judicabat. Habebit igitur Lector in ejus scriptis, primum convulsas plerasque machinas, quibus unâ cum summi Dei honore spes, ad quam aspiramus, Felicitatis nostræ subruebatur. Habebit universæ religionis decus defensum, & existimationem ab absurdis ac deformibus (quarum nomine hætenus per summam injuriam apud externos malè audiebat) opinionibus vindicatam & assertam. Habebit denique sublata omnia impedimenta, quæ non sperandæ tantum, sed etiam adeundæ coelestis

tis patrimonii hæreditati, ipsi sibi mor-
 tales objecerant, inunctæ pietatis per-
 tæsi. Nec enim tantum universæ san-
 ctimoniz studium blandis & pernici-
 ois opinionibus extinguebatur, sed e-
 tiam manifestorum contra Legem Dei
 delictorum partim permissa licentia,
 partim aut accensa libido, aut etiam
 imposita fuit necessitas. His obi-
 cibus submotis, habebit viam ad su-
 premam vel improbissimi voti bea-
 tudinem, incredibili Dei beneficio
 stratam atque expedicam: quam
 per plura annorum millia ante Chri-
 sti adventum humanum genus
 semper desideravit, semper igno-
 ravit: quam ipsi Mosaicæ legis
 cultores pertenui aliquando suspi-
 cione odorari, nunquam apertè depre-
 hendere potuerunt: quam denique à
 Christo Apostolis patefactam, mox
 succrescentium errorum spinis obfi-
 tam, atque dirâ obruente cali-
 gine abditam, rursus execto fa-
 bularum senticeto, ac reddita
 veritatis luce benignissimus Deus
 detexit atque restituit. Cui quidem
 veritati adeò claræ atque illustri, ut as-
 sentiatur universus Christi anus orbis,
 semel

semel illam sepositis præjudiciis con-
templari satis est : verum id uri face-
re vellet, atque ausit, fallor ? an (quo
alioqui incuntis seculi status vergere
videtur) iterum insontium san-
guine, & novis martyriis
excitandus est.

Ad

Ad Lectorem.

*Autor dissimulat nomen: tu
nosse laboras:*

*Edidimus nomen: nec ta-
men edidimus.*

Nomen Autoris

diva y p a p a m u s s e d e r

SAPIS CUM ZELO PURIUS.

Ad Num sine flagranti pura est
sapientia zelo?

*Cum zelo sapiens purius
ergo sapis.*

Socini

pede
tiam
quà
rati
nti
Non
qua
rit
peti
Fu
quo
Cal

peti
Fu
quo
Cal

pedem figit, & conscien-
tiam urget: Scripturis potius
quàm hypothesis pugnat: &
rationibus, non præjudiciis,
uti ferè solet Calvini schola:
Non stat intra contortulas
quasdam captiones; non qua-
rit effugia, sed jugulum causa
petit. Reperiunt in eo Athei,
Fudæi, Gentiles, Pontificii
quod agant; secus quàm in
Calvinistarum scriptis.

Catalo-

Catalogus librorum Fausti Socini Senensis.

DE *Justificatione.*

DE loco Pauli Apost. in Epistolas ad Romanos, cap. sept.

+ Fragmenta duorum Script. de natura Christi & Trinitate.

+ Lectiones sacrae quibus auctoritas sacrarum literarum praesertim novi foederis asseritur.

Defensio disputationis suae de loco Septimi cap. Epist. ad Romanos.

Prælectiones Theologicae.

Explicatio Concionis Christi ex cap. 5, 6, 7. apud Matthaeum.

De Jesu Christi invocatione, Disputatio adversus Franciscum Davidis.

Disputatio de adoratione Christi adversus Christianum Franken, nec non fragmenta responsionis fusioris, quam F. Socinus parabat, ad Franciscum David.

Davidis de Christo non invocando scri-
ptum.

Alenci Sophistici.

Epistolæ ad Andreæ Dudubium.

Epistolæ ad amicos scriptæ.

Responsio ad Wuekum de divinitate filii

Dei & Spiritus Sancti.

Brevis discursus de causa fidei.

De Coena Domini.

Institutio Christianæ Religionis.

Breves quidem tractatus de diversis ma-

teriis ad Christian. Religionem pertinen-

tibus.

De unigeniti filii Dei existentia inter Eras-

mum Johannem & Socinum Disputa-

tiō.

Explicatio primæ partis Primi capitis Jo-

hannis.

Animadversiones in Assertiones Theolo-

gicas Collegii Posnaniensis de Deo Tri-

no & uno adversus Novos Samosateni-

cos.

De Baptismo aquæ illiusque necessitate

Disputatio.

De statu primi hominis ante lapsum, con-

tra Pucktum.

De Ecclesia.

Responsio ad Jacobi Paleolegi librum cui

Titulus est Defensio veræ sententiæ de

Magistratu politico.

De-

*Defensio Animadversionum F. S. in as-
sertiones Theologicas Collegii Posnani-
ensis de trino & uno Deo adversus Ga-
briel. Eutropium.*

Responsio ad Ravenspergerum.

*De Jesu Christi Filii Dei natura siue es-
sentia, nec non peccatorum per ipsum
expiatione, disputatio adversus Andre-
am Volanum.*

FINIS.

af-
ani-
Ga-

e ef-
sum
dre-

By the way, I have
had a very good time
and am very well.

